

Blauwe Klauwier

januari 2023

Nachtzwaluw in het Leenderbos, 21 juli 2022 (Toine Kuiper)

Inhoudsopgave

Sperwers in een Eindhovense tuin	3
Fascinatie voor identificatie	5
Resultaten nestkasten op de Venco Campus in 2022	10
Vogelen in de cloud	14
Voormalige broedvogels in de Kempen: Kramsvogel t/m Ortolaan	15
Resultaten van Slechtvalken in Oost- en Midden-Brabant in 2022	32
Robbie's vogelboekenkast: Birding with Bill Oddie	37
Resultaten Nachtzwaluwtelling Leenderbos en Groote Heide 2022	42
Broedparasitisme bij (Kuif)Koekoek	46
Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2022	50
Geringde Grote Zilverreiger uit Wit-Rusland	76
Havikarend gefixt in de Kempen in 2020	79
Monitoring van broedsucces in nestkasten bij Bladel in 2022	82
Avondcontrole van nestkasten bij Bladel: invloed van steenmeel?	86
Op date met een ornitholoog	89
Activiteitenkalender	91

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© **Copyright.** Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Blauwe Klauwier, "winter", 2022/2023. Net op tijd om iedereen te wijzen op de ledenvergadering op vrijdag 27 januari inclusief Birdquiz verzorgd door Harold Bierens. Ieder lid meer dan welkom.

Op dit moment kijk ik naar buiten. Wat een pindanetje, zonnebloempitten op een tafel en een klein bakje met zaadjes al niet kunnen doen. Het krioelt er regelmatig van vooral Pimpelmeesjes en Koolmezen. Mijn gevoel zegt me dat het steeds om dezelfde 4 Pimpelmezen gaat en om 3 Koolmezen. Sommige Pimpelmezen lijken wel een wat groter wit voorhoofdje te hebben, 1 Pimpelmees heeft een wat blauwig rommelig, mislukt gekleurd wangetje. Misschien tijd om wat foto's te maken en te kijken of ik ze echt uit elkaar kan houden. Deo volente staat hierover in de volgende Blauwe Klauwier een artikeltje.

Het schijnt trouwens dat het wespenerzoek van Jan Kolsters en Pieter Wouters inmiddels ook in Vlaanderen bekend is. Ik begreep van Jan dat er eigenlijk maar heel weinig literatuur is over de ups en downs van wespenuitvoeringen. En buiten dat die wespen een eigen intrinsieke waarde hebben, zijn ze ook van belang voor de Wespeneieren die in die omgeving vertoeven. Maar hoe precies?

Nu naar de nieuwe Blauwe Klauwier. Die ziet er weer prachtig uit dankzij de fraaie lay-out verzorgd door Tom, en de vele prachtige foto's. Er komt een arme Huismus en een dansende Winterkoning in voor. Het gaat over de onttoering van de wereld en over ornithomanische fijnproevers. Over nestkasten, voormalige broedvogels en zeldzame broedvogels. Bird Boys op het internet, Slechtvalken en Nachtzwaluwen in de buurt. Een vergelijking tussen de Roerdomp tijdens de VWG-de Kempen-excursie in de Biesbosch en het Klein Waterhoen van Bill Oddie op Fair Isle. Een Grote Zilverreiger uit Wit Rusland en een gefixte Havikarend in de Kempen om 3.40 uur, 6 mei 2020. Over steenmeel en mezen en daten met een beroeps. Kortom: lees-, kijk- en genietplezier gewenst!

Namens de redactie, Robbert

Juvenile Sperwers zijn vaak niet zo schuw en dus makkelijker te fotograferen dan de adulten. Eindhoven, 22 februari 2022 (Frans Hijnen)

Sperwers in een Eindhovense tuin

Frans Hijnen

Als stadse vogelliefhebber heb ik het geluk van een flinke tuin: een kleine 40 meter diep en zo'n 10 meter breed. Maar ook de ligging is uniek, want de tuin grenst aan de pastorietaan van de St.Trudokerk. Een kleine oase voor wat betreft groen, in een steeds meer verstedelijkte omgeving.

Ik houd van vogels rond het huis en ik ben al vele jaren, jaarrond, aan het voeren. Ook de Huismussen doen daar hun voordeel mee. Er is in de stad voor mussen niet veel meer te halen en zonder bijvoeren zou ik ook niet veel mussen rond het huis hebben. Ik heb ook nog het geluk van enkele buurtbewoners die fanatiek meevoeren en zo hebben we bijna ieder najaar een flinke kolonie mussen. En die mussen trekken Sperwers aan.

Nu krijgen we het hele jaar door wel af en toe bezoek van een Sperwer, maar in het najaar en in de winter lijken ze wat hongeriger. Adulte vogels hanteren bij het jagen een andere tactiek dan de juveniele en zijn er ook wat bedrever in. Het is nog niet makkelijk om een mus te pakken en ik heb alle trucjes al voorbij zien

komen. Opvliegen en zich laten vallen op de Beukenhaag om te zien of er eentje wegvliegt van de schrik, tot het geduldig wachten tot er eentje onwetend wegvliegt of uit de buurt komt aanvliegen.

Adult man Sperwer in Eindhoven, 16 juli 2022 (FH)

De juveniele Sperwers zijn vaak ook niet zo schuw en makkelijker te fotograferen als de adulten. Bij mijn broer, wonend aan de overkant van de straat, vliegen deze jonge Sperwers vaak meerdere keren tegen de voliere aan, met paniek in de kooi als gevolg. Oudere vogels doen dat nauwelijks meer. Af en toe hebben ze succes en kunnen de juveniele vogels dagenlang of weken rondhangen, waarbij ze de de tuin wel tien keer op een dag aandoen of gewoon in de tuin blijven zitten. De Mussen vertrekken

langzaam naar andere gebieden in de buurt door de predatiedruk, want eten en drinken is er op deze manier nauwelijks nog bij. Na het vertrek van de Sperwer, die steeds minder succes krijgt, herstelt de situatie zich weer langzaam.

Geringde juveniele Sperwer in Eindhoven, 5 december 2022 (FH)

In 2022 heb ik, op vier verschillende momenten door het jaar, foto's kunnen nemen van (denk ik) vier verschillende individuen: twee opnamen uit februari (juv.), 1 in juli (man), 1 in augustus (juv.) en twee opnamen in december (juv.). Deze laatste was geringd.

Het blijft toch opmerkelijk, zo in de stad. ■

Juvenile Kleine Strandloper in de Chorokhi Delta, Georgië, 6 september 2013 (TH)

Fascinatie voor identificatie

Rob Aarts

Een vergelijkende recensie en positie in de tijd van een boek voor ornithomanische fijnproevers: het *Handboek Europese Vogels* in 2 delen.

Onttovering

Seeing beyond en *See the Unseen*.

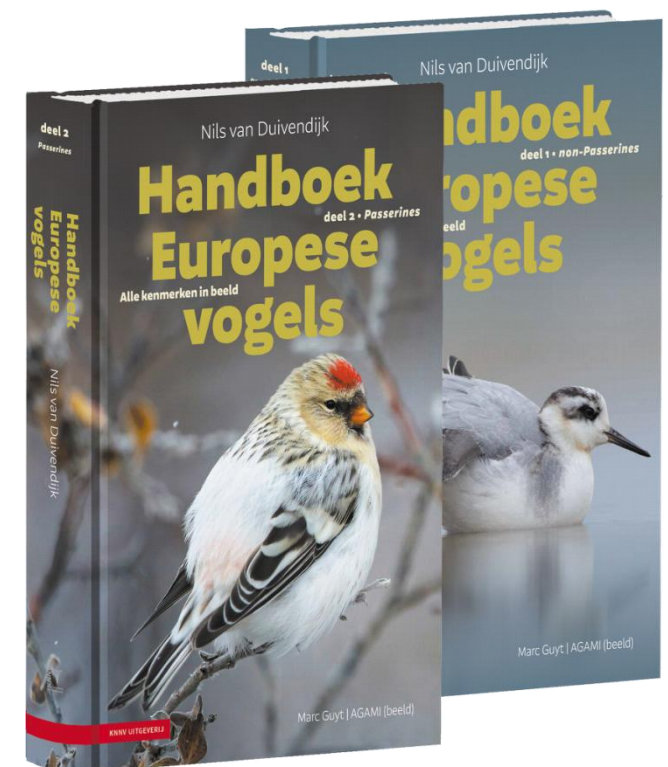
Aansprekende reclameslogans voor twee topkijkers die een tijdsbeeld tonen dat gekenmerkt wordt door een voortgaande rationalisatie van de natuuropvatting. In de late middeleeuwen werd gaandeweg afgerekend met de mythische denkvorm over natuur vanuit de Schepping uit de tijd daarvoor. De moderne tijd wordt gekenmerkt door rationaliteit met het zoeken naar causaliteit van natuurlijke processen als doel. O.a. Descartes als filosoof, Newton als fysicus, Mendel als erfelijkheidsonderzoeker en Darwin als evolutieontdekker verpersoonlijken dit proces. Socioloog, econoom en filosoof Max Weber spreekt later in de tijd van de "Onttovering van de Wereld", waarin geen plaats meer is voor symboliek uit de mythische kijk op de natuur. Natuurverschijnselen en -processen worden beschreven, gemeten en wiskundig in

causale verbanden vastgebeiteld in formules. Toevalligheden worden weggecijferd met statistiek. Een mythisch perspectief op de natuur levert geen technisch vernuft, topkijkers, topfoto-apparatuur of apps voor identificatie, echter wel de vraag of het toevallig is dat mijn zoon Frank en ik spraken over Bladkoningen tijdens de trek en hij daags erna belde dat er één in zijn Utrechtse minuitje te zien was. Bij een mythische kijk op de natuur bestaat geen toeval!

De Bladkoning staat dan als symbool voor een veelbelovende trekmaand! Welke gids, tijdens een vogelexcursie voor beginners, durft te wijzen op de belevingswaarde van een zingende Merel, daarbij duidend op zijn symbool voor verleiding in de Christelijke cultuur vanwege zijn meeslepende zang? En dat in een totaalperspectief van natuurbeleving? Kennis, kennis en kennis is het tijdsbeeld en daarom verwijst de gids dan ook liever naar de laatste druk van de ANWB vogelgids als het gaat over veldkenmerken en enkele andere basisgegevens.

Handboek Europese Vogels

Het voorgaande dan maar als opmaat voor de recensie van *Handboek voor Europese Vogels* in twee delen met in totaal meer dan duizend pagina's. Beide delen lagen bovenop een stapeltje boeken zichtbaar in beeld in de Webinar van Sovon over strandlopers. Daar heeft het boek kennelijk zijn plaats al verworven.

Het boek is uitgegeven via de KNNV-uitgeverij en kost op dit moment € 99,95. Voorwaar een niet gering bedrag! Is het boek dit waard? Je leest het in de conclusie.

Schrijver Nils van Duivendijk, o.a. al bekend via de door Dutch Birding uitgegeven *Kenmerkengids* (2002), is er in samenwerking met fotografieplatform Agami in de persoon van Marc Guyt en met hulp van enkele adviseurs ruim zes jaar mee doende geweest. Hoewel ik een hekel heb aan iedere vorm van kwalificatie in vogelaarsland, moet ik vaststellen - en ik sta

daarin zeker niet alleen - dat Van Duivendijk behoort tot de absolute top in de wereld van de Nederlandse vogelaars, met name op het gebied van identificatie. Er wordt nu al gewerkt aan een Engelse uitgave. Fascinatie voor identificatie vormt de basis voor dit handboek. Daarnaast vormen enkele duizenden foto's, ook in de vlucht, in vrijwel alle mogelijke kleden, uitgelicht uit hun leefomgeving, het werkveld voor 720 Europese soorten.

Het doel van het boek beoogt dus een bespreking van vrijwel alle en soms minutieuze identificatiekenmerken van alle Europese vogelsoorten, inclusief dwaalgasten. Korte tekst bij de foto's met alleen identificatiekenmerken. Pijlen met tekst staan direct in de foto's aangegeven. Verdere gegevens ontbreken bewust in het boek. De gebruiker van het boek wordt verondersteld goed op de hoogte te zijn van de gebruikelijke terminologie uit de veldgidsen. Termen als culmen, teugel, tertials, handpenprojectie, vleugelprojectie, eerstejaars, eerste kalenderjaar, tweede kalenderjaar, en termen uit de gehele verentopografie worden veelvuldig gebruikt. Daarmee is het boek dan ook puur analytisch. Je kunt dus niet wegdromen in een betoverende foto.

Het boek staat aan de top van de ook in de ornithologie voortgaande "onttovering" van

het vogelen. Iedere aanzet tot een andere kijk op vogelen dan een identificerende wordt zeer bewust voorkomen. Net als in de veldgids worden de te identificeren vogels volledig geobjectiveerd en zijn de gebruikte foto's in het Handboek dus volledig ontdaan van alle omgevingskenmerken.

Dit in tegenstelling tot het schitterende, specialistische *Steltlopers van Europa* van Lars Gejl (KNNV 2016), waarbij je bij vele foto's nog het idee hebt "erbij te horen en de vogel zelf in je kijker te zien", maar dit boek toont uiteraard alleen steltlopers.

Veldgidsen bieden een minimum aan in het veld identificerende kenmerken op basis van illustraties. Ook daar zien we overigens voortschrijdend inzicht. Een veldgids uit de

jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw zoals de Petersons is niet meer te vergelijken met de huidige standaard. Topkijkers, toptelescopen, fotografie, meer en betere vogelaars wierpen hun vruchten in de tijd af. Wie nu in een hut met uitzicht op wemelende steltlopers nog staat te rommelen met een oude Petersons doet zichzelf te kort. Echter, wie als mogelijke twijfelaar in de nieuwste ANWB-vogelgids op zoek gaat naar “het lichte voorhoofd en de gevorkte wenkbrauwstreep” bij een juveniele Kleine strandloper komt toch ook nog bedrogen uit! In *Steltlopers van Europa* staat een foto van een juveniel met weliswaar een wenkbrauwstreep maar geen gevorkte, terwijl veel andere strandlopers ook een wenkbrauwstreep vertonen. Dat geldt eveneens voor foto's die online te vinden zijn. In het hagefnieuwe *Handboek Europese Vogels* wordt dit kenmerk genoemd als “aanzet tot” in september en is vaag te zien op een foto. Mogelijk is het kenmerk dus slechts korte tijd enigszins zichtbaar tijdens de ruiperiode. Dit voorbeeld duidt erop dat ook het Handboek niet altijd een sluitend antwoord biedt op ieder identificatiekenmerk.

Maar hoe komt het dan dat de Nederlandse avifauna inmiddels is aangevuld met uitiem lastig te determineren soorten uit het geslacht *Calidris* als Bairds, Bonapartes, Griuze, Roodkeel- en Breedbekstrandloper?

Of wat te denken van geslachten als *Phylloscopus*, *Hippolais*, *Iduna* en *Acrocephalus*, waarbij de gemiddelde vogelaar het al gauw voor “gezien” houdt? Tja, dat hebben we gelukkig te danken aan de twitchers die de vaak kleine en soms moeilijk zichtbare verschillen met de algemenere soorten met veel geduld weten te filteren en daarmee hun waarnemingen langs de strenge CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna) weten te loodsen. Bij elke enigszins twitchende vogelaar (maar à propos, is daar iets mis mee?) staat het boek in mijn volle overtuiging al in de boekenkast of ligt constant klaar voor gebruik.

Met welke ogen kijk ik naar en vooral in het boek? Is het misschien een soort ultieme, uitgebreide veldgids met de nieuwste detaillering van veldkenmerken? Die suggestie wordt wel voorzichtig in het boek gedaan, maar dat is het in mijn opinie zeker niet, want:

- In de eerste plaats zijn de boeken daarvoor te omvangrijk, veel te zwaar voor in je rugzak en bovendien te kostbaar. Je wilt zeker niet dat ze eruit gaan zien als een veel gebruikte, verfrommelde veldgids. Persoonlijk zie ik ze liever als icoon in de boekenkast, puur te gebruiken als wetenschappelijk naslagwerk om op zoek te gaan naar identificatiekenmerken, uitstijgend boven

de veldgids of puur vanuit interesse. Als je identificatie als wetenschap wilt zien geeft dit boek je een uitstekend argument.

- In de tweede plaats zijn veel kenmerken eigenlijk geen veldkenmerken (hoewel deze uiteraard ook besproken worden), omdat ze lang niet altijd in het veld herkenbaar zijn en alleen op de foto of met een telescoop te zien zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor ruikenmerken of overgangen naar opeenvolgende kleden. Van een *jizz* (general impression of size and shape) benadering is uiteraard noch in de veldgids, noch in het handboek sprake, omdat *jizz* zich in het hoofd van de waarnemer onbewust integratief opbouwt aan de hand van vele, vele waarnemingen en eigenlijk per definitie niet analytisch te noemen is. Dit is overigens mijn visie op dit fenomeen en is ontleend aan de z.g. Gestaltpsychologie, met als uitgangsstelling: “Het geheel is meer dan de analyse en som van losse veldkenmerken.” Lars Gejl doet in zijn *Steltlopers van Europa* een poging *jizz* te benaderen, maar deze poging blijft analytisch en heeft m.i. weinig met *jizz* van doen. Het handboek biedt een gradatie in identificatie kenmerken - kenmerkend, typisch en indicatief - duidend op de nauwkeurigheid waarmee van Duivendijk te werk is gegaan. Het

gaat hier te ver om op de verschillen in te gaan.

- In de derde plaats biedt een veldgids informatie over de verspreiding van de soort, habitat, geluid en specifiek gedrag. Aan dit alles gaat het handboek zeer bewust voorbij, omdat dit soort informatie in ieder ander vogelboek te vinden is. Het is specialistisch en puur analytisch en gaat alleen over identificatie, en wel op zeer hoog niveau.

Conclusie

Het *Handboek Europese Vogels* is een specialistisch, wetenschappelijk identificatiehandboek van zeer hoog niveau, passend in het tijdsbeeld van rationaliteit en dus kennis, maar meer biedt het boek dan ook niet.

Aanschaffen dan maar? Dat hangt ervan af. In mijn optiek niet door de gelegenheidsvogelaar. Voor hem of haar staat een keur aan gidsjes en gidsen ter beschikking. Ook niet door de beginner die nog zoekende is hoever hij wil gaan in de huidige ornithomanie. Hij kan de honderd euro misschien beter besteden aan een net iets betere kijker. Het boek is in ieder geval zeker bedoeld voor twitchers en andere ornithomanische fijnproevers die genieten van de bekoring van het zoeken. Ik kreeg de boeken na enige crowdfunding in de familie

voor mijn verjaardag en ik ben er heel blij mee.

Een identificatievoorbeeld

Vogelhut Ezumakeeg bij het Lauwersmeer, 14 mei 2016 (Rob Aarts)

Voorste vogel: Kleine Strandloper in zomerkleed, opmerkelijke witte V op de rug is echter ook typisch voor juvenielen! De roestkleurige kop en wangen zijn wel typisch voor adulten.

Achterste vogel: Temmincks Strandloper in zomerkleed, grijsig met variabele hoeveelheid zomertype donkere dekveren, lichte poten, maar kunnen ook modderig zijn. De hier net zichtbare oogring wordt alleen in het Handboek genoemd als vaak opvallender dan bij andere strandlopers. In deze kleden makkelijk te onderscheiden, maar beide soorten zijn variabel naar elkaar

toe. Voor het identificeren van zeldzame, zwartpotige, kleinere strandlopers is een sublieme kennis van alle kleden van de Kleine Strandloper als referentiesoort noodzakelijk. Het *Handboek Europese Vogels* is daarvoor een uitstekend middel, evenals trouwens *Steltlopers van Europa*. De meeste veldgidsen bieden deze nuancerings niet.

Noot over ornithomanie

Het begrip ornithomanie vind je helaas niet terug in het woordenboek, maar is geïntroduceerd ver terug in de vorige eeuw door ons voormalig lid Frank Neijts, tegenwoordig admin bij waarneming.nl. Frank had de gewoonte om tijdens de jaarvergadering zogenaamde “Ornithomanische Faalcertificaten” uit te delen aan die vogelaars die zich in het betreffende jaar schuldig maakten aan geblunder op het gebied van identificatie. Bij herhaald geblunder kon de bezitter zelfs uitzien naar een ornithomanische Gouden Braakbal. Er was altijd wel gedoe over, want niet iedereen was gecharmeerd van zijn certificaat. Men kon ze geregeld verscheurd in de prullenbakken terugvinden. Ik vond er op zolder ook nog een in een doos met oude spullen. Een herinnering aan een geweldig leuke tijd, waarin van onttovering van het vogelen nog nauwelijks sprake was. ■

Winterkoning, mei 2022 (Wil de Veer)

Resultaten nestkasten op de Venco Campus in 2022

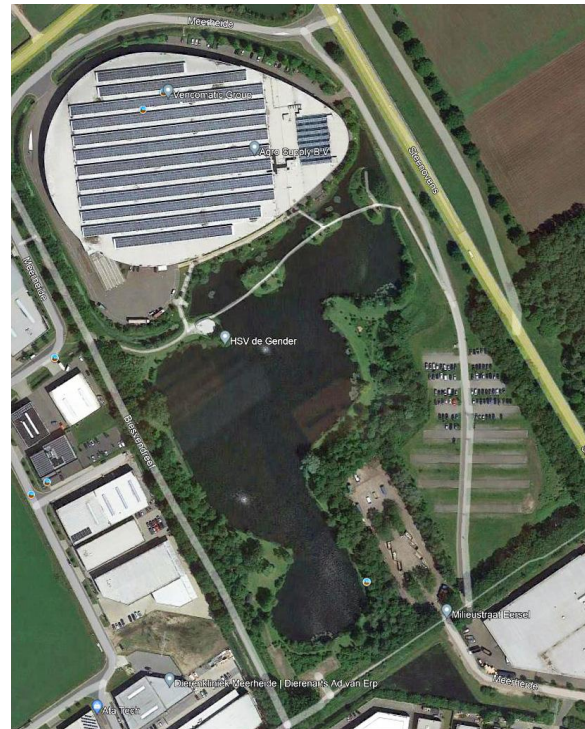
Wil de Veer

Het gebied

De Venco Campus is gelegen aan Meerheide 200 te Eersel. Het gebied heeft een totale oppervlakte van 18 ha, inclusief de visvijver. Een groot deel van het gebied bestaat uit gebouwen en uit de visvijver. De visvijver, het Biesven, ligt aan de Biesvendreef en heeft een wateroppervlakte van ca. 3.8 hectare. Voor de IJsvogel zijn twee wanden aangelegd.

Een deel van het terrein van de Campus is open voor recreatieve doeleinden. Men kan hier wandelen of vissen bij Hengelsportvereniging de Gender. De visclub heeft op het terrein een eigen clubgebouw. Er is ook een schuilhut aanwezig.

Regelmatig wordt er door leden van de Hengelsportvereniging de Gender rondom het Biesven onderhoud uitgevoerd in de vorm van snoeien en maaien. Het snoeihout wordt in takkenrillen neergelegd wat gunstig is als schuilplaats voor vogels, insecten en zoogdieren.

Methode

In 2022 zijn tijdens het broedseizoen de nestkasten vier keer gecontroleerd. De controledata waren 23 april, 14 mei, 4 juni en 23 juni. Op 11 maart zijn de nestkasten schoongemaakt en waar nodig gerepareerd. De kastjes die niet te repareren waren zijn

vervangen. Wij zijn met drie personen actief bij de controles, reparaties, etc.

Boomklever bij De Hees (Eersel), 30 augustus 2022 (Hans Blox)

Resultaten

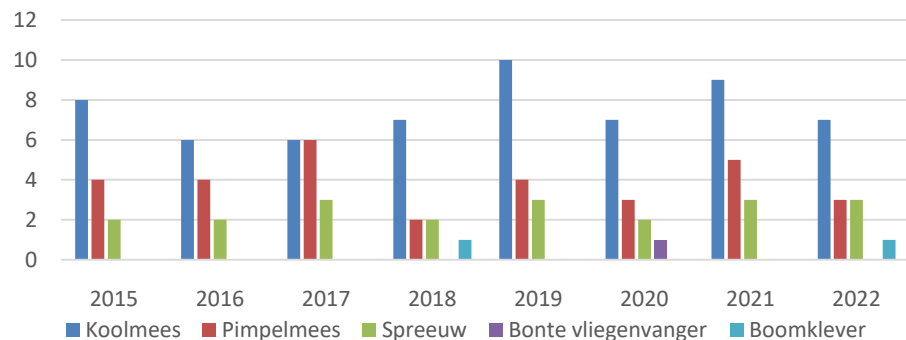
Nestkasten

Alle vijftien nestkasten hangen rond het Biesven. De nestkastbezetting in 2022 was 86%, wat neerkomt op twee lege kasten (tabel 1). De algemeenste nestkastbewoner was, zoals ook in de afgelopen jaren, de Koolmees.

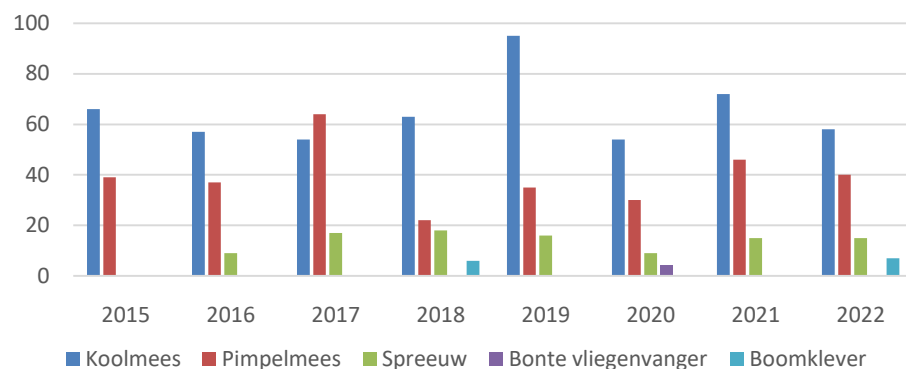
Tabel 1. Nestkastbezetting in 2022.

Gebruikte kasten	13	86%
Niet gebruikte kasten	2	14%
Totaal aantal kasten	15	100%

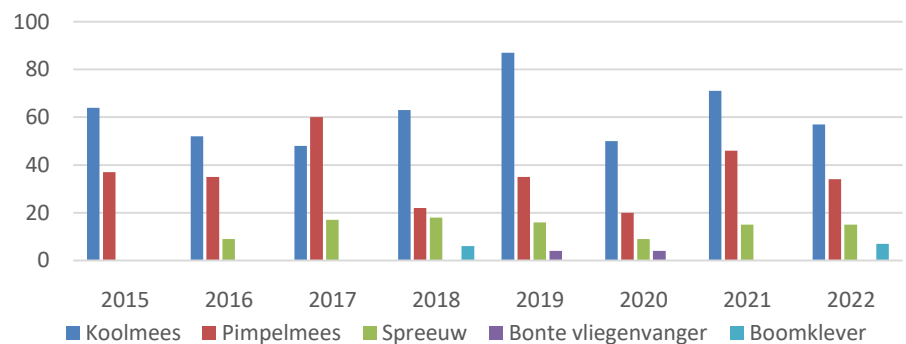

Figuur 1. Het verloop van het aantal broedsels van alle soorten in 2015-2022.

Figuur 2. Het verloop van het aantal eieren van alle soorten in de 2015-2022.

Figuur 3. Het verloop van het aantal uitgevlogen jongen van alle soorten in 2015-2022.

Tabel 2. Broedsels in 2022.

	Aantal broedsels		Aantal eieren					
	1 ^e legsel	2 ^e legsel	1 ^e legsel	2 ^e legsel	Totaal	Uitgevlogen	Onbevruucht	Dood
Koolmees	6	1	53	5	58	57	1	0
Pimpelmees	4	0	40	0	40	34	3	3
Spreeuw	2	1	11	4	15	15	0	0
Boomklever	1	0	7	XX	07	07	0	0

Tabel 3. Aantal broedsels per soort in de periode 2015-2022.

Aantal broedsels	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Koolmees	8	6	6	7	10	7	9	7
Pimpelmees	4	4	6	2	4	3	5	4
Spreeuw	2	2	3	4	3	2	3	3
Boomklever	0	0	0	1	0	0	0	1
Bonte vliegenvanger	0	0	0	0	0	1	0	0
Totaal	14	12	15	14	17	13	17	15

Tabel 4. Aantal uitgevlogen jongen in de periode 2015-2022.

Uitgevlogen	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Koolmees	64	52	48	63	87	50	71	57
Pimpelmees	37	35	60	22	35	20	46	34
Spreeuw	0	9	17	18	16	9	15	15
Boomklever	0	0	0	6	0	0	0	7
Bonte vliegenvanger	0	0	0	0	0	4	0	0

De Koolmees had zeven broedsels, waaronder één tweede broedsel. De Pimpelmees had vier broedsels. De Boomklever had één broedsel. De Spreeuw had drie broedsels, waaronder één tweede broedsel.

Zwarte Zwaan, april 2022 (WdV)

Overige vogels

Buiten de broedvogels die dit jaar in de kasten hebben gebroed zijn er op het perceel in 2022 ook veel andere vogels waargenomen. Het betreft: Fuut, Aalscholver, Blauwe reiger, Zwarte zwaan, Grote Canadese gans, Nijlgans, Wilde eend, Buizerd, Waterhoen, Meerkoet, Scholekster, Kokmeeuw, Holenduif, Houtduif, Turkse Tortel, Steenuil, IJsvogel, Groene specht, Grote Bonte Specht (met juveniel), Boerenzwaluw, Witte Kwikstaart, Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Kleine Karekiet, Spotvogel, Zwartkop, Ekster (met juvenielen), Zwarte Kraai, Spreeuw, Huismus (met juvenielen), Vink en Witgat. In

Man Zwartkop, april 2022 (WdV)

de directe omgeving werden veel Kauwen en Kieviten waargenomen.

Wetenswaardigheden

Naar nesten is ook in 2022 niet specifiek gezocht, wel werden er nesten aangetroffen van Meerkoet, Waterhoen, Fuut en Zwarte Kraai. Van al deze soorten werden jongen gezien. Op het perceel is een huiszwaluwtil geplaatst met kunstnesten. Huiszwaluwen zijn rond en in de geplaatste zwaluwtil waargenomen, echter er kon niet worden

vastgesteld dat er daadwerkelijk gebroed is door een huiszwaluw. Tot op heden zijn er in de til alleen broedsels geconstateerd van de Huismus.

Conclusie

In 2022 is het gebied vier keer bezocht om de nestkasten te controleren. Dit jaar is van twee kasten geen gebruik gemaakt. In 2021 betrof dit vier kasten. Het aantal broedsels was met vijftien dit jaar gemiddeld. ■

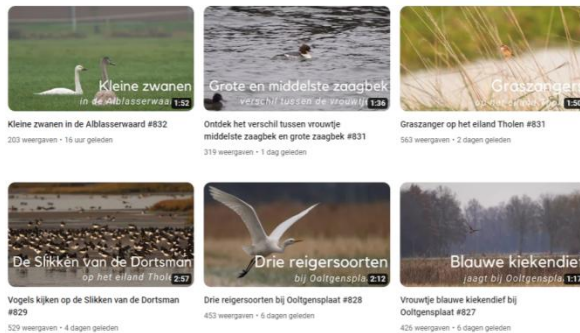

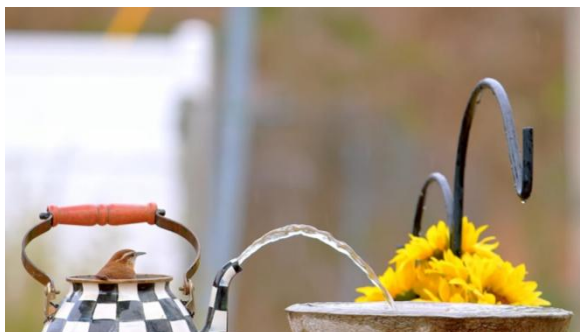
Vogelen in de cloud

Samengesteld door Jules Andela

De Visdief en meer, klik [hier](#). Bijna dagelijks een kort filmpje over vogels, vlinders, molens en boeken, voornamelijk in Zeeland.

Video for cats, klik [hier](#). Langlopende kalmerende natuurvideo's met vogels bij vogelbaden, voederbakken en fonteinen. Niet alleen voor je kat natuurlijk 😊.

Bird Boys, klik [hier](#). Beginnend vogelaars kanaal. Leuk dat enthousiasme van die jonge gasten!

Wildlife in Holland, klik [hier](#). Mooie Engelstalige documentaire over de natuur in Nederland met een (voor mij) onbekend verhaal over het Stekelbaarsje.

Vroege Vogels compilatie, klik [hier](#). Top 10 van speciale natuurmomenten.

Stuur je favoriete videokanalen naar redactievwgdekempen@gmail.com. ■

Duinpieper op de Grootte Heide, 23 april 2021 (Jeroen Stevens)

Voormalige broedvogels in de Kempen: Kramsvogel t/m Ortolaan

Tom Heijnen

In dit derde deel behandel ik de resterende voormalige broedvogels. Daarmee is mijn klusje nog niet klaar, want ik ben van plan om in een volgende Blauwe Klauwier een samenvatting te geven van het verdwijnen van zoveel vogelsoorten en de oorzaken hiervan.

Ik definieer een voormalige broedvogelsoort als eentje die in de periode 1900-2009 in de Kempen heeft gebroed en die sinds 2010 niet of hooguit 1-2x als broedvogel werd aangetroffen. In het eerste deel zijn gebied, methode en gegevensbronnen met hun afkortingen beschreven. Voor dit derde deel zijn de volgende gegevensbronnen gebruikt:

AJJ	Archief Justin Jansen (in WNL)
ATL7377	Broedvogelatlas 1973-1977
ATL7983	Winter- en trekvogelatlas 1979-1983
ATL9800	Broedvogelatlas 1998-2000
AVI	Broedvogelkarteringen in de Avimap database van Sovon
LIVE	LiveAtlas van Sovon
NDFP	Nationale Databank Flora en Fauna
Ornis	Digitaal archief VWG De Kempen
PNB8387	Broedvogels Provincien 1983-1987
PNB9704	Broedvogels Provincie 1997-2004
VTS	Vogeltrekstation
WNL	Waarneming.nl
WVK	Website Vogels in de Kempen
ZBV	Zeldzame broedvogels Sovon

Voormalige broedvogels deel 3

Kramsvogel

Kramsvogel op de Patersgronden, 26 april 2020 (Wim Deeben)

Na een zomermelding uit 1975 werden in 1976 twee zekere broedgevallen (nesten) in de Kempen vastgesteld. In de jaren daarna waren mogelijke territoria aanwezig, maar het duurde tot de jaren '80 voordat er weer met zekerheid territoria te vinden waren. In de tweede helft van de jaren tachtig en eerste helft van de jaren negentig werden jaarlijks tot twee territoria in kaart gebracht. Wellicht was de soort destijds een regelmatige broedvogel die met meerdere paren per jaar aanwezig was.

In 2006 werd de laatste nestvondst gedaan en in 2020 en 2021 duiden losse meldingen op een territorium, al ging het in beide jaren om maar één waarneming per locatie.

Territoria:

- 1976 broedgeval Horsten-Maaijerheide bij De Hutten: nest met jongen in boomgaard bij boerderij (Ornis); broedgeval Vlasrootvennen: 14 juli paar met nest met 4 jongen op ca 8 m hoogte in jonge Grove Den bij Groot Vlasrootven; jongen zijn uitgevlogen (Ornis); mogelijk terr. Groote Aard bij Vessem: 7 mei 3 ex voortdurend roepend (Ornis), indien geïnterpreteerd als alarmeren dan wordt aan de Sovon criteria voldaan
- 1977 mogelijk terr. Beersbroek bij Netersel: gehele zomer waargenomen, na verloop van tijd 4 ex, vermoedelijk paar met jongen; 24 augustus 1 ex (Ornis)
- 1978 mogelijk terr. Grootgoor bij Steensel: meerdere zomerwaarnemingen waaronder 1x zingend ex (Bakermans 1978)
- 1980 1 terr. Eindhoven Airport (Bouwman 2001), nadere informatie ontbreekt ergens in deze periode; in alle gevallen ontbreekt nadere informatie:
- 1983-1987 1 terr. Dommeldal tussen Bokt en Nederwetten (PNB8387); 1 terr. Dommeldal t.h.v. wijk Heesterakker in Eindhoven (PNB8387);

	1 terr. Heihorsten ten W van Someren (PNB8387);		1 terr. Klein Witsum tussen Putberg en Soerendonk (PNB9604), nadere informatie ontbreekt
1987	1 terr. nabij De Hoort (PNB8387)	2005	1 terr. Knegselweg iets ten N van Steensel (PNB0507), nadere informatie ontbreekt
1987	1 terr. Ruweeuwswels: 26 april paar alarmerend (Ornis)	2006	broedgeval Zwarte Horstweijer: 1 juni nest met eieren (Wouters et al. 2007)
1987	1 terr. Visvijvers Bergeijk: 29 april paar alarmerend, 6 juni ≥ 3 ex roepend/ alarmerend, wellicht adult of paar met uitgevlogen jong(en) (Heijnen 1995)	2020	1 terr. Diessens Broek: 27 april 1 ex alarmerend (AVI)
1987	1 terr. ZW Budel-Dorplein (PNB8396), maar nadere informatie ontbreekt	2021	1 terr. Nuenens Broek: 14 april 1 ex broedcode 'transport voedsel of ontlasting' (AVI)
1988	1 terr. bij Beuven (Timmermans & van Eijk 2003), geen nadere informatie; 23 mei 2 ex zuidrand Beuven (WNL)		
1988	broedgeval Visvijvers Bergeijk: paar met nest in els langs Beekloop, op 5 mei 5 jongen en 1 ei (Heijnen 1995)	<i>Losse meldingen tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 30 juni):</i>	
1989	1 terr. gemeente Westerhoven: op onbekende datum 1 ex alarmerend (Ornis)	1975	13 juni 1 paar foeragerend Malpie-beemden in vochtig weiland te midden van populierenbosjes langs Dommel (Heijnen & Lüring 1980)
1990	1 terr. bij Visvijvers Bergeijk: 29 mei 1 ex alarmerend in populierenlaan ten oosten van de vijvers (Heijnen 1995)	1977	gehele zomer 1 ex zwembad Witven bij Veldhoven, in geschikt habitat (Ornis)
1991	1 terr. Klein Witsum tussen Putberg en Soerendonk: 5 juli paar alarmerend bij ≥4 uitgevlogen jongen in houtwal (Bijlsma 1991)	1980	juni 1 ex atlasblok 5144 (ATL7983)
1994	1 terr. Gennep in Eindhoven: jongen waargenomen (Ornis)	1981	11 juni 1 ex zingend ten zuiden van Leenderstrip (Ornis);
1995	1 terr. De Rijt, N-zijde Nuenen (PNB9604, Poelmans et al. 1995), nadere informatie ontbreekt		11 juni 1 ex zingend moerasbos Soerendonks Goor (Ornis);
1996	1 terr. Collse Zegge: onbekende datum adult met voer (Bouwman 2001)	1982	juni 1 ex atlasblok 5158 (ATL7983)
1998	1 terr. Elshouters (Ornis), ongetwijfeld zelfde geval als schatting 1-3 terr. atlasblok 5154 met broedcode 'waarschijnlijk broedend' (ATL9800)	1983	22 mei 1 ex zingend omg. Dunse Dijk bij Esbeek (Ornis)
2000	1 terr. Kuilakkers, Z-rand Hooge Mierde (PNB9604), nadere info ontbreekt;	1986	juni 1 ex atlasblok 5153 en 1 ex atlasblok 5154 (ATL7983)
		1986	1 ex zingend Kleine Hoeven bij Someren (PNB8396), datum onbekend dus wellicht buiten de datumgrenzen
		1996	14 juni 1 ex zingend nabij Leenderbos (Ornis)
		2000	maart t/m half mei 1 ex Landschotse Heide, voortdurend in zelfde gebied aanwezig (Ornis)
		2004	21 mei 1 ex Beersbroek (WVK)

2020 15 mei 1 ex Het Goor bij Beersbroek (LIVE)

Hustings, F. & W. Ganzevles 1984. Aantallen, verspreiding en broedbiologie van de Kramsvogel *Turdus pilaris* in Zuid-Limburg. *Limosa* 57 (2): 37-42.

De opkomst van de Kramsvogel als broedvogel in de Kempen viel samen met een opvallende en snelle toename in Nederland vanaf ca 1974. Die toename volgde op een expansie vanuit de Eiffel en de Ardennen en begon in ons land in Zuid-Limburg. Daarna werden ook andere regio's bezet, voornamelijk in hoog Nederland. Dit leidde in ons land medio jaren '80 tot een piek van 700-900 territoria, waarvan Zuid-Limburg met 80% het leeuwendeel voor z'n rekening nam. De piek was in zeer beperkte mate ook in de gegevens van de Kempen terug te vinden, al bleef het aantal territoria op een laag peil.

Daarna ging het snel bergaf met broedende Kramsvogels in Nederland. Vanaf ca 1995 werden jaarlijks nog geen 10 territoria gevonden en de populatie werd in 2013-15 op 10-25 territoria geschat. De afname vond (evenals de toename daarvoor overigens) ook in aangrenzende landen plaats.

De oorzaken van scherpe toename én afname zijn niet bekend. Grootschalige veranderingen liggen er blijkbaar aan ten

grondslag omdat zowel toe- als afname in een groot gebied plaatsvonden. De toename van Kramsvogels werd wellicht veroorzaakt door minder sterfte als gevolg van het verbod op massale lijstvangst en mildere winters, en een hogere reproductie door verbeterde broedgelegenheid als gevolg van de fragmentatie van bossen en beginnende intensivering van de landbouw. De afname kan liggen aan verminderde reproductie door de afname van foerageergebieden (omzetting graslanden in bouwland), de verdroging van graslanden (waardoor er minder voedsel, vooral regenwormen, beschikbaar is), en een toegenomen nestpredatie.

Rouwkwikstaart

Man Rouwkwikstaart bij Rul ten N van Heeze, 22 maart 2014 (Robert Kastelijn)

Van de ondersoort *yarrellii* van de Witte Kwikstaart zijn maar vier territoria bekend. Eigenlijk kun je in dit geval niet spreken van een verdwenen (onder)soort omdat het om een paar gevallen gaat waardoor niets te zeggen is over een afname (of toename) in de loop van de tijd.

Territoria:

1964	1 terr. Dunse Dijk bij Esbeek: gemengd paar Witte x Rouwkwikstaart; 6 mei 1 ^e waarneming Rouwkwik; 25 juni, 2 en 5 juli beide ex herhaaldelijk met voer in slootrand verdwijnend (van Erve et al. 1967, Wittgen 1965, Limosa 39: 70)
1984	1 terr. bij Welschap, gemeente Veldhoven: gemengd paar Witte x Rouw; broedseizoen voedselvluchten vrouw Rouwkwik, gepaard met man Witte Kwik (Neijts 1985)
1988	1 terr. voetbalvelden Steensel: 22 mei 1 ex Rouwkwik meerdere voedselvluchten uitvoerend, partner onbekend (van de Wielen 1988)
2014	1 terr. bij Rul ten N van Heeze: gemengd broedgeval man Rouwkwik x vrouw Witte Kwik; minimaal 5 uitgevlogen jongen, mogelijk meer; 22 maart 1 ^e waarneming, man Rouwkwik leek toen al gepaard te zijn met vrouw Witte kwik; 6 april man zingend (ZBV)

In minstens drie van de vier territoria ging het om een mengpaar Rouwkwikstaart x Witte Kwikstaart.

Het juist determineren van Rouwkwikstaarten en het bepalen van sexe en leeftijd

is overigens niet makkelijk en bij sommige vogels onmogelijk, met name in het voorjaar (Adriaens et al. 2010). Van de circa 10 losse meldingen tussen de datumgrenzen is er maar één voldoende gedocumenteerd en op WNL goedgekeurd.

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (20 mei t/m 10 juli), mits gedocumenteerd en goedgekeurd:

2009	4 juli 1 ex Trimpert ten Z van Mierlo, met foto (WNL)
------	---

In Nederland worden de meeste territoria in het westen en noorden van het land geregistreerd en de aantallen zijn klein: naar schatting 20-30 territoria in 2013-2015. Territoria in het binnenland zijn zeer uitzonderlijk. Het is niet bekend of de ondersoort in ons land toe- of afneemt.

In circa driekwart van de Nederlandse gevallen betreft het mengparen van Rouwkwikstaart x Witte Kwikstaart. De gegevens van de Kempen sluiten hier op aan.

Adriaens, P. et al. 2010. White Wagtail and Pied Wagtail: a new look. Dutch Birding 32(4): 229-250.

Neijts, F. 1985. Gemengd broedgeval Witte-Rouwkwikstaart in Veldhoven in 1984. Roodborsttapuit 4(1): 48-49.

Wielen, P. van der 1988. Waarschijnlijk broedgeval Rouwkwikstaart bij Steensel. Blauwe Klauwier 14(3): 19.

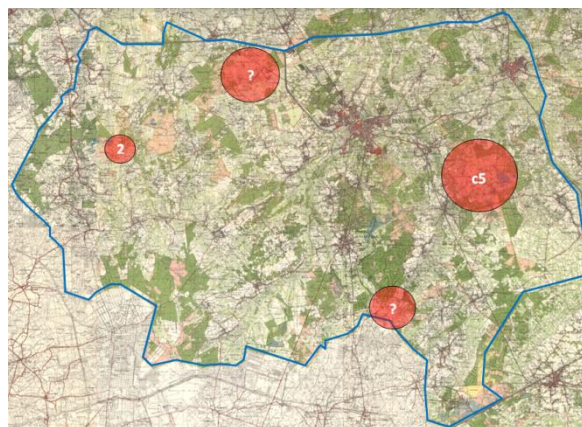
Duinpieper

Duinpieper op het Kranenveld, 24 april 2021 (Hennie Lammers)

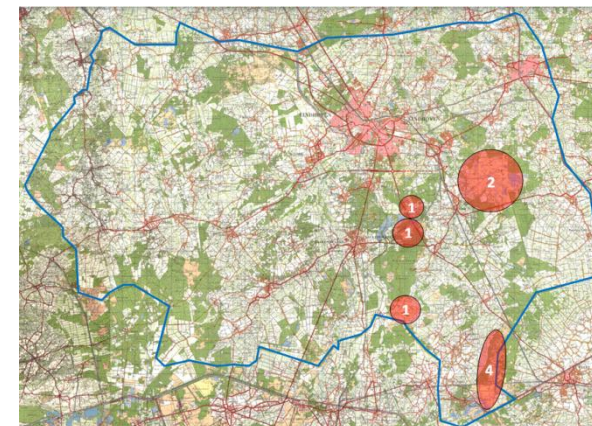
Over het voorkomen van de Duinpieper als broedvogel is erg weinig goede informatie beschikbaar. Er zijn uit de tweede helft van de vorige eeuw behoorlijk wat meldingen uit de broedtijd, maar gedegen inventarisaties waren er nog niet en voor een lastige soort als de Duinpieper zal het beschikbare materiaal daarom zeer onvolledig zijn. Hoe onvolledig is echter niet te zeggen. Clusters van territoria zoals die bekend waren van de ZW-Veluwe, het Kootwijkerzand en de Dorperheide bij Lommel (België), werden niet in de Kempen vastgesteld, hetgeen echter niet wil zeggen dat die clusters er niet waren.

In de jaren '50 was de soort bekend van de Achterste Most bij Netersel en de Strabrechtse Heide, en kwam de soort wellicht ook voor op Oirschotse Heide en Grootte Heide. In totaal ging het om 7-9 territoria (sommatie van gebiedsmaxima). Er waren uit deze periode geen meldingen van de Budelerbergen en Loozerheide, terwijl daar wel veruit het meeste stuifzand te vinden was in het toenmalige militair terrein.

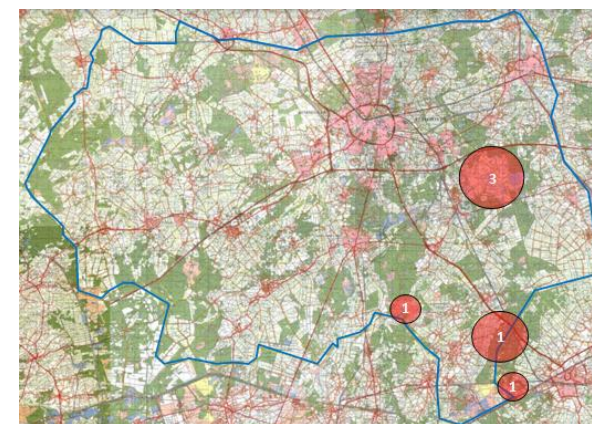
Figuur 1. Territoria van de Duinpieper in de periode 1950-1959, met vermelding van het maximum aantal territoria in die periode. Locaties zijn bij benadering.

In de jaren '60 werden Duinpiepers aangetroffen op de Strabrechtse Heide, de Leenderheide (tussen Eindhoven en Leende), Spinsterberg (tussen Leende en Valkenswaard), de Grootte Heide en, met 4 territoria in 1963-65, de Budelerbergen en Loozerheide. In totaal werden er 9 territoria in kaart gebracht.

Figuur 2. Territoria van de Duinpieper in de periode 1960-1969. Zie verder figuur 1.

De Strabrechtse Heide was ook in de jaren '70 goed voor maximaal 3 territoria. Verder werden toen territoria geregistreerd op de Grootte Heide en op de Budeler-/Weerbergen, al is in het laatste geval niet bekend of dit binnen het gebied van de Kempen was.

Figuur 3. Territoria van de Duinpieper in de periode 1970-1979. Zie verder figuur 1.

Net buiten de Kempen, op de Boshoverheide, werd eveneens een territorium vastgesteld. Het totaal in de Kempen kwam uit op 4-5 territoria.

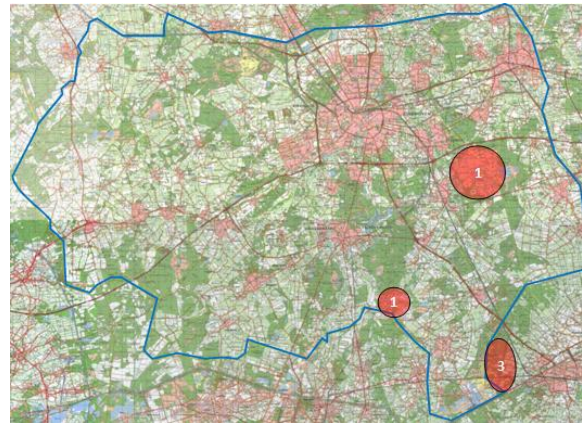
De broedgebieden uit de jaren '70 waren ook in de periode 1980-89 in gebruik, met in totaal minstens 3 territoria.

Figuur 4. Territoria van de Duinpieper in de periode 1980-1989. Zie verder figuur 1.

In de jaren '90 viel het doek voor de Duinpieper. In het begin van dit decennium werden territoria aangetroffen op de Strabrechtse Heide en de Groote Heide, met een totaal van 2. Het laatste geval was in 1992 op de Strabrechtse Heide.

Opmerkelijk is dat in de Weerterbergen (*buiten* de Kempen) 3 territoria werden gevonden in 1992 en 2 in 1993.

Figuur 5. Territoria van de Duinpieper in de periode 1990-1993. Zie verder figuur 1.

Territoria:

N.b.: eenmalige waarnemingen van een paar of zingende vogel tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 15 juli) beschouw ik als mogelijk territorium.

1941	waarschijnlijk broedend gemeente Valkenswaard (Haverschmidt 1942)	1965	mogelijk terr. Loozerheide, stuifzand langs trambaan: 1 juni 1 zingend (Ornis)
1949	aanwezig Groote Heide, evenals vorige jaren (Braaksma et al. 1960)	[1965	mogelijk terr. Boshoverheide (oostelijk van Loozerheide, net buiten de Kempen): 1 juni zingend (Ornis)]
1950	1 terr. Strabrechtse Heide: 10 juni man met voedsel (Braaksma et al. 1960)	1967	2 terr. Strabrechtse Heide; o.a. 10 juni 2 ex, en 25 juni 2 ex pad ten N van Beuven (Ornis)
1951-1955	2-3 terr. Achterste Most: stellig broedvogel op afgebrand heideperceel (Braaksma et al. 1960)	1968	mogelijk terr. Strabrechtse Heide bij Meulendijks (Ornis)
1952	mogelijk terr. Groote Heide: 10 juni zingend (Braaksma et al. 1960)	ca 1969	2 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980)
1954	mogelijk terr. Oirschotse Heide: half mei paar (Braaksma et al. 1960)	eind '60	1 terr. Leenderheide omg. Diep Meerven: eind jaren zestig adult die juv. voerde (Ornis)
1956	aanwezig Neterselse Heide (Braaksma et al. 1960)	[1970	1 terr. Boshoverheide (net buiten de Kempen): 2 juli 1 ex met voer (Ornis)]
1956	2 terr. omg. Beersbroek, betrof wellicht Achterste Most (Braaksma et al. 1960)	1972	1 terr. Groote Heide (Leijs 1975)
1958	meerdere terr. Strabrechtse Heide: 23 mei zingend bij Waschven, 5 juli 3 zingend bij Kranenmeer, 23 mei 1 paar		

en 6 juni zingend bij Grafven, en 29 mei 1 ex Galgeberg ((Braaksma et al. 1960, Ornis)

1959 mogelijk 2 terr. Strabrechtse Heide: 23 mei paar omg. Beuven, 6 juni zingend omg. Grafven (Ornis)

1961 mogelijk terr. Strabrechtse Heide omg. Maasven: 18 mei zingend (Ornis)

1963-1965 2 terr. Strabrechtse Heide (van Erve et al. 1967);

1 terr. Spinsterberg (van Erve et al. 1967);

4 terr. Budeler Bergen en Loozerheide (van Erve et al. 1967)

1964 1 terr. Strabrechtse Heide Galgeberg: in mei enkele keren waargenomen (Ornis);

1 terr. Groote Heide: 9, 16 en 24 mei 1 ex (Ornis);

1 terr. Loozerheide: 9 mei 1 ex, 17 mei 2 ex (Ornis)

1965 mogelijk terr. Loozerheide, stuifzand langs trambaan: 1 juni 1 zingend (Ornis)

[1965 mogelijk terr. Boshoverheide (oostelijk van Loozerheide, net buiten de Kempen): 1 juni zingend (Ornis)]

1967 2 terr. Strabrechtse Heide; o.a. 10 juni 2 ex, en 25 juni 2 ex pad ten N van Beuven (Ornis)

1968 mogelijk terr. Strabrechtse Heide bij Meulendijks (Ornis)

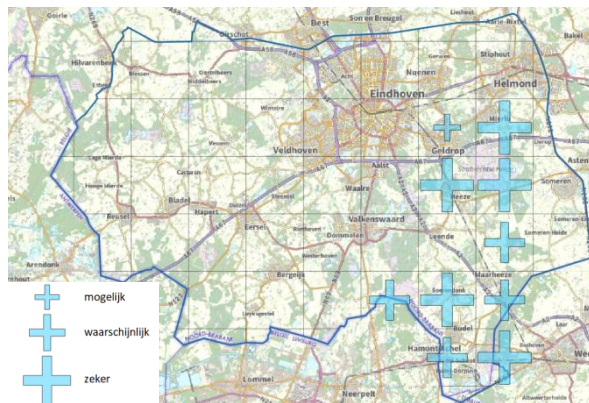
ca 1969 2 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980)

eind '60 1 terr. Leenderheide omg. Diep Meerven: eind jaren zestig adult die juv. voerde (Ornis)

[1970 1 terr. Boshoverheide (net buiten de Kempen): 2 juli 1 ex met voer (Ornis)]

1972 1 terr. Groote Heide (Leijs 1975)

[1972	1 terr. Boshoverheide (net buiten de Kempen): 2 juli 1 ex alarmerend (Ornis)]	1978-1980	3 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980)	1955	25 mei 1 ex bij Strabrechtse Heide omg. Waschven (Ornis)
1973	1 terr. Grootte Heide stuifzand: 16 juni 1 adult; ook op andere data waargenomen (Leijts 1975, Heijnen 1981)	1979	1 terr. Strabrechtse Heide omg. Waschven: 23 mei 1 ex, 5 juni zingend (Ornis)	1957	24 mei 1 ex Strabrechtse Heide Galgeberg (Braaksma et al. 1960)
1973-1977	1 terr. atlasblok 5157: broedcode '≥2x territoriumgedrag' (ATL7377) 1 terr. atlasblok 5725 (ATL7377)	1980	mogelijk 1 terr. Strabrechtse Heide: 10 en 12 juli zingend (Ornis); mogelijk terr. Loozerheide: mei paar, 15 augustus zingend (Ornis)	1960	25 juni 1 ex Strabrechtse Heide omg. Grafven (Ornis)
1974	1 terr. atlasblok 5725 (ATL7377)	begin '80	1-3 terr. Loozerheide (Ornis)	1964	19 mei 1 ex Strabrechtse Heide omg. Maasven (Ornis)
1974	1 terr. atlasblok 5727: broedcode 'paar' (ATL7377)	1981	1 terr. Loozerheide (Ornis)	1966	3 juni 1 ex Achterste Most (Ornis)
1974	2 terr. Strabrechtse Heide: 6 juni 1 ex omg. Scheidingsven, 16 juni paar voedselzoekend Strabrechtse Dijk bij Heeze; onbekende datum paar met jongen ten N van de blokhut (Ornis)	1985	2 terr. Loozerheide (Ornis)	1973	15 juni 1 ex Strabrechtse Heide NW van weitjes (Ornis)
1975	1 terr. Strabrechtse Heide: juni-juli 1 ex ten W van Waschven (Ornis) 1 terr. Grootte Heide (ATL7377) 1 terr. atlasblok 5727: broedcode '≥2x territoriumgedrag' (ATL7377)	1986	mogelijk terr. Grootte Heide stuifzand: 14 mei zingend, 17 mei 1 ex (Ornis); mogelijk terr. Strabrechtse Heide omg. Waschven: 18 juni zingend (Ornis); 1 terr. Loozerheide: 24 mei adult, 7 juli 2 ex (Bouwman 2001, Ornis)	1974	6 juni 1 ex Strabrechtse Heide bij Scheidingsven
1976	1 terr. atlasblok 5157 (ATL7377) 1 terr. atlasblok 5726 (ATL7377) 1 terr. atlasblok 5727: broedcode 'paar' (ATL7377)	1989	1 terr. IBA ¹ -gebied Leenderbos- Grootte Heide (ZBV) [1 terr. IBA-gebied Weerter- en Budelerbergen (ZBV), wellicht in provincie Limburg]	1975	1 juni 1 ex Loozerheide (Ornis); zomer waargenomen Putberg bij Soerendonk (Ornis)
		1990	1 terr. Grootte Heide (Bijlsma 1992) [1 terr. IBA-gebied Weerter- en Budelerbergen (ZBV), wellicht in provincie Limburg]	1980	juni 1 ex atlasblok 5726 (ATL7983)
		1991	1 terr. Grootte Heide (Bijlsma 1992) [1 terr. IBA-gebied Weerter- en Budelerbergen (ZBV), wellicht in provincie Limburg]	1981	21 mei 1 ex Grootte Heide (Ornis)
		1992	1 terr. Strabrechtse Heide (Engels 2004): o.a. 15 juni 1 ex (Ornis); [3 terr. Weerterbergen-Boshoverheide, net buiten de Kempen (Hustings et al. 2006)]	[1986	14 en 17 mei 1 ex Boshoverheide (net buiten de Kempen) (Ornis)]
		1993	[2 terr. Weerterbergen-Boshoverheide, net buiten de Kempen (Hustings et al. 2006)]	1988	10 juli 1 ex Loozerheide (Ornis)
				1991	8 juli 1 ex Strabrechtse Heide omg. Scheidingsven (Ornis)
				1992	15 juni 1 ex Strabrechtse Heide waargenomen (broedcode 'adult tussen de datumgrenzen') Budeler Bergen (ZBV)
				2002	

Figuur 6. Broedzekerheid van de Duinpieper per atlasblok in 1973-1977 (ATL7377).

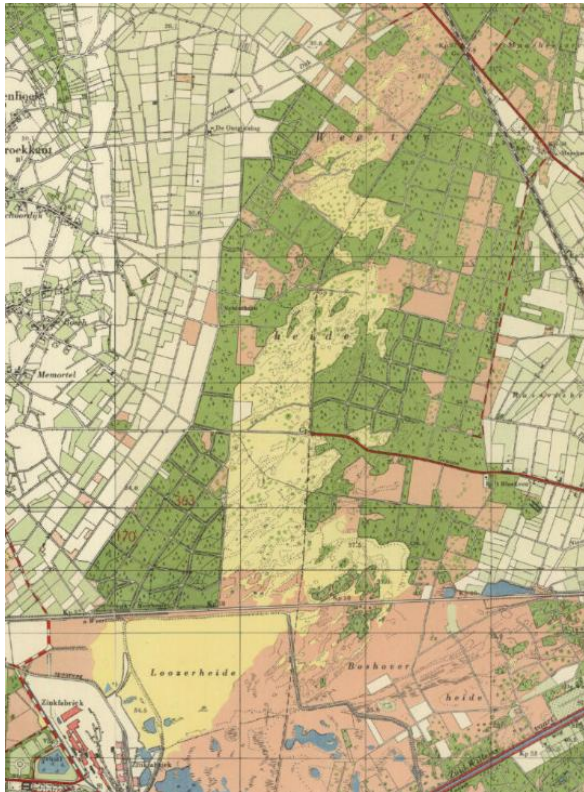
Losse meldingen van 1 ex tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 15 juli):

¹ IBA = Important Bird and Biodiversity Areas

In de eerste helft van de vorige eeuw was er op de zandgronden in Nederland veel meer geschikt broedhabitat aanwezig, in de vorm van heidevelden en stuifzanden. Een groot deel van deze 'woeste gronden' verdween door ontginning en bebossing. Vermoedelijk kwamen er toen nog honderden territoria in Nederland voor. Wellicht was de soort destijds ook in de Kempen een niet ongewone broedvogel, al wordt dat niet ondersteund door de beschikbare

waarnemingen. Stuifzanden waren in de jaren '50 vooral te vinden in de Budeler- en Weerterbergen, de Loozerheide en de Boshoverheide, maar vogelaars kwamen hier niet.

Figuur 7. Topografische kaart van de Budeler- en Weerterbergen, Loozerheide en Boshoverheide rond 1950. Met geel is stuifzand aangegeven.

Flinke stuifzanden waren er ook op de Oirschotse en Straatsche Heide (waar vogelaars ook niet kwamen) en kleine op de Strabrechtse Heide en Groote Heide.

Dat er in die tijd enorme aantallen Duinpiepers konden zitten, blijkt echter uit gegevens van de gemeente Lommel (net over de grens in België) waar in 1954 104 territoria in kaart werden gebracht, waarvan alleen al 80 op de Dorperheide.

Rond 1975 werd de Nederlandse populatie op 75-150 territoria geschat. Daarna ging het gestaag bergaf, met 35-40 territoria in 1998 en slechts 1-2 in 2003. Daarna werden geen territoria meer gevonden.

De afname van de soort in Nederland werd niet alleen geweten aan de teloorgang en versnippering van stuifzanden, maar ook aan verstoring door recreatief gebruik en vergrassing als gevolg van depositie van stikstof. Het is aannemelijk dat deze factoren ook de afname in de Kempen hebben veroorzaakt, al valt dat niet met gegevens te onderbouwen. Aangezien de Duinpieper in heel NW-Europa achteruit is gegaan is een hervestiging onwaarschijnlijk.

 Bijlsma, R.G. 1978. Het voorkomen van de Duinpieper *Anthus campestris* op de zuidwest-Veluwe, Nederland, deel 1: broedtijd. *Limosa* 51 (3): 107-121.

Bijlsma, R.G. 1990. Habitat, territoriumgrootte en broedsucces van Duinpiepers *Anthus campestris*. *Limosa* 63 (2): 80-81.

Braaksma, S., W.H.Th. Knippenberg & V. Langenhoff 1960. Enige broedvogels in Noord-Brabant: Duinpieper & Kleine Plevier. *Limosa*

33(3-4): 175-179.

Turnhout, C. van 2005. Het verdwijnen van de Duinpieper als broedvogel uit Nederland en Noordwest-Europa. *Limosa* 78 (1): 1-14.

Wellens, E. 1958. Duinpieper. In L. Janssen (red.), *De vogels van Limburg*. Wielewaal 24: 273-274.

Keep

Keep man (bijna in vol zomerkleed) bij De Hees in Eersel, 30 maart 2022 (Hans Blox)

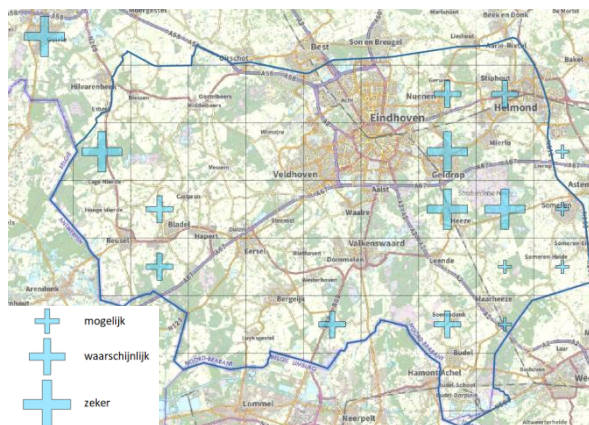
Na een paar mogelijke gevallen in de jaren '50, '60 en begin '70 werden vanaf 1975 Kepen waargenomen die voldeden aan het criterium van een territorium, al zat daar geen enkel zeker broedgeval bij. De hoogste mate van broedzekerheid werd in 1989 in de Lieropse Bossen opgetekend: naast regelmatige zang in mei-juni werd in mei twee keer een vrouw gezien en op 15 mei een alarmerende man gemeld.

Het habitat van zomerse Kepen was overigens heel divers. Gemeld zijn: perceel grove dennen; berkenbosje; grove dennen met ondergroei van Amerikaanse eik; jonge douglas; en plantsoen langs beek met els en es en open struiklaag met o.a. vogelkers, vlier, iep.

Begin jaren '70 waren er naar verhouding veel territoria en losse meldingen tussen de datumgrenzen. Daarna werden alleen incidenteel territoria en zomerse Kepen geregistreerd. Een duidelijke trend is hier niet in te ontdekken.

Territoria:

N.b.: in een aantal gevallen (met name bij NDFF-meldingen 'territorium') kon niet gecontroleerd worden of deze aan de Sovon criteria voldeden.

Figuur 8. Broedzekerheid van de Keep per atlasblok in 1973-1977 (ATL7377).

1973-1977 meerdere atlasblokken met broedcode 'waarschijnlijk broedend', maar verdere

	informatie ontbreekt en datumgrenzen bestonden nog niet	2008	1 terr. Strabrechtse Heide NW-zijde van Grafven (NDFF);
1975	1 terr. Mierlose Baan op de Strabrechtse Heide: 12 t/m 26 juli 1 zingend (Ornis)	2009	1 terr. Leenderbos bij Visvijvers Driebruggen (NDFF)
	2-3 territoria Kasteelbos Heeze (Ornis)		
	1 terr. ten ZO van Kasteelbos Heeze: 21 juni t/m 7 juli 1 zingend (Ornis)		
1979	1 terr. Einderheide bij Riethoven: 30 juni t/m 1 augustus vrijwel dagelijks 1 zingend (Ornis)		
			<i>Losse meldingen tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 20 juli):</i>
1981	1 terr. zuidrand Strabrechtse Heide: 20 juni t/m 18 juli 1 zingend (Ornis)	1952	1 juli 1 man druk roepend berkenbosje Visvijvers Valkenswaard (van Erve et al. 1967, ORNIS)
	20 juni 1 ex bij Beuven (Ornis)	1965	30 juni t/m 2 juli 1 paar gemeente Middelbeers (van Erve et al. 1967, Ornis)
1985	1 terr. TH-terrein Eindhoven: 29 april t/m 5 juni 1 man zingend, op 29 april en 12 mei ook 1 vrouw gezien (Bos 1995)	1971	10 juni 1 ex Vierkant Heike bij Riethoven (Ornis)
1989	1 terr. Lieropse Bossen ten N van Beuven: mei-juni regelmatig 1 man zingend, op 15 mei alarmerend; in mei 2x vrouw gezien	1973	16 juni 1 paar waarvan man zingend De Utrecht (Ornis); 21 juni 1 man Galgeberg Strabrechtse Heide (Ornis)
1991	1 terr. Leenderbos ten W van Laagveld: 11 mei en 8 juni zingend (Bijlsma 1992)	1974	21 juli 1 man zomerkleed Valkenhorst (WNL)
1998	1 terr. atlasblok 5142 (ATL9800); 29 mei 1 ex (NDFF)	1975	23 juli 1 man zingend Grote Cirkel
1999	1 terr. Broekkamp (ZO van Mierlo) (NDFF); 1 terr. ZO van Ekenrooi bij Aalst (NDFF); 1 terr. Vrolijke Jager (De Pan bij Maarheeze) (NDFF); [1 terr. NW-rand Baest-Noord (100m buiten de Kempen) (NDFF, ZBV)]	1976	26 juli 1 zingend Schaftse Brug bij Borkel en Schaft (ORNIS; net buiten datumgrenzen)
	1 terr. Het Stuk bij Haghorst (ZBV): broedcode '≥2x territoriumgedrag';	1981	20 juni 1 ex bij Beuven (Ornis)
	1 terr. bossen ten ZO van Maarheeze (NDFF)	1982	21 juni 1 ex Strabrechtse Heide
		1987	10 t/m 15 juni 1 zingend bij Beuven (Ornis) 8 juli 1 ex 't Look in Veldhoven (Ornis)
2000	1 terr. omgeving Beuven (NDFF)	1991	11 mei en 8 juni 1 zingend Leenderbos (Bijlsma 1992)
2004	1 terr. Strabrechtse Heide tussen Waschven en Grafven (NDFF); 3 juni 1 man zingend (WNL)	2000	19 juni 1 man zingend Langbos-Kranenveld (Deuzeman 2000)
2006		2017	16 juni 1 man zomerkleed zingend Strabrechtse Heide ten ZW van Scheidingsven (WNL, AVI)

De landelijke situatie is vergelijkbaar met de Kempen: weinig zekere broedgevallen (geen enkele vanaf de jaren '00) en een flinke afname van het aantal territoria, met name vanaf de jaren '00. In de periode 2013-15 waren er in ons land maar 0-5 broedparen. Die afname kan komen door verminderde instroom van Scandinavische vogels (de broedpopulatie is daar flink afgenomen), maar kan ook samenhangen met een kritischer interpretatie door waarnemers, waarbij men alerter is op late doortrekkers.

Bos, J. 1985. Late waarneming van een paartje Kepen in Eindhoven. *Blauwe Klauwier* 11(2): 12.

Manen, W. van 2018. De Keep. PTT-nieuwsbrief december 2018: 4-11.

Grote Kruisbek

Grote Kruisbek man in het Leenderbos, 25 januari 2014 (Frank Neijts)

In de winters van 1982/1983 en 1990/1991 waren er grote invasies van Grote Kruisbekken (zie [dutchavifauna](#)). Die van 1982/83 bleef grotendeels beperkt tot de kust van noordelijk Nederland (Schekkerman 1986) en werd niet in de Kempen opgemerkt. Die van 1990/91 resulteerde vanaf 20 oktober 1990 wel tot veel waarnemingen en leidde in de uitloop daarvan tot een aantal territoria en broedgevallen. Op de Neterselsche Heide werd een paar met nest gezien, bij het Greveschutven een alarmerend paar en in het Leenderbos 5 territoria waaronder een paar met net uitgevlogen jongen.

Een kleinere invasie vond plaats in 2007/2008, zonder waarnemingen in de Kempen. Een grotere invasie in 2013/2014 resulteerde vanaf 18 oktober 2013 wel tot de nodige waarnemingen in de Kempen. Een deel hiervan viel binnen de datumgrenzen en er waren de nodige zingende mannetjes bij, maar om hoeveel territoria het ging en of er ook daadwerkelijk gebroed werd is niet duidelijk. Alleen in het Leenderbos werd voldaan aan de criteria voor een territorium.

Territoria:

1991 1 terr. Neterselse Heide: paar waarvan man zingend en vrouw met nestmateriaal; nest in stamvork van Zwarte den op ca 12m hoogte, mislukt door omzagen boom (Pierre v.d. Wielen, *Blauwe Klauwier* 29(3): 16);

1 terr. bij Greveschutven: 25 april vrouw alarmerend, 26 april man zingend en alarmerend (Heijnen 1992); 5 terr. Leenderbos, waaronder op 10 mei een paar met 2 nauwelijks vliegvlugge jongen die nog werden gevoerd (Bijlsma 1992); 1 terr. Leenderbos: 10 januari t/m 5 februari max. 17 ex, 10 februari 2 ex en 1 maart 5 ex (WNL); o.a. zingend op 12 januari en 4 februari in groepje; mogelijk nestbouw op 1 maart (ZBV)

2014

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (1 januari t/m 15 mei):

1991 28 november 1990 t/m 7 maart 1991 max. 27 ex, waarvan > 12 adulte man en 7 adulte vrouw, gemeente Bladel (Bouwman 2001); 4 december 1990 t/m 13 januari 1991 32 ex gemeente Hooge en Lage Mierde (Bouwman 2001); 13 januari 1991 8 ex Appenberg De Utrecht (Ornis); 14 januari t/m 7 maart max. 22 ex Neterselse Heide (Ornis); 14 februari 1 ex Boswachterij De Kempen (Ornis); 27 februari 1991 1 paar waarvan man zingend bij Goorven (Ornis); 9 en 25 maart 2 vrouw Strabrechtse Heide (Bouwman 2001); 30 maart 2 man gemeente Oirschot (Bouwman 2001); 12 mei 7 man, 5 vrouw en 1 onv., 18 mei 10 ex Meelakkers (Bouwman 2001, WNL); 2000 14 februari 2 adult man (WNL) en 23 en 24 februari 1 man Lieropse Bossen (Ornis, WNL)

2014 12 januari 14 ex Lieropse Bossen bij A67 (WNL)
 17 januari 4 ex (o.a. man en vrouw) Strabrechtse Heide, 18 januari 6 ex en 22 januari 5 ex bij Beuven
 26 januari 13 ex N-zijde Malpie (WNL) en 2 ex (1 man) Boswachterij De Kempen (WNL)
 12 februari 1 paar Strabrechtse Heide (WNL)

Door het ontbreken van foto's en geluidsopnames is het niet mogelijk om waarnemingen uit 1991 met toepassing van de huidige kennis van onderscheidende kenmerken te beoordelen. Ze werden ook grotendeels niet ter beoordeling bij de CDNA ingediend. Fouten in de identificatie zijn daarom niet uitgesloten (zie ook van den Heuvel 2014). De volgende waarnemingen uit de periode december 1990 t/m mei 1991 zijn ingediend en door de CDNA aanvaard: 1 december 1990 20 ex Turnhoutse Heide, 1 en 2 december 20 ex Neterselse Heide, 3 december 1990 3 ex bosgebied ZO-zijde Geldrop, 8 december 1990 30 ex Neterselse Heide, 9 en 25 maart 1991 2 ex Strabrechtse Heide, en 12 mei 1991 9 ex en 18 mei 1991 10 ex Meelakkers.

Grote Kruisbekken broeden in de boreale zones van noordelijk Amerika en Eurazië, met de dichtstbijzijnde populaties in Schotland en zuidelijk Noorwegen. Gewoonlijk komt de soort in Nederland niet als broedvogel voor. Alleen na omvangrijke invasies blijven er vogels plakken, zoals in 1991 toen er in heel Nederland tenminste 50-100 territoria waren.

Heuvel, R. van den 2014. Grote Kruisbekken op de Strabrechtse Heide winter 2013-2014. Website Trektelpost Strabrechtse Heide.

Hustings, F. & E. van Winden 2002. De Grote Kruisbek: een blijvertje of niet? Sovon-nieuws 15(4): 11-12.

Schekkerman, H. 1986. Invasie van Grote Kruisbek in Nederland in 1982/83. Dutch Birding 8: 89-97.

Kleine Barmsijs

Kleine Barmsijs op de Patersgronden, 11 april 2020 (Hennie Lammers)

Van de Kleine Barmsijs is twee keer een territorium in de Kempen vastgesteld. In 1991 broedde een paar in het Leenderbos en in mei 1998 zong een vogel in het dorp Lierop. Daarnaast zijn er losse meldingen van vogels tussen de datumgrenzen waarbij niet werd voldaan aan de territoriumcriteria, waaronder overigens recentelijk in 2020 en 2021.

Territoria:

1991 1 terr. Leenderbos: 18 maart 1 ex baltsend en 5 juni alarmerend paar met 3 uitgevlogen jongen bij Klein Hasselsven (Bijlsma 1991)
 1998 1 terr. Lierop dorp: 10 t/m 22 mei zingend (WNL)

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (10 mei t/m 31 juli):

1981 in juli 1 ex bij de Flaes (Ornis)
 1996 4 juni 1996 1 zingend Strabrechtse Heide tussen Beuven en Kranenmeer (WNL)
 2000 3 juni 1 ex overvliegend Loozerheide (Ornis), 17 juni 1 ex overvliegend De Kapel bij Luysgestel (Ornis)
 2010 23 juni 4 ex Landschotse Heide (Ornis)
 2011 28 juli 1 ex Strabrechtse Heide ten westen van Beuven (WNL)
 2016 1 ex op 25 mei Strabrechtse Heide tussen Hoenderboom en Witven (AVI, WNL)
 2020 14 en 21 mei 1 zingend Strabrechtse Heide langs Somerenseweg tussen Platvoetje en Witven (WNL)
 2021 7 juni 2 ex Kleine Dommeldal Geldrop-Heeze (Heijnen & van Pelt 2022)

De Kleine Barmsijs is in Nederland grotendeels beperkt tot de Waddeneilanden en ZW Drenthe. Daarbuiten komen slechts heel sporadisch Kleine Barmsijs territoria voor. Na een aanvankelijke toename tot in de jaren '80 nam de landelijke populatie daarna sterk af. Een (her)vestiging in de Kempen ligt daarom niet voor de hand.

Europese Kanarie

Europese Kanarie bij Leenderstrijp, 23 oktober 2019
(Frank Neijts)

De Europese Kanarie is in de Kempen altijd al zeldzaam geweest. In ruim 60 jaar tijd werden maar 11 territoria geregistreerd plus nog een tiental losse meldingen tussen de datumgrenzen. De laatste territoria werden in 2004 vastgesteld (in Nederwetten en Borkel & Schaft) en sindsdien waren er maar drie meldingen tussen de datumgrenzen.

Territoria:

1962	1-2 terr. Eindhoven: 2 juni 1 zingend, 29 juni 2 zingend (van Erve et al. 1967)
ca 1974	1 terr. Eindhoven (nestvondst, Ornis)
1974	1 terr. Weijereind bij Reusel in boomgaard: maart-mei 1 paar (Ornis)
1977	1 terr. Hapert: juni t/m half juli 1 zingend, ook vrouw gezien (Bakermans 1981)
1985	1 terr. Kasteelbos Geldrop: 5 t/m 17 juni 1 zingend (Vrolijk & Bouwman 1998)

1989	1 terr. Reusel: 20 mei t/m 2 juni 1 zingend (Ornis)
1997	1 terr. Reusel Lensheuvel: broedcode '≥2x territoriumgedrag' (ZBV)
1998	1 terr. van Dijkstraat in Lierop: 17 t/m 27 april 1 zingend (WNL, ZBV)
2003	1 terr. Borkel en Schaft bij timmerfabriek Baken: broedcode 'paar' (ZBV)
2004	1 terr. Nederwetten dorp: april-juni 1 zingend (WVK); 1 terr. Borkel & Schaft (van den Elzen 2004)

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (15 april t/m 31 juli):

1964	23 mei 1 vrouw geringd te Waalre (VTS)
1977	30 april 1 zingend Sportpark Tongelreep in Eindhoven (Ornis)
1980	26 april 2 zingend en 1 vrouw Kasteelbos Heeze (Ornis)
1982	16 juli 1 ex centrum van Reusel (Ornis)
1985	15 april 1 zingend, 23 april 1 paar Reusel (Ornis)
1988	22 juli en 29 augustus 1 zingend bij Catharinakerk Eindhoven (Ornis)
1991	10 juni 1 zingend bij kerk Soerendonk (Bijlsma 1992)
1993	23 mei 1 zingend Goorstraat Soerendonk (Vrolijk & Bouwman 1998)
1997	1x zingend tussen de datumgrenzen in Hooge Mierde dorp (ZBV)
2007	1x zingend tussen de datumgrenzen in Eersel dorp (ZBV)
2010	1x zingend tussen de datumgrenzen in Riethoven (ZBV)
2020	16 juni 1 zingend Wellenseind (WNL)

In Nederland kwam de soort in het verleden voor in Limburg (met name in Z Limburg) en het oosten van het land, maar de Europese Kanarie staat op het punt om als broedvogel

uit ons land te verdwijnen. Het is daarom niet te verwachten dat de soort zich als broedvogel in de Kempen zal vestigen, al is een incidenteel geval niet uit te sluiten.

Boele, A. & F. Hustings 2016. Europese Kanarie verliest terrein in Europa en Nederland. Sovon-Nieuws 29(2): 14-15.

Grauwe Gors

Grauwe Gors in Gijzenrooi, 9 mei 2016 (Rob Brinkhof)

De Grauwe Gors was in de Kempen een incidentele broedvogel met slechts enkele jaren met territoria. In 1975-1977 (wellicht t/m 1979) werden meerdere territoria gevonden. Die waren beperkt tot drie gebieden: Hamelendijk ten ZO van Reusel (4 territoria in 1975), Beleven ten NW van Reusel (6 territoria in 1975) en Gijzenrooi tussen Eindhoven en Geldrop (1 territorium in 1975). In 1975 werd in tenminste twee

gevallen met zekerheid gebroed. Hoewel graanakkers tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw naar verhouding talrijk waren, ontbreken waarnemingen uit de jaren tot 1973, twee zomerse meldingen uit 1944-45 uitgezonderd.

In 2001 kwam tijdens de provinciale kartering verrassend genoeg een territorium aan het licht bij Heeze. Sindsdien werden er geen territoria meer gevonden en ontbraken ook losse meldingen tussen de datumgrenzen.

Territoria:

- 1975 4 terr. Beerscholten (Hamelendijk-Langedijk) bij Bladel: 25 juni t/m 12 juli 4 zingend; 1 paar met jongen; in akker- en bouwland, vnl. met bieten (Ornis); 1 terr. Gijzenrooi: vanaf 6 juni 1 zingend, 10 juli 1 paar alarmerend met 1 juv.; akkerland met kruidenrijke graslanden (Wasscher et al. 1978; Ornis)
- 1977 6 terr. Belevensche Heide bij Reusel (Ornis)
- 2001 1 terr. Hubertuswei op rand van Kasteelbos Heeze en Strabrechtse heide (PNB9404)

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 20 juli):

- 1944 6 juni 1 zingend Dommeldal Hanevoet in Eindhoven (NDFF)
- 1945 4 juni 1 zingend Dommeldal Gestel in Eindhoven (NDFF)
- 1978 5 juli 1 zingend Beerscholten (Postelsedijk) bij Bladel (Ornis)
- 1979 10 juli 1 zingend Aanrijten bij Hooge Mierde (Ornis)

Op de Nederlandse zandgronden kwam de Grauwe Gors altijd al weinig voor. Het zwaartepunt lag op graanvelden en hooilanden op zee- en rivierkleibodems. In de jaren '40 kwamen wellicht duizenden territoria voor waarvan er rond 1975 nog 1100-1250 over waren. De afname ging gestaag door en momenteel is de soort als broedvogel min of meer uit ons land verdwenen, wellicht een incidenteel territorium daargelaten. Oorzaken zijn onder meer de omvorming van graslanden en graanakkers in maïsakkers, en intensivering van het graslandgebruik. Ook in aangrenzend België en Duitsland is het treurnis en het ligt daarom niet voor de hand dat de soort zich opnieuw in de Kempen zal vestigen.

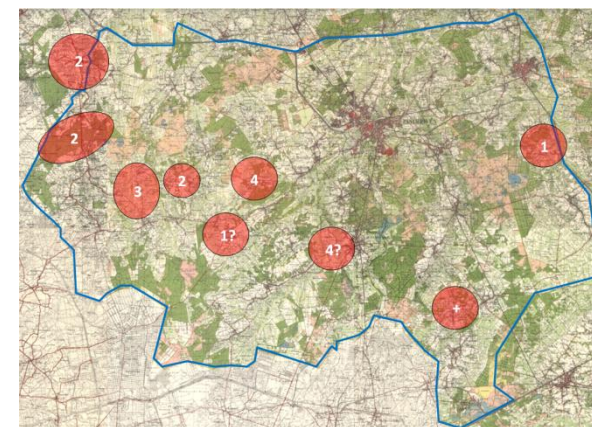
Ortolaan

Man Ortolaan aan de Postelsedijk onder Reusel, 23 mei 2014 (Paul Cools)

De Ortolaan kwam van oudsher in de Kempen voor. In de 18^e en 19^e eeuw was de soort in de provincie Noord-Brabant “tenminste plaatselijk een gewone broedvogel [...], kennelijk talrijker dan tegenwoordig”. In de 19^e eeuw werden bij Valkenswaard de nodige eieren verzameld en er zijn diverse meldingen van (mogelijke) territoria in de jaren '40.

Uit de jaren '50 zijn wat meer gegevens bekend, al waren er in die tijd maar enkele vogelaars en werden veel gebieden niet bezocht. Een sommatie van gebiedsmaxima uit die jaren levert een totaal op van zo'n 15-20 territoria. In werkelijkheid zullen er tientallen territoria in de Kempen aanwezig geweest zijn.

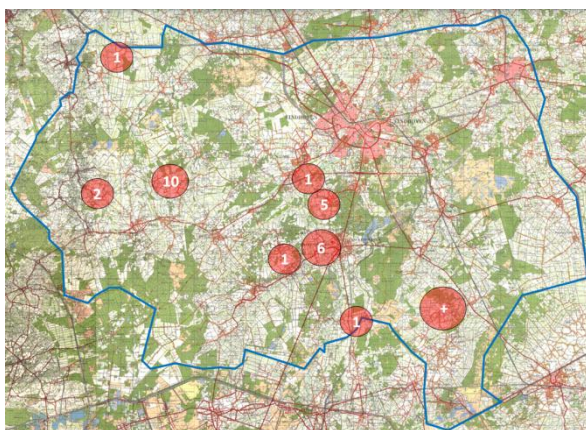

Figuur 9. Territoria van de Ortolaan in de periode 1950-1959, met vermelding van het maximum aantal territoria in die periode. Locaties zijn bij benadering.

Opmerkelijke clusters van territoria (althans zo lijkt het op basis van de globale gegevens) waren te vinden bij Kneghel en Dommelen.

In de jaren '60 waren er wat meer vogelaars en werd t.b.v. de Avifauna van Noord-Brabant intensiever gekeken, maar desondanks was er naar huidige maatstaven sprake van een zeer lage onderzoeksintensiteit.

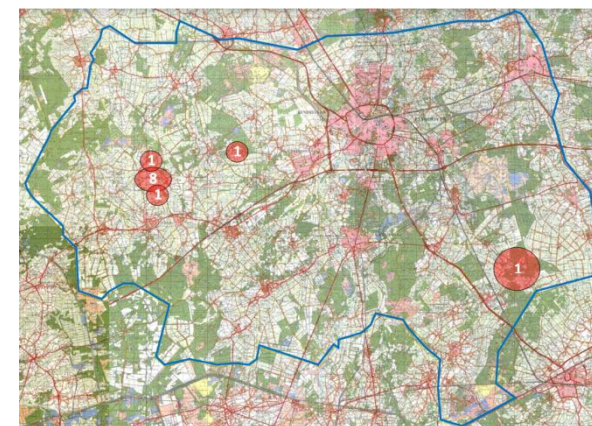
Figuur 10. Territoria van de Ortolaan in de periode 1960-1969. Zie verder figuur 9.

Het veldwerk leverde, met sommatie van de gebiedsmaxima, een kleine 30 territoria op. De soort was vermoedelijk heel wat talrijker dan de gegevens laten zien. Van Dooren schrijft: "Tot ver in de jaren zestig was de Ortolaan in de Noordbrabantse Kempen op de plaatsen waar zij voorkwamen een gewone vogel." Wellicht bedoelde van Dooren hiermee dat Ortolanen in geschikte gebieden algemeen waren, in wat wij nu

"clusters" noemen. Over die geschikte gebieden geeft Moller Pillot in 1966 wat meer inzicht: "Bestudering van het biotoop in het veld en op de stafkaart bracht snel aan het licht, dat men de ontdekking van broedparen niet geheel aan het toeval hoeft over te laten. Waar oude akkergebieden nog ongestoord zijn, dus met overal op de stafkaart kleine groene vlekjes er tussen, mag men in de Kempen rekenen op een goede ortolanenstand. Waar van dit alles nog maar kleine resten zijn overgebleven, treft men de soort niet of weinig meer aan."

Clusters van Ortolanen werden in de jaren '60 gevonden bij Waalre (rond de dorpskernen van Waalre en Heuvel), bij Dommelen (tussen het dorp en de Keersop) en bij Casteren. Die laatste locatie, lokaal ook bekend als Vossenbussel, bleek een waar bolwerk voor Ortolanen te zijn. Begin jaren '60 konden hier op goede dagen 6-10 zingende mannetjes geteld worden en volgens van Dooren ging het vermoedelijk om een cluster van zo'n 20 territoria. De vogels zaten in een kleinschalig, oud en licht glooiend cultuurlandschap, met kleine overgebleven eikenhakhoutwallen en hier en daar dennenbosjes van 20-40 jaar oud. De teelt bestond in hoofdzaak uit haver en rogge met daartussen wat aardappelen. De mannetjes zongen bijna altijd vanuit de top van Amerikaanse eiken.

Vossenbussel en directe omgeving was ook in het begin van de jaren '70 goed voor Ortolanen, met 9-11 territoria in 1975. Daarna ging het snel bergafwaarts met 4 territoria in 1977, 3 in 1978 en 1 in 1979. Buiten Vossenbussel werden nog twee territoria gevonden, maar voor zover bekend waren dat incidentele gevallen.

Figuur 11. Territoria van de Ortolaan in de periode 1970-1979. Zie verder figuur 9.

Na 1979 werden vrijwel geen territoria van Ortolanen meer opgetekend: een mogelijk territorium bij Reusel in 1981, 2 territoria bij Bruggerhuizen onder Valkenswaard in 1983 en, wat recenter, een territorium bij Reusel in 2014 wat echter een ongepaard mannetje betrof.

Territoria:

N.b.: een waarneming van een zingende vogel tussen de datumgrenzen of zonder datumvermelding beschouw ik als mogelijk territorium.

1847-1855	8 nesten omg. Valkenswaard: 26 eieren uit 5 nesten verzameld (AJJ; aanvullend op Knippenberg 1962)	1956	['broedend' bij Eik, omg. Esbeek (Knippenberg 1962); wellicht buiten de Kempen]	38: 62): o.a. 22 mei 6 zingend (van Dooren & Maréchal 1984) en 4 juni 7 zingend (Limosa 38: 62); 1 en 8 juni 2 nesten in rogge, beide met 4 eieren (van Dooren & Maréchal 1984); 1 terr. tussen Veldhoven en Waalre: 15 en 22 juni zingend langs Onze Lieve Vrouwedijk (van Dooren & Maréchal 1984)	
1850	2 eieren verzameld bij Valkenswaard (AJJ)		nest Vossenbussel bij Casteren: 29 mei nest met 5 jongen in haver (van Dooren & Maréchal 1984), allen geringd (VTS); 4 nesten bij Kneysel (Knippenberg 1962) waarvan 2 nesten tussen Kneysel en Veldhoven: 13 mei paar copulerend, 16 mei paar alarmerend, 19 mei nest met 5 eieren in rogge, 2 juni nest met 5 eieren in haver (van Dooren & Maréchal 1984)	1963-1965	1 terr. bij Lage Haghorst ten O van Hilvarenbeek (van Erve et al. 1967); 2 terr. ten ZO van Lage Mierde (van Erve et al. 1967); 1 terr. bij Bladel (van Erve et al. 1967); 1 terr. omgeving Eersel (van Erve et al. 1967); 1 terr. bij Riethoven (van Erve et al. 1967); 1 terr. tussen Schaft en Achelse Kluis (van Erve et al. 1967)
1935	mogelijk terr. Eckartse Bos: 26 mei 'territorium' (NDFF)		2 terr. omg. Esbeek (Limosa 32: 67)		1 terr. bij Bladel (van Erve et al. 1967); 1 terr. omgeving Eersel (van Erve et al. 1967); 1 terr. bij Riethoven (van Erve et al. 1967); 1 terr. tussen Schaft en Achelse Kluis (van Erve et al. 1967)
[1943	3 zingend langs openbare weg Esbeek (Knippenberg 1962); wellicht buiten de Kempen]		3 paar omg. Netersel: 1 paar tussen Bladel en Netersel, en 2 paar 'broedend' te Netersel (Knippenberg 1962);		1 terr. tussen Schaft en Achelse Kluis (van Erve et al. 1967)
1944	mogelijk aanwezig gemeente Nuenen: 21 juni 4 ex (Venkraai 2: 12), betreft vermoedelijk dezelfde als: 21 juni 4 ex 'territorium' ten ZO van Nuenen (NDFF);	1957	0-3 terr. weg tussen Hoogeloon en Casteren: 18 juni 3 zingend (Knippenberg 1962);	1964	6 terr. Vossenbussel bij Casteren (van Erve et al. 1967); o.a. 9 mei 6 zingend (van Dooren & Maréchal 1984); 1 terr. Riethovenseweg Westerhoven: o.a. 4 juli zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
	mogelijk 2 terr. Brouwhuis bij Helmond: 26 mei 2 zingend (Knippenberg 1962)		1 terr. omg. Lierop: oudervogel met voer (Knippenberg 1962)		1 terr. Riethovenseweg Westerhoven: o.a. 4 juli zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
1946	mogelijk terr. Eckartse Bos: 19 mei 'territorium' (NDFF)	1959	2 nesten Vossenbussel bij Casteren: 10 en 11 mei nesten in rogge met resp. 5 en 6 eieren (van Dooren & Maréchal 1984)	1965	6 terr. Vossenbussel bij Casteren (van Erve et al. 1967); o.a. 22 mei 5 zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
1950	'broedend' bij Soerendonk (Knippenberg 1962)		meerdere terr. omg. Waalre: 1 paar Heuvel en 5-6 paren tussen dorpskernen van Waalre en Heuvel; jaartal niet vermeld (van Dooren & Maréchal 1984);	1966	mogelijk 4 terr. Vossenbussel bij Casteren: 26 mei 4 zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
1951	mogelijk terr. bij Eersel: 'zingend' (Knippenberg 1962);		6 terr. tussen Dommelen en de Keersop; jaartal niet vermeld (van Dooren & Maréchal 1984)	1967	1 terr. gemeente Riethoven (Ornis)
	op 4 plaatsen gehoord bij Dommelen (Knippenberg 1962)		mogelijk 10 terr. Vossenbussel bij Casteren: 30 april 10 zingend; op 14 en 20 mei 2 nesten in haver beide met 5 eieren (van Dooren & Maréchal 1984)	1968	aanwezig omg. Soerendonk (Ornis)
[1952	'broedend' bij kerkhof Esbeek (Knippenberg 1962), wellicht buiten de Kempen]		minstens 10 terr. Vossenbussel bij Casteren (van Erve et al. 1967; Limosa	1970	1 terr. Droevendaal bij Riethoven (Ornis)
1954	1 nest Vossenbussel bij Casteren: 20 mei nest met 4 eieren in haver (van Dooren & Maréchal 1984);	rond 1960		1970	mogelijk 3 terr. Vossenbussel bij Casteren: 23 mei 3 zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
	mogelijk terr. bij Bladel: 5 juni 1 paar (Knippenberg 1962)				
1955	['broedend' bij kerkhof Esbeek (Knippenberg 1962), wellicht buiten de Kempen];	1961			
	2 paar 'broedend' Landgoed De Utrecht (Knippenberg 1962);				
	nest Vossenbussel bij Casteren: 24 mei nest met 5 jongen in haver (van Dooren & Maréchal 1984), allen geringd (VTS);	1963			

1971 mogelijk 3 terr. Vossenbussel bij Casteren: 9 mei 3 zingend (van Dooren & Maréchal 1984)

1973 mogelijk terr. Vossenbussel bij Casteren: 14 mei zingend (van Dooren & Maréchal 1984)

1974 mogelijk terr. Vossenbussel bij Casteren: 28 mei zingend (van Dooren & Maréchal 1984)
1 terr. Wagenbroek bij Hapert (Bakermans 1981)

1975 8-10 terr. Vossenbussel bij Casteren (Hilgers 1985, Ornis)
1 terr. Wagenbroek bij Hapert (Bakermans 1981);
1 terr. De Pan bij Maarheeze (ATL7377), detailinfo ontbreekt

1976 4 terr. Vossenbussel bij Casteren (Hilgers 1985, Ornis)

1977 4 terr. Vossenbussel bij Casteren (Hilgers 1985, Ornis);
1 terr. Halfmijl bij Zandoerle (Bouwman 2001)

1978 1 terr. Biezegoren bij Netersel (Bakermans 1986);
2 terr. Vossenbussel bij Casteren (Hilgers 1985, Ornis)

1979 1 terr. Vossenbussel bij Casteren (Hilgers 1985)

1981 mogelijk terr. 't Goor bij Reusel: 21 mei zingend (Ornis)

1983 2 terr. Tongelreepdal Bruggerhuizen - Achelse Kluis (PNB8387, Bijlsma 1992)

2014 1 terr. Postelsedijk bij Reusel: 2e kalenderjaar zingend 21 t/m 31 mei, leek op te trekken met vrouw Geelgors (ZBV)

Losse meldingen tussen de datumgrenzen (15 mei t/m 30 juni):

1944 10 mei zingend bij Aalst langs Leenderpad (van Dooren & Maréchal 1984)

1954 1 man gemeente Bladel (Knippenberg 1962)

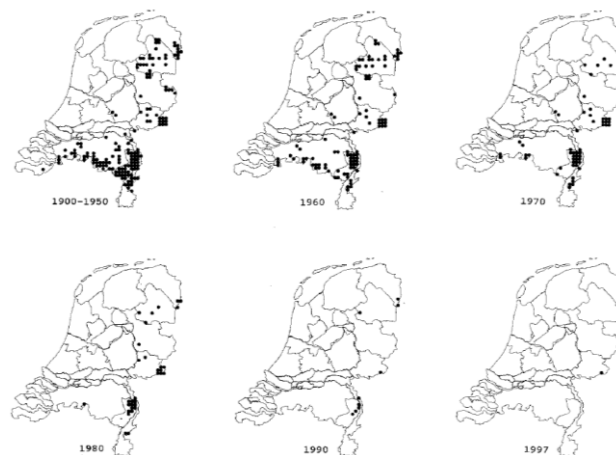
1963 27 juni man roepend ten Z van Bladel (Ornis)

1979 juni 5 ex atlasblok 5722, juni en juli ≥ 2 ex atlasblok 5747 (ATL7983)

1982 15 mei 1 ex Eeneind tussen Nuenen en Geldrop (WNL); juni en juli ≥ 2 ex atlasblok 5737 (ATL7983)

2002 18 mei man Strabrechtse Heide (WNL)

In Nederland was de Ortolaan tot in de eerste helft van de vorige eeuw op de hogere zandgronden een gewone broedvogel. Wellicht ging het rond 1950 om 1200-1700 en rond 1960 om 800-1000 territoria.

Figuur 12. Verspreiding (bezette atlasblokken) van de Ortolaan als broedvogel tussen 1900 en 1997 (uit: van Noorden 1999).

Rond 1970 waren er 300-400 territoria en het broedareaal was toen al flink gekrompen. Daarna ging het verder bergaf, met 30-40 territoria rond 1990. Vanaf 2000 werden er geen zekere broedgevallen meer vastgesteld en ook territoriumindicerende waarnemingen ontbraken vrijwel geheel.

De teloorgang van de Ortolaan als Nederlandse broedvogel was te wijten aan het verdwijnen van mozaïeklandschappen waarin percelen met rogge, graan en hakvruchten werden doorsneden door zandwegen met kruidenrijke bermen en eikenlanen en werden afgewisseld door bosjes en houtwallen. Die landschappen gingen verloren door ruilverkavelingen, gewijzigde gewaskeuze en voortgaande intensivering in de landbouw.

Terugkeer van de Ortolaan als broedvogel in de Kempen is zeer onwaarschijnlijk. Niet alleen is het broedhabitat bij ons verdwenen, ook is het broedareaal in grote delen van Europa gekrompen en ging de soort ook in aangrenzende landen sterk achteruit. In Frankrijk worden nog steeds massaal en illegaal Ortolanen gevangen voor consumptie.

Dooren, B. van & P. Maréchal 1984. Herinneringen aan Ortolanen in de Noordbrabantse Kempen en daarbuiten. Vogeljaar 32: 166-168.

Hilgers, L. 1985. Hoe de Ortolaan als broedvogel verdween uit Noord-Brabant. Roodborsttapuit 4(1): 24-33.

Keij, P. & H. Moller Pillot 1984. Behoud van de Ortolaan (*Emberiza hortulana*) niet alleen een Nederlandse zaak. Vogeljaar 32(3): 111-115.

Knippenberg, W.H.Th. 1962. Enige broedvogels in Noord-Brabant: Ortolaan. Limosa 35: 276-278.

Loenders, M. 1995. De Ortolaan *Emberiza hortulana* in Belgisch Vlaanderen. Vogeljaar 43(5): 215-217.

Moller Pillot, H. 1966. De Ortolaan. Vogeljaar 14(3): 130-133.

Noorden, B. van 1999. De Ortolaan *Emberiza hortulana*, een plattelandsdrama. Limosa 72 (2): 55-63.

Dankwoord

Veel dank aan Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van databestanden, Henk van der Jeugd voor ringgegevens van het Vogeltrekstation, en de fotografen voor het mogen plaatsen van hun mooie foto's. ■

Literatuur

Hieronder staan de geraadpleegde artikelen en rapporten die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd zijn.

Bakermans, M. 1981. Broedvogelinventarisatie van Hapert en omgeving 1981. VWG De Kempen.

Bakermans, M. 1986. De Biezegoren. Blauwe Klauwier 12(2): 10-13.

Bijlsma, R.G. 1992. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. Sovon.

Bouwman, R. 2001. Vogels in de Kempen. Eigen uitgave.

Engels, G. 2004. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropse Heide 2003. Staatsbosbeheer, Heeze.

Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.

Haverschmidt, F. 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. Leiden.

Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Groote Heide. Ongepubliceerd.

Heijnen, T. & P. van Pelt 2022. Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2021. Blauwe Klauwier 48(2) 11-64.

Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.

Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.

Hustings, F. & K. Koffijberg 2021. Verschenen of verdwenen: ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Sovon.

Hustings, F. et al. 2006. Avifauna van Limburg. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht.

Keller, V. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. EBCC & Lynx.

KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. KNNV Eindhoven & Staatsbosbeheer Heeze.

Leijs, H.N. 1975. Broedvogelinventarisatie van het Kranenveld in 1974. RIN, Leersum.

Stevens, J. et al. 2021. Vogels in Limburg: Historiek, verspreiding, trends en verplaatsingen. LIKONA.

Topografische ondergronden zijn afkomstig van topotijdreis.nl/ en opentopo.nl.

Grote Kruisbekken op de Strabrechtse Heide, 15 november 2013 (Frank Neijts)

*Onvolwassen Slechtvalk bij de Catharinakerk
in Eindhoven, 30 mei 2022 (Frans Hijnen)*

Resultaten van Slechtvalken in Oost- en Midden-Brabant in 2022

Peter van Geneijgen

In Oost- en Midden-Brabant zaten in 2022 naar schatting 43 tot 50 territoriale Slechtvalkparen. Daarvan waren er tenminste 24 succesvol met uitgevlogen jongen. Het broedsucces is sterk afhankelijk van kunstmatige nestvoorzieningen. Slechtvalken bouwen zelf geen nesten. Ze kunnen hooguit een nestkuiltje graven, of gebruiken oude nesten van andere vogels van tenminste het formaat Zwarte Kraai.

Broedsucces

In totaal werden er 20 nesten gecontroleerd (zie tabel). Hiervan waren er 17 succesvol. Bij één paar kwam het legsel niet uit en twee andere paren kwamen niet eens tot eileg. Het oude broedpaar van ASML in Veldhoven moest in 2021 al uitwijken door de vele aanvallen die het te verduren kreeg van valken die een eigen plek probeerden te bemachtigen. Dit jaar was het niet anders met vier verschillende mannetjes en zelfs vijf verschillende vrouwtjes die hun geluk kwamen beproeven. Het oude broedpaar week uit naar Eindhoven HTC waar ze alsnog een 4-legsel produceerden. Het succes was

echter van korte duur want rond 20 maart werd het territorium overgenomen door een nieuw vrouwtje en was het afgelopen met dit broedsel. Bij ASML vestigde zich uiteindelijk een nieuw paar maar niet meer op tijd voor een broedsel.

Onvolwassen Slechtvalk op de Catharinakerk in Eindhoven, 28 mei 2022 (Frans Hijnen)

Ook in de Mortel waren territoriale gevechten er waarschijnlijk de oorzaak van dat er geen eieren gelegd werden.

In totaal vlogen er uit de 17 succesvolle nesten 47 jongen uit. Dat is gemiddeld 2,76 jongen per succesvol paar en gemiddeld 2,35 per gecontroleerd paar (20). Er werden meer mannetjes geboren (63,8%) dan vrouwtjes. Dat is een flink mannenoverschot vergeleken met het langjarig gemiddelde van 53,4%.

Bij de later gestarte broedsels neemt het aandeel mannetjes toe. Dit gaat van 46,7% bij een legbegin in de eerste 5 dagen van maart naar 66.1% in de laatste dagen van maart, vergelijkbaar met het verloop van de seksratio bij Havik. Het gaat in ons geval echter om slecht 17 nesten waarover de geslachtsverhouding berekend kon worden. Bij zo'n klein aantal speelt toeval een grote rol.

Het legbegin kon voor 15 nesten worden berekend en lag gemiddeld op 11 maart met een spreiding van 25 februari tot 29 maart. De legselgrootte voor 15 nesten was gemiddeld 3,4 eieren met een spreiding van 2 tot 4. Door het niet uitkomen van eieren

en sterfte onder de pas geboren kuikens ligt de broedselgrootte lager met een gemiddelde van 2,8 jongen (over 19 nesten). Bij de oudere kuikens komt bijna geen sterfte voor.

Verspreiding

Slechtvalken jagen het liefst op trekvogels die in de open lucht vliegen en proberen deze met hun snelheid te verrassen. Ze zitten daarom graag op hoge punten met weids uitzicht. De eerste broedparen in Nederland zaten dan ook op reusachtige koeltorens, zendtorens en industriële schoorstenen van 100 meter hoogte of zelfs meer. Nu de dichtheid toeneemt zijn dit soort plekken allemaal bezet en komen lagere zitplaatsen zoals hoogspanningsmasten en kerktorens in zwang, zolang ze maar boven de omgeving uitsteken. In Brabant zijn kerktorens met 48% inmiddels de belangrijkste zitplaatsen. Dat was 15 jaar geleden wel anders. Toen zat er in heel Nederland nog geen enkel broedpaar op een kerk. Alleen overwinterende vogels uit het Noorden maakten er gebruik van, met name in open landschappen langs de kust.

Hoogspanningsmasten komen met 18% op de tweede plaats gevolgd door woon- of kantoortorens (10%), fabrieksgebouwen (10%) en zendtorens (6%). Waar voldoende van dit soort structuren voorkomen zitten

de paren ruim drie kilometer uit elkaar. De kortste afstand is 1,95 km maar dat gaat alleen als er meer ruimte is naar een andere richting, anders is er te veel overlap van jachtgebieden en ontstaan er conflicten met de burens. In het gebied Eindhoven-'s-Hertogenbosch-Veghel is de gemiddelde afstand tussen de paren nu 5,52 km (n=40), met een spreiding van 1,95 tot 10,43 km.

Adulte vrouw Slechtvalk bij het Evoluon in Eindhoven, 17 mei 2020 (Frans Hijnen)

Misschien is er nog een lichte toename mogelijk maar veel kan er niet meer bij. Vooral in grote heideontginningen, bossen en natuurgebieden lijkt de dichtheid lager te zijn. Deels zijn deze gebieden echt ongeschikt omdat er geen zitplaatsen zijn met weids uitzicht, maar waar hoogspanningsmasten staan zou nog een kleine uitbreiding te verwachten zijn. Het is echter goed mogelijk dat hier toch al Slechtvalken zitten die aan de aandacht zijn ontsnapt. Ze zijn hier minder honkvast en

kunnen zich in opeenvolgende jaren wel vier kilometer verplaatsen afhankelijk van de beschikbaarheid van Kraaiennesten.

Dankwoord

De hieronder genoemde personen wil ik van harte bedanken voor hun inzet bij het plaatsen en onderhouden van nestkasten en webcams, het terugzetten van net uitgevlogen jongen die op straat belanden en niet minder belangrijk, zo niet belangrijker, het doen van waarnemingen, ringaflezingen en nestcontroles alsmede het verzamelen van prooiresten en ruiveren. Zonder hen zou bijgaand overzicht met broedparen en broedbiologische gegevens een heel stuk korter en minder nauwkeurig zijn geweest: Ben Akkermans, Dorine van Asten, Piet van Asten, Annemiek Backx, Wil Beeren, Johan de Boer, Peer Busink, Toon Dolphijn, Dirk Eijkemans, Corine Goldschmidt, Marja Goossens, Ben van Gorkum, Frans Heijnen, Maarten Hermens, Rien van Hoessel, Frits van Hout, Kees Klopping, Hanny Kompanje, Paul Kreijger, Chris van Lieshout, Karel van Lin, Jaap van der Linden, Yvonne van der Maat, Martin Manders, Rinus Manders, Tim Raats, Marco Renes, Carel van der Sanden, Stefan van Schaik, Jan Staal, Jeroen Spermon, Rinus Sterken, Arno Teunissen, Jan van den Tillaart, Huub Toonen, Martin Vink, Martien Vorstenbosch en Jo van Zanten. ■

Locatie	Dominante zitplaats	Nestgelegenheid	Legbegin	Legselgrootte	Broedselgrootte	Sexratio
Asten	kerktoren	nestkast				
Beek en Donk	kerktoren	geen				
Berghem	kerktoren	boog in galmgat			3	
Best	kerktoren	nestkast				
Boekel	hoogspanningsmast	geen				
Boxtel	kerktoren	geen				
Budel, zinkfabriek	silos	nestkast			3	2♂, 1♀
Cuijk, Martinuskerk	kerktoren	nestkast				
De Mortel	zendtoren	nestkast			0	
Diessen	Kerktoeren	geen				
Eindhoven, Catharinakerk	Kerktoeren	nestkast	9 maart	3	2	1♂, 1♀
Eindhoven, Evoluon	klokkentoren	nestkast	17 maart	3	3	3♂
Eindhoven, Phillips kantoor Vredenoord	Kantoortoren	geen				
Eindhoven HTC	woon- of kantoortoren	nestkast		4		
Erp, kerktoren	kerktoren	nestbak	4 maart		3	1♂, 2♀
Gassel, Kraaijenbergse plassen	hoogspanningsmast	nestkast			3	
Geffen, Hooikampen	hoogspanningsmast	geen				
Geldrop	kerktoren	nestkast	14 maart	3	2	1♂, 1♀
Gemert	hoogspanningsmast	geen				
Haaren	Kerktoeren	geen				
Haps	kerktoren	nestkast				
Haren	zendtoren	nestkast	15 maart	4	4	3♂, 1♀
Heeswijk-Dinter	kerktoren	geen				
Helmond CBD	fabrieksgebouw	nestkast		4	3	1♂, 2♀
Helmond Watertoren	watertoren	geen				
's-Hertogenbosch, Provinciehuis	kantoortoren	nestkast	10 maart	4	2	2♂
's-Hertogenbosch, Noord	fabrieksgebouw	nestkast	16 maart	3	1	1♂
Hilvarenbeek	Kerktoeren	nestkast	25 februari		4	2♂, 2♀
Liempde	kerktoren	nestkast	7 maart	4	4	2♂, 2♀
Mierlo	zendtoren	nestkast	29 maart	2	2	1♂, 1♀
Moergestel, Pijnendijk	kerktoren, hoogspanningsmast	geen				

Locatie	Dominante zitplaats	Nestgelegenheid	Legbegin	Legselgrootte	Broedselgrootte	Sexratio
Nuland, Achterste Nuland	hoogspanningsmast	geen				
Oirschot	kerktoren	nestbak		2		
Oisterwijk	Kerktoeren	geen				
Oss, Agrifirm	voederfabriek	ventilatiekoker				
Oss, watertoren	watertoren	geen				
Schijndel	kerktoren	geen				
Sint-Michielsgestel	Kerktoeren	geen				
Sint-Oedenrode	kerktoren	nestbak				
Someren	hoogspanningsmast	nestkast				
Tilburg, Westpoint	woon- of kantoortoren	nestkast	11 maart	4	3	1♂, 2♀
Tilburg, Broekhovense Kerk	kerktoren	nestkast	8 maart		2	1♂, 1♀
Uden	kerktoren	nestkast	16 maart	4	3	3♂
Veldhoven, ASML	woon- of kantoortoren	nestkast		0		
Vlijmen, Het Luisbroek - Polder Van Bokhoven	hoogspanningsmast	geen				
Vught	Kerktoeren	nestkast	8 maart	4	3	3♂
Veghel, Agrifirm	fabrieksgebouw	nestkast	13 maart	3	3	2♂, 1♀
Gemiddeld			11 maart	3.4	2.8	
Aantal nesten			15	15	19	30♂, 17♀

*Onvolwassen Slechtvalk bij het Beuven,
16 april 2021 (TH)*

Robbie's vogelboekenkast: *BIRDING with Bill Oddie*

Robbert van Hiele

Afgelopen september hadden we een prachtig VWG-weekend in de Biesbosch. Misschien dat er nog een stukje binnen komt over de verschillende Zeearenden die we hebben gezien. Maar dit stukje gaat daar niet over. Waar ik het over wil hebben is het volgende: op de allerlaatste vogelplek stonden we met 14 man-vrouw aan een dijkje. De zon in de rug, ondiep water en ruschtige grassen voor ons.

Het is in het najaar een goede plek voor steltlopers, maar daar was het een tikkeltje te laat voor. Ik heb er ooit bijna een Poelruiter gezien, maar na een half uur turen vond ik dat het toch om een Groenpootruiter ging. Anderen zagen hier toen wel een Poelruiter, maar of het nu om 2 verschillende vogels ging en wie gelijk had: we zullen het nooit weten. Nu zagen we op deze plek een late Purperreiger (waarschijnlijk een juveniele vogel). Verder was er nog niet superveel te zien. Een Bruine Kiekendief linksachter, een Zeearend rechtsachter, heel hoog. Het dijkje was ongeveer 3 meter hoog, kaal en kwam beneden uit bij een vlakke. Die vlakke werd afgeschermd door prikkeldraad aan paaltjes.

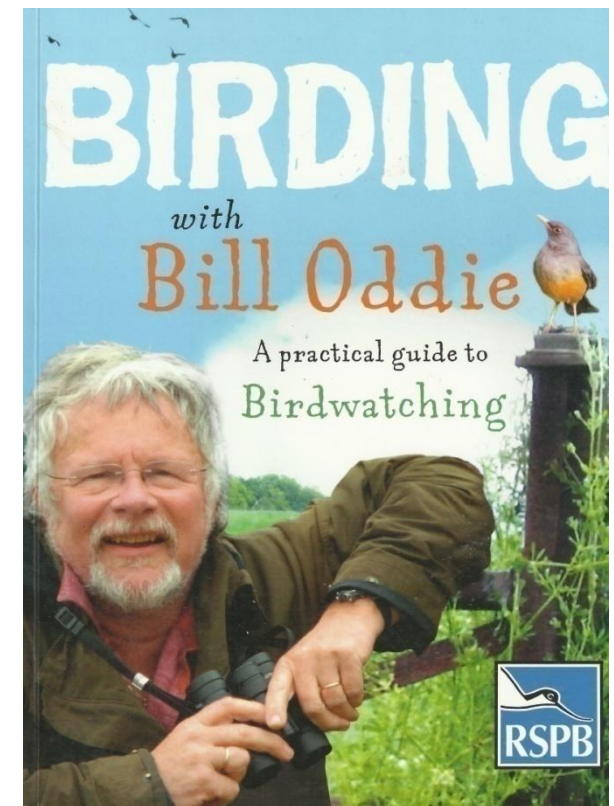
En toen gebeurde het, na een half uur vloog er praktisch onder onze voeten een Roerdomp op. Die moet onder aan het dijkje tussen de grassen gezeten hebben. Zo groot waren die grassen niet en zo klein is een Roerdomp ook niet.

Roerdomp in de Biesbosch, 2 oktober 2022 (Edwin van der Werf)

Dan borrelt gelijk de vraag op: hoe goed zijn die vogelaars van VWG de Kempen nou werkelijk dat ze zo'n vogel volledig over het hoofd kunnen zien? Was die blijven zitten dan hadden we het nooit geweten. Nu landde de vogel zo'n 10 meter verder achter wat andere grassen en konden we proberen hem te vinden. Dat viel nog niet echt mee. Regelmatig waren we de vogel even kwijt. De vogel sloop van pol naar pol en soms zat

hij in paalhouding tussen de grassen. Slechts een starend oog was dan te zien. Uiteindelijk zeldzaam goed gezien, door verrekijker en telescoop.

En om onszelf wijs te kunnen maken dat we niet per se de slechtste vogelwerkgroep van Nederland zijn, een stukje uit het boek

Birding with Bill Oddie waaruit blijkt dat het wel vaker voorkomt dat extreem goede vogelaars (ahum) moeite hebben een vogel te vinden.

Hij heeft vele boekjes geschreven over vogels kijken. Waar dit stukje uitkomt is in ieder geval een hartstikke leuk boekje over vogelen in het algemeen. Wat heb je nodig om te vogelen? Waar let je op en hoe noteer je waarnemingen? Hoe zoek je een "local patch"? En hoe ging dat bij Bill Oddie ooit? Hij heeft daar prachtige anekdotes over. Eén daarvan vindt plaats op Fair Isle waar het oudste bird observatory van Groot-Brittannië te vinden is.

Het is een eiland 30 kilometer ten zuiden van de Shetland-eilanden. En dat is weer een eilandengroep 7 uur varen van het noordelijkste puntje van Schotland. Dat betekent dat het ongeveer even noordelijk ligt als Bergen in Noorwegen. Het stukje is door mij vertaald en laat enerzijds zien hoe spectaculair de trek kan zijn op de goede plek op de goede tijd, en anderzijds dat je schuwe vogels soms heel moeilijk kunt vinden.

The Great Fall

"Voor mij is er niets, werkelijk niets, wat zo opwindend is als aanwezig zijn bij een "big fall" van trekvogels. In 1970, tussen 7 mei en 11 mei, vond er één van de meest specta-

culaire falls plaats uit haar geschiedenis. Ik genoot er ook van want ik was er bij. Wat een geluk!

Het effect van weer op vogels is een gecompliceerde zaak, maar soms is het mogelijk het een beetje te voorspellen of er in ieder geval op te hopen. De weersituatie gedurende de eerste week van mei 1970 ontwikkelde zich heel positief. Een gebied van hoge druk was verschenen boven de Lage Landen en verplaatste zich naar het noorden en bleef liggen boven Scandinavië. Dit bracht heldere luchten en sterrenrijke nachten, ideale vliegcondities dus voor trekkende vogels op weg naar hun broedgebieden. De normale route is ten

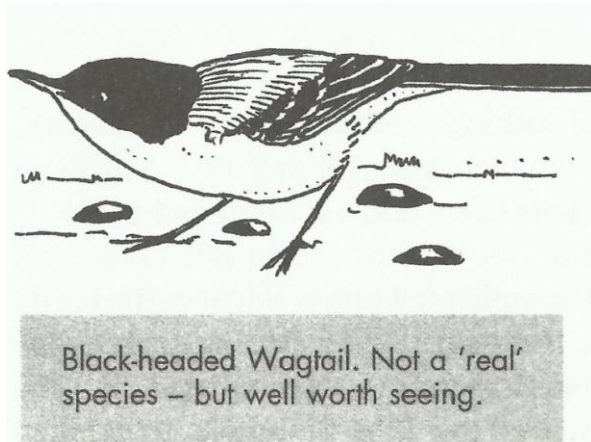
oosten van de Noordzee, dus niet over Groot-Brittannië, maar dit weerpatroon had een fikse wind uit het oosten met zich meegebracht. Er waren dus kansen dat de stroom vogels naar het westen zou worden geduwd. Naar ons dus! Het enige slechte nieuws was dat het weer zo prima was dat de trekkers rustig door

konden vliegen zonder te landen, totdat ze hun broedgebied zouden bereiken. Normaal is er alleen maar sprake van een "Fall" wanneer vogels tegen een slecht stuk weer aanvliegen, gedesoriënteerd raken en moeten landen. Tot 7 mei was de wind uit het zuidwesten gekomen, maar er waren amper trekkers gesignaleerd. Onze teleurstelling werd alleen maar wat verminderd omdat het prachtig zonnig en mild weer was. We hobbelden over het relatief vogelloze eiland in T-shirts in een seizoen dat je op Shetland meestal wollen truien en jassen met fleece-coating moet dragen. Onze gevoelens waren gemengd. We genoten van het weer, maar waren extreem

verlangend naar meer vogels.

Onvoorstelbaar, maar al snel hadden we beiden. Er ontstond een depressie met mist en regen boven de Noordzee waar de trekkers doorheen moesten. In de buurt van Fair Isle waren ze nat en moe en verlangend naar een plaats om te landen. Ze vonden de Shetlands in het algemeen en Fair Isle in het bijzonder. De eilanden baden in zonneschijn; net als wij, de vogelaars. Het eerste teken dat er iets speciaals gebeurde was het verschijnen van een Balkankwikstaart, een dwaalgast uit Zuid-Oost-Europa, met een kop als zwart satijn.

We waren met iets meer dan twaalf personen. Dan blijkt het eiland groter dan je eerst dacht. We moesten splitsen en overal wat mensen heen sturen. Dit is een nogal nerveus ding want sommige stukken lijken beter dan anderen. Je kunt makkelijk op de

verkeerde plek op de verkeerde tijd zijn. Ik nam het grootste risico. De meeste verstoppelplekken zijn bij de veldjes in het zuiden. Ik ging naar het noorden.

Tegen de tijd dat de zon onder begon te gaan had ik nog weinig gezien. Ik dacht dat ik verkeerd had gekozen. Moe en nogal gedeprimeerd zonk ik neer bij een kliftop in het noorden en knabbelde wat aan een Mars. Toen ik naar beneden naar het strand staarde begonnen mijn ogen zich te focussen. Het leek wel alsof de kliffen tot leven kwamen. Ik zag een Gekraagde Roodstaart op het wier. Elk vochtig stukje had een Fitis. Het was duidelijk dat de vogels aankwamen. Ze landden beneden aan de klif en werkten zich langzaam naar boven. Amper een meter van mij kwamen twee Blauwborsten over het randje heen geklommen. Ik gilte het bijna uit. Mijn gevoel was dat de volgende dag geweldig zou worden.

En inderdaad. Vooral omdat het weer helder en droog bleef op Fair Isle terwijl het iets zuidelijker mist en motregen was. Op het eiland regende het vogels. Wat getallen: 4000 Tapuiten op 9 mei, 700 Gekraagde Roodstaarten, 350 Paapjes, minstens 1000 Fitissen, 500 Boompiepers, 120 Bonte Vliegenvangers, 35 Draaihalzen, 14 Grauwe Klauwierren.

Maar naast die gewone trekvogels, met

daarbij een Grote Bonte Specht, hardnekkig zoekend naar bomen die er niet waren, waren er ook, gelukkig, enkele echte zeldzaamheden. Eerst was daar de jacht op de Noordse Nachtegaal. Deze lijkt op de gewone Nachtegaal maar heeft een licht gestippelde borst. Het is ook een echte zeldzaamheid die er vooral van houdt om in begroeiing rond te kruipen en zijn best doet om zich niet te laten zien. Op Fair Isle is dat niet zo makkelijk, speciaal niet in de lente wanneer alle planten amper uitgelopen zijn. Het waren er twee. De eerste probeerde zich te verstoppelen en deed dat onder een rabarberplant. De tweede vond ik in de schaduw van een rotspartijtje. Later was er nog een 3e vogel die ik wist klem te zetten in een schuurtje waarna die geringd kon worden.

Maar het werd nog gekker. Vroeg in de morgen dacht de opzichter dat hij een kleine vogel zag verdwijnen in een afvoerpijp. Het klonk als een hallucinatie maar toen we de plek wat later bezochten leek het al wat aannemelijker. Het was dicht bij de plantage. Hier verdwijnt een stroompje onder de weg en vloeit door een stuk pijp, stromend richting het venige gedeelte. Hier dacht de opzichter iets te zien vanuit zijn ooghoeken. Het was zo vaag geweest dat het net zo goed een knaagdiertje kon zijn. Kijkend in de pijp leverde niets op. Maar de twijfel knaagde aan hem. Daarom was het dat in de middag

6 van ons, kruipend, langs de rand van de weg te zien waren. We stonden net op het punt te bedenken dat er echt niks was toen iemand zei: "Daar gaat ie." Waarop anderen zeiden: "Waar?" en "Wat?"

Het antwoord op "waar" was: halverwege het stroompje, een beetje het veen in. En het antwoord op "wat" was: het lijkt een kleine ral.

Rallen zijn een familie van langpotige vogels waar ook het Waterhoen toe behoort. De meeste van hen leven in vochtige gebieden, behalve de Kwartelkoning, die in laat gemaaide graslanden leeft. Zelfs een Waterhoen zou een ongewone vondst zijn op Fair Isle maar een kleine Ral moest wel iets echt goeds zijn.

Het probleem is dat hoe zeldzamer en kleiner de Ral, hoe meer kruiperig en verborgen zijn gedrag. Er zijn soorten in de wereld die in het diepste deel van rietbedden leven en die wel gehoord worden, maar slechts zo zelden gezien dat mensen beginnen te twijfelen of ze wel echt bestaan. Maar goed, rietvelden zijn er niet op Fair Isle. En nu leek het erop dat ons groepje van vogelaars, alhoewel we met weinig waren, het vogeltje echt omsingeld hadden. Het was verdwenen onder de overhangende oever van het smalle stroompje die door het veen liep. De persoon die hem had gezien wees naar de plek en wij splitsten ons naar beide kanten daarvan. Toen begonnen we erheen te wandelen, vol

vertrouwen dat de vogel zich zou laten zien en we konden zien wat het was. Twee minuten later troffen we elkaar in het midden. We hadden niets gezien. Het kon niet weggevlogen zijn. Het moest er nog zijn. We herhaalden de manoeuvre. Weer niks. Was de Ral onder de oever gekropen en doodgegaan? Had het een ontsnappingstunnel gegraven? We stonden op het punt het op te geven toen ik een glimp zag zoals de opzichter hem ook had moeten zien.

"Daar!", schreeuwde ik. Maar niemand anders had het gezien.

"Wat was het?"

"Ik weet niet, een Ral, maar erg klein. Ongeveer de grootte van een Spreeuw."

"Kan het misschien een Spreeuw zijn?", zei iemand sceptisch.

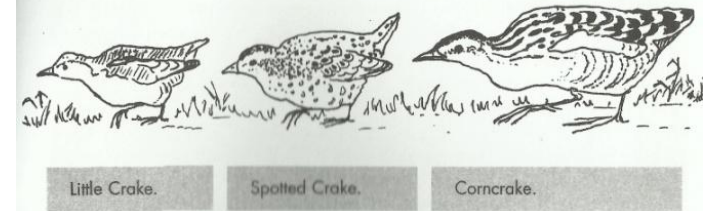
"Mmm, misschien", mompelde ik, opeens gegrepen door een soort voorzichtige nerveusheid die vogelaars soms krijgen wanneer ze op het punt staan een mogelijke zeldzaamheid te zien. Maar zelfs toen al bedacht ik dat zelfs de schuwste Spreeuw niet een uur onder de oever van een 60 centimeter breed stroompje gaat liggen.

Nee, het was geen Spreeuw, het was zeker een ralachtige en deze keer zag ik waar het heen was gegaan. Ik liep erheen en tikte met mijn voet tegen de plek. Niks. De opzichter keek naar mij vol medelijden maar opeens was zijn aandacht getrokken door iets. Hij

gaf aan dat iedereen stil moest zijn en moest stoppen met wat dan ook. Langzaam ging hij op zijn tenen langs de stroom, enkele meters van de plek waarvan ik zeker was dat de vogel was. Hij stopte, zei ssst, ging langzaam door zijn knieën en reikte onder de oever. Na 5 seconden die wel een minuut leken, glimlachte hij en trok zijn hand weer terug. In zijn hand zat een Klein Waterhoen, op dat moment slechts de 5^e ooit gezien ten noorden van de Schotse grens.

To complete the set, a single Moorhen was also seen and – along with a lone Coot and another Corncrake – this added up to a five-Crake day on Fair Isle.

The whole week added up to one of the most enjoyable birdwatching holidays I have ever had.

Sterk genoeg, een uur later, werd er een iets minder zeldzame maar zeer gewaardeerde Porseleinhoen gevangen in dezelfde sloot. Ook werd nog een Waterhoen gezien en een eenzame Meerkoet en nogmaals een Kwartelkoning. Dit telde op tot een 5-rallen-dag op Fair Isle!". ■

*Man Nachtzwaluw in het Leenderbos,
16 juli 2021 (Toine Kuiper)*

Resultaten Nachtzwaluw telling Leenderbos en Groote Heide 2022

Henk Sierdsema en Mark Sloendregt

In 2022 zijn voor het 36e jaar op rij de Nachtzwaluwen geteld in het Leenderbos, op de Groote Heide en op de Gastelse Heide. Deze telling wordt gecoördineerd door Mark Sloendregt. In 2022 hebben 28 waarnemers meegeholpen met de inventarisatie.

Methode

Elke waarnemer neemt één of meer telgebieden van ca 100 ha onder zijn hoede. In totaal zijn er 28 telgebieden. De totale oppervlakte hiervan is aanzienlijk groter dan de oppervlakte van het Leenderbos (1246 ha), Groote Heide (364 ha) en Gastelse Heide (132ha) samen. Dit komt doordat de telgebieden elkaar deels overlappen. Hierdoor worden ook langs de randen van de telgebieden voldoende uitsluitende waarnemingen verzameld om een goede telling van het aantal Nachtzwaluwterritoria uit te kunnen voeren. Voor de invoer van de waarnemingen wordt gebruik gemaakt van de Avimap-app van Sovon. Er kan ook nog gebruik gemaakt

Nachtzwaluwinventarisatie
Telgebied 2: Dorven
Datum:.....
Deelnemers:.....
Weer:.....

Figuur 1. Voorbeeld van een telformulier van een telgebied.

worden van papier en pen in het veld: de waarnemingen moeten dan thuis worden ingevoerd op de Avimap-website. Met behulp van automatische clustering wordt aan het eind van het seizoen bepaald hoeveel en waar territoria zijn vastgesteld in het Leenderbos en op de Groote Heide. Dit gebeurt ook al tijdens het veldseizoen zodat goed in de gaten kan worden gehouden of alle potentieel geschikte delen al zijn bezocht en er mogelijk nog aanvullende bezoeken nodig zijn om gaten te vullen.

Aangezien de autoclustering in de drie afzonderlijke telgebieden gebeurt, volgt er daarna nog een handmatige slag om dubbeltellingen op de overgang van bos naar heide eruit te halen.

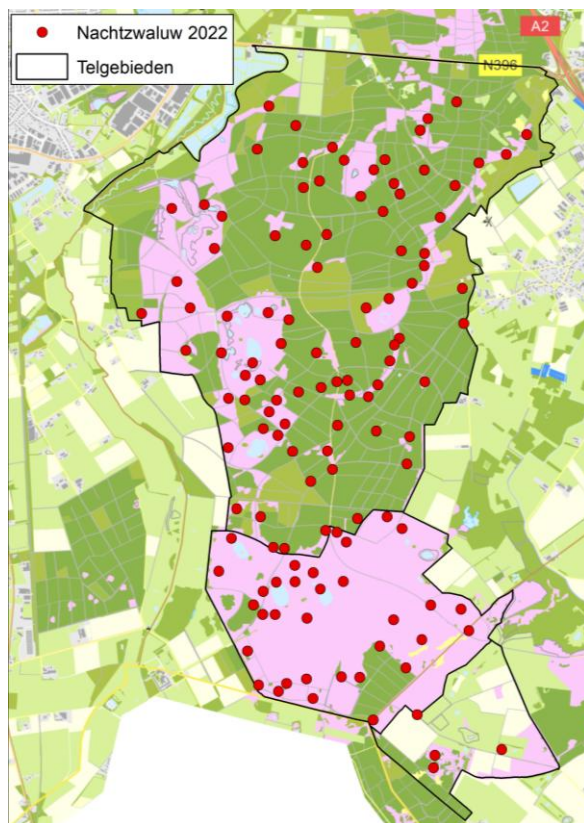
Nachtzwaluw in het Leenderbos, 16 juli 2021 (Toine Kuiper)

Resultaten

Aantallen

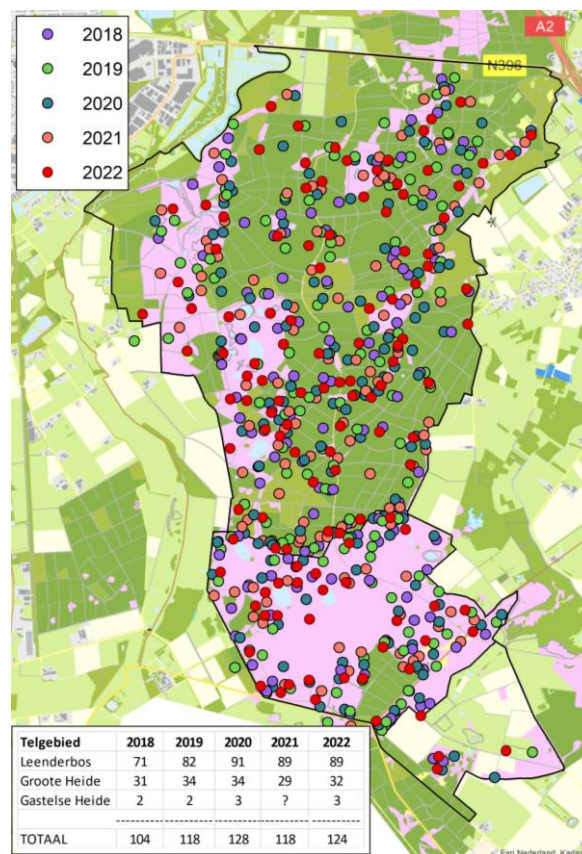
In 2022 werden aan het Leenderbos, de Groote Heide en de Gastelse Heide resp. 28, 9 en 1 bezoeken gebracht. Dit leverde 298 waarnemingen van Nachtzwaluwen op. Dit resulteerde in 124 unieke Nachtzwaluw-territoria (figuur 2). Hiervan lagen er 89 in het Leenderbos, 32 op de Groote Heide en 3 op de Gastelse Heide.

Figuur 2. Nachtzwaluwterritoria in 2022.

Verspreiding

Uit de ligging van territoria in 2022 en voorgaande jaren (figuur 3) blijkt, dat tegenwoordig bijna overal in het Leenderbos Nachtzwaluwen voorkomen.

Figuur 3. Nachtzwaluwterritoria in 2018 t/m 2022.

Het centrale deel van de Groote Heide is onbezett: dit komt omdat dit gedeelte van de heide vrijwel boomloos is. De aanwezigheid van bomen is een voorwaarde voor broedgebieden van Nachtzwaluwen. Dat

laatste geldt overigens niet voor foerageergebieden: dat doen ze namelijk ook midden op de open heide en zelfs buiten natuurgebieden zoals onder meer bleek uit het uitgebreide Nachtzwaluwonderzoek in 2008-2010 in het gebied.

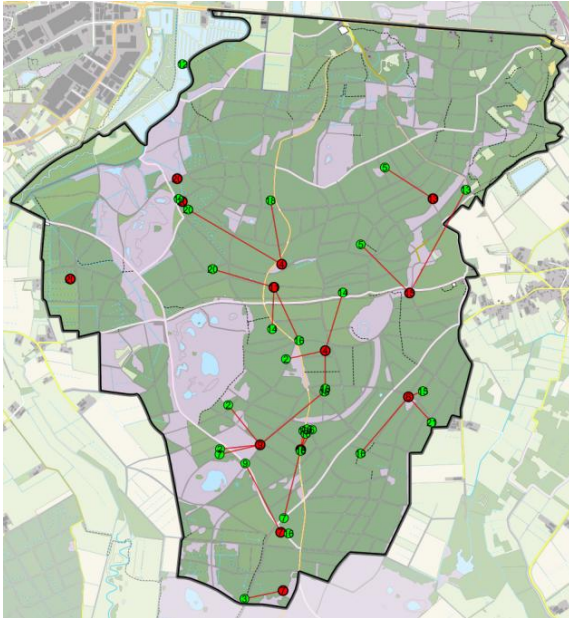
Vergelijking met voorgaande jaren

Het aantal territoria in 2022 is vergelijkbaar met de aantallen in 2019-2021. In 2011-2018 schommelde het aantal zo tussen de 100 en 115. De lange-termijnontwikkeling zal aan bod komen in een volgend nummer van de Blauwe Klauwier.

Andere soorten

Tijdens de Nachtzwaluwstellingen komen we ook veel andere leuke soorten tegen zoals Houtsnippen, Watersnippen, uilen en Laatzvliegers. Die worden ook genoteerd, maar de aantallen daarvan leveren geen volledige inventarisatie op van het gebied.

Zo zijn er meer dan 35 Houtsnipwaarnemingen ingevoerd wat leidt tot 13 territoria (figuur 4), maar is het zonder een specifiek op die soort gerichte telling moeilijk te zeggen om hoeveel territoria het gaat. Andere leuke soorten zijn een Kwartel in de corridor, Waterral en Sprinkhaanzanger. In 2022 is slechts één waarneming van een Ransuil ingevoerd.

Figuur 4. Waarnemingen van Houtsnippen in 2022 en de 13 territoria die Autocluster daaruit heeft afgeleid.

De laatste jaren hebben de Nachtzwaluwen in de avond steeds meer concurrentie van Rugstreeppadden en Boomkickers naast de langer bestaande groene kikkerkoren. Het valt dus niet altijd mee om de Nachtzwaluwen boven al dat amfibiegeweld uit te horen.

Dankwoord

In 2022 hebben de volgende waarnemers meegeholpen met de Nachtzwaluw-inventarisatie: Harold Bierens, Fred de Blom, Maarten Jan van den Braak, Esther van Daal, Geurt Jan van Ek, Jeanine van Elferen, Alfonso Gil Cantabrana, Tom Heijnen, Gerben Helmes, Robbert van Hiele,

Wim Jacobs, Rien Kelders, Jan Kolsters, Toine Kuiper, Harrie van der Leij, Connie Neutkens, Hans van Nunen, Cor van Pelt, Paul van Pelt, Cees van Rooij, Henk Sierdsema, Peter Simon, Mark Sloendregt, Albert Sprengers, Hans Teeuwen, Truus Verheijen, Simone Valkonet en Roel Winters. Bedankt! ■

Het Leenderbos tijdens een Nachtzwaluw telling, 29 juni 2020 (TH)

*Kuifkoekoek in de Extremadura, Spanje,
31 maart 2022 (Paul van Pelt)*

Broedparasitisme bij (Kuif)Koekoek

Paul van Pelt

In de pauze van de VWG-bijeenkomst van december in D'n Aard, terwijl Pieter en Jan druk bezig waren om de punten te tellen voor de fotowedstrijd, liet ik een selectie van vogelfoto's zien die ik maakte tijdens mijn reis naar Extremadura en Coto de Doñana in Spanje.

Bij het tonen van een Kuifkoekoek kwam de vraag, volgens mij van Robbert, of deze ook zijn eieren in het nest van een andere soort legt, maar er was niemand aanwezig die daar (zo uit het hoofd) een definitief antwoord op kon of durfde te geven. Dat leek me een prima aanleiding voor een klein internetonderzoekje en een kort artikel in de Blauwe Klauwier. Ik ben hierbij niet op zoek gegaan naar allerlei wetenschappelijke artikelen, maar heb simpelweg gebruik gemaakt van Wikipedia (zowel de Engelse als Nederlandse), birdsoftheworld.org en daarnaast heb ik wat vragen gesteld aan ChatGPT, vooral om zelf eens kennis te maken met deze nieuwe methode van informatievoorziening.

Het fenomeen waar we in dit geval over spreken is 'broedparasitisme'. Wikipedia

leert dat er twee soorten broedparasitisme te onderscheiden zijn bij vogels: intraspecifiek en interspecifiek. Bij intraspecifiek broedparasitisme wordt er geparasiteerd op dezelfde soort, zoals bijvoorbeeld bij Brilduikers vaak schijnt te gebeuren. Het vrouwtje legt dan haar eieren in het nest van een ander vrouwtje, om zo aan de zorgplicht te kunnen ontkomen. Er zijn overigens

Koekoek bij Valkenswaard, 15 mei 2021 (PvP)

meerdere manieren van intraspecifiek parasiteren: het kan bijvoorbeeld ook zo zijn dat een alleenstaand mannetje gebruikt wordt om de zorgplicht voor de jongen over te nemen, zodat het mannetje wat een paar gevormd had lekker zijn gang kan gaan. Die zit dan waarschijnlijk ergens in het café, bier te zuipen met zijn maten.

Wat we kennen van bijvoorbeeld "onze" Koekoek is dus interspecifiek broedparasitisme: het leggen van de eieren in het nest van een andere soort. En ja, dat doen meerdere soorten Koekoeken, waaronder ook de Kuifkoekoek, hoewel de meeste Koekoeksoorten geen broedparasieten zijn. De Koekoek is, zoals de meesten wel zullen weten, in staat tot *plastic egg mimicry*: het kunnen "namaken" van eieren van verschillende vogelsoorten. Bij de Koekoek is elk vrouwtje gespecialiseerd in een bepaalde vogelsoort om op te parasiteren, meestal kleine zangers zoals bijvoorbeeld Heggenmus of Kleine Karekiet.

Jonge Koekoek wordt gevoerd door een Kleine Karekiet, Visvijvers Bergeijk, 31 juli 2021 (Hans Blox)

Volgende pagina: Koekoeken op de Visvijvers Bergeijk.
Linksboven: 28 mei 2016 (PvP), overige: 30 en 31 juli 2021 (Hans Blox)

Een Koekoekvrouw die uit een nest van Kleine Karekieten is grootgebracht, zal vervolgens zelf ook weer (voornamelijk) parasiteren op de Kleine Karekiet. Mannetjes zijn hierin nergens aan gebonden: zij kunnen paren met vrouwtjes ongeacht welke soort zij parasiteren. Dit draagt ook bij aan een voldoende grote variatie in de genenpoel van de Koekoek.

Dan de Kuifkoekoek. Ik begin mijn zoektocht naar antwoorden op birdsoftheworld.org. Direct bovenaan de pagina over het broeden vind ik de korte tekst *Obligate brood parasite*. Dat wil zeggen dat de Kuifkoekoek, net als de Koekoek, altijd de eieren onderbrengt bij een gastgezin. Dat doet hij ook bij meerdere soorten. Er zijn ook niet-obligate broedparasieten, die hun kroost deels bij anderen onderbrengen en een deel zelf uitbroeden en grootbrengen in een zelfgemaakt nest.

Tot zover in broedgedrag weinig verschillen tussen Koekoek en Kuifkoekoek, maar die zijn er wel een paar. Zo is de Kuifkoekoek wat groter dan de Koekoek en brengt zijn eieren ook onder bij grotere soorten. In Europa vooral de Zwarte Kraai en de Ekster, maar ook andere kraaiachtigen komen in aanmerking. Ik vond het frappant te lezen dat de Blauwe Ekster, net als de Kuifkoekoek een soort die ik in Europa associeer met

Spanje en Portugal, niet geparasiteerd wordt. Op het Afrikaanse continent worden de eieren bij andere soorten ondergebracht, zoals de Schildraaf, maar ook verschillende soorten spreekwachtigen en bijvoorbeeld Hop en Scharrelaar.

Kuifkoekoek in de Extremadura, 31 maart 2022 (PvP)

Ook het leggen van de eieren verloopt net even wat anders. Waar bij de Koekoek de vrouw dit alleen voor haar rekening neemt, is bij de Kuifkoekoek sprake van teamsport. Het mannetje leidt de beoogde gastouders af, waardoor het vrouwtje de kans krijgt om ongestoord haar ei te leggen. Waarschijnlijk gebeurt het op deze manier omdat de soorten waarop geparasiteerd wordt groter zijn, en daarmee ook een grotere bedreiging vormen.

Een laatste belangrijk verschil is dat, in tegenstelling tot bij de Koekoek, bij de Kuifkoekoek de jongen van de gastouders niet uit het nest worden verwijderd. Bij de Koekoek kan dit zowel door het vrouwtje Koekoek gedaan worden als door het jong zodra die uit het ei gekomen is. Jonge Kuifkoekoeken worden samen met de eigen jongen door de gastouders grootgebracht, waarbij de Kuifkoekoeken wel het grootste aandeel voedsel opeisen.

Opvallend genoeg kan het desondanks voordelig zijn het nest te delen met een Kuifkoekoek. De jonge Kuifkoekoeken kunnen namelijk een geur afscheiden die predators afweert. In gebieden waar veel predatie optreedt, bijvoorbeeld door katten, is het daarom voor jonge vogels gunstig voor overleving als het nest gedeeld wordt met een jonge Kuifkoekoek. In gebieden met weinig predatie is dat voordeel natuurlijk kleiner en weegt het niet op tegen het voedselverlies wat optreedt voor de jonge vogels van de gastheersoort.

Al met al weinig relevante informatie voor het vogelen in de Kempen, waar ik de eerstkomende jaren niet veel Kuifkoekoeken verwacht, maar wat mij betreft toch leuk om aan de hand van een simpele vraag eens wat te weten te komen over een bepaalde vogelsoort. ■

Adult Wespendief bij het Soerendonks Goor,
26 mei 2022 (Geert Sanders)

Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2022

Tom Heijnen

Dit is het derde jaaroverzicht van zeldzame broedvogelsoorten in de Kempen. Dit zijn soorten waarvan in 2020 (het eerste jaar) minder dan 50 territoria werden verwacht. Methode en gegevensbronnen zijn identiek aan 2020 en 2021. Grote tekortkoming in het materiaal is dat veel gebieden niet of beperkt onderzocht zijn (zie bijlage).

Resultaten

Zwarte Zwaan: 0 territoria geteld

Zwarte Zwaan, april 2022 (Wil de Veer)

Hoewel er enkele waarnemingen tussen de datumgrenzen waren, ging het steeds om

één vogel die soms enkele weken, maar meestal korter, aanwezig was: 22 februari t/m 12 maart 1 ex bij Diessens Broek, 1 maart 1 ex Karpendonkse Plas in Eindhoven, 2 maart 1 ex vijver aan de Locht in Veldhoven, 24 maart en 8 april 1 ex 't Biesven bij Eersel en 16 april t/m 1 mei 1 ex Beleven.

In 2021 was er één zeker broedgeval, nl. op de vijver van de Ronde Bleek ten oosten van Sterksel.

Brandgans: 3 territoria geteld

Territoria waren te vinden op het Beleven (16-17 april, 27 april en 8 juni 2 ex) en op een vijver binnen de De Ruyter van Steveninckkazerne, waar 2 paren jongen grootbrachten.

Voorts waren er diverse waarnemingen tussen de datumgrenzen zonder dat voldaan werd aan de broedvogelcriteria: 25 april 2 ex bij Parklaan in Eindhoven, 26 en 27 april en 14 mei 1 ex Achtereinds Laag, 2 mei 3 ex Visvijvers Bergeijk, 11 mei 2 en 15 en 27 mei 1 ex Beuven, en 28 mei 1 ex Kempervennen.

In 2021 werden geen territoria geregistreerd en daarvoor alleen in 1999, 2001 en 2041

t/m 2017. Wellicht werden niet alle broedgevallen doorgegeven.

Bergeend: 5 territoria geteld

Jonge Bergeenden op het Soerendonks Goor, 23 juni 2022 (Toon van Kessel)

In het Diessens Broek en de waterzuivering Biest-Houtakker waren 2 territoria aanwezig. Het paar op de zuivering had vanaf tenminste 24 mei jongen; op 6 juni werden 10 donsjongen gemeld. Het paar in het Diessens Broek werd op 1 juni met jongen gezien.

In het gebied Gastelse Heide - Soerendonks Goor werden ook 2 territoria aangetroffen. Vanaf 16 mei had het paar op de Gastelse

Heide 7 donsjongen waarvan er op 20 juni nog 5 over waren.

Op de Ringselvennen en de Loozerheide waren wellicht 1-2 territoria aanwezig, maar het beeld is onduidelijk. In mei werden maximaal 4 ex gezien, op 17 juni 3 ex en op 25 juni 8 ex.

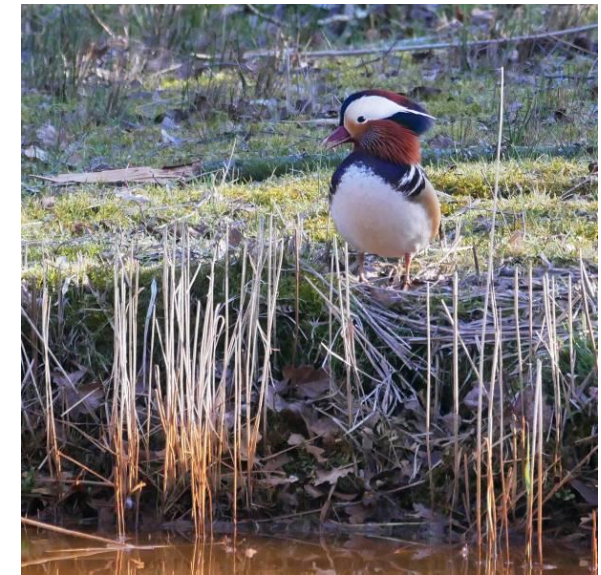
Daarnaast waren er diverse losse waarnemingen tussen de datumgrenzen: 1 mei 1 ex Grootmeer Vessem, 2 t/m 17 mei 1 ex Landschotse Heide, 5 mei 9 en 7 mei 1 ex Beuven, 11 mei 1 man Reuselse Moeren, 6 juni 2 ex Nieuwe Erven/Neterselse Heide, 6 juni 3 ex Achtereinds Laag, en 14 en 15 juli 4 ex Beuven.

Casarca: 0 territoria geteld

In het Achtereinds Laag werden van 2 mei t/m 29 juni 1 en soms 2 vrouwtjes gezien en op 5 mei 3 ex. Hiermee werd echter niet voldaan aan de broedvogelcriteria. Andere waarnemingen tussen de datumgrenzen waren: 14 april 1 paar Strabrechts Broek bij Heeze, 15 mei 1 ex Eindhovens Kanaal t.h.v. DAF-fabriek, 4 juni 1 en 3 juni 3 ex westelijke Visvijvers Valkenswaard, en 21 juni 1 ex oostelijke Visvijvers Valkenswaard.

Territoria komen niet jaarlijks voor en alleen in 2021 vond met zekerheid een broedgeval plaats.

(= Koebosch). Er werden geen zekere broedgevallen (nest, jongen) vastgesteld.

Man Mandarijneend op de Vessemse Vennen, 14 maart 2022 (TH)

Carolina-eend: 0 territoria geteld

Er werden geen territoria vastgesteld en tussen de datumgrenzen werd één waarneming bekend: 2 mei 1 man Kleine Dommel bij Strabrecht, Heeze. Wellicht is dit dezelfde vogel als die in 2021 werd waargenomen.

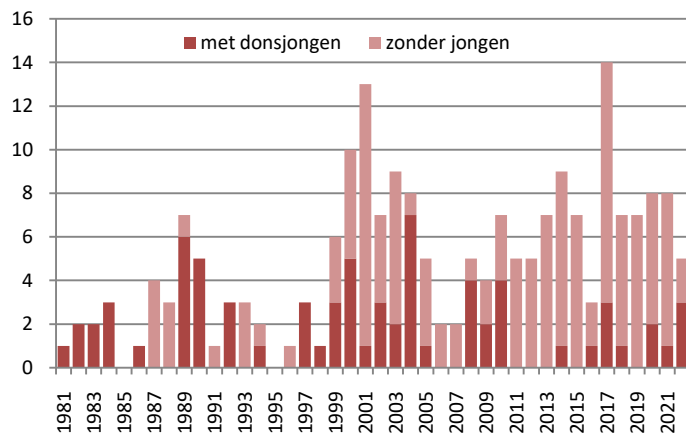
Territoria van Carolina-eenden zijn slechts incidenteel vastgesteld, de laatste in 2018.

Mandarijneend: 3 territoria

Territoria werden geregistreerd in de westrand van de Buikheide, op het Grootmeer bij Vessem (2km ten ZO van de vorige locatie) en in het Hoogeloons Bosch

Daarnaast waren er redelijk wat losse waarnemingen tussen de datumgrenzen: 19 en 20 april 1 ex Beuven, 25 april 1 ex, Eindhoven Airport, 7 t/m 22 mei 1 ex Beuven, 16 mei 1 ex Kleine Beerze bij Middelbeers, 23 april 1 paar Waranda, 24 april 1 paar vijver in Stiphout, 2 mei 2 man en 1 vrouw Kleine Dommel bij Strabrecht, 8 mei 1 paar Strabrechts Broek, 22 mei 2 man Waranda.

Voorgaande jaren was het aantal territoria wat groter, nl. 8-16 in 2020 en 4-10 in 2021.

Bergeend: geteld aantal territoria in de Kempen per jaar in 1981-2022.

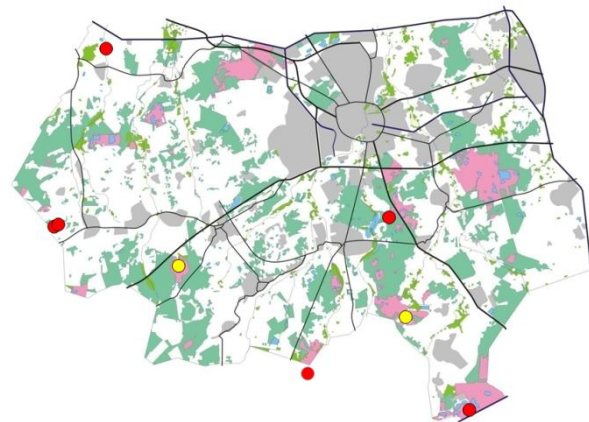
Wat aantal territoria betreft was 2022 een matig jaar, maar het broedsucces (gemeten aan de hand van waarnemingen met jongen) was naar verhouding hoog.

Zomertaling: 5-7 territoria

Man Zomertaling op het Beleven, 3 april 2022 (Cor van Pelt)

Territoria werden aangetroffen in het Diessens Broek (1), Beleven (2), Visvijvers Valkenswaard (1) en Ringselvennen (1).

Zomertaling: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar of individu tussen de datumgrenzen).

Het aantal territoria bleef op een heel laag niveau, nog lager dan de 9 territoria in 2021

maar wel vergelijkbaar met 2020 toen ook 5-7 territoria werden geregistreerd.

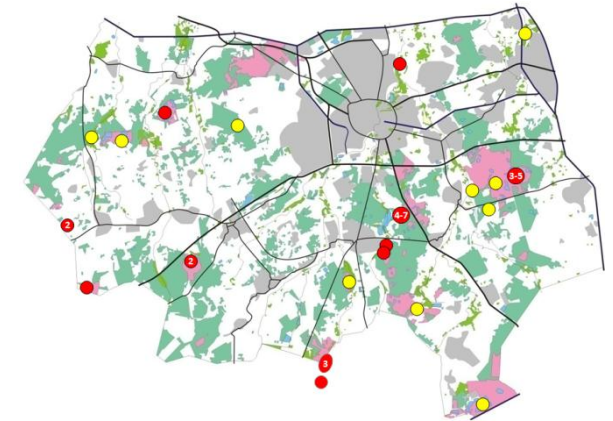
Wintertaling: 16-31 territoria geteld

Man Wintertaling op het Beleven, 24 maart 2022 (Cor van Pelt)

De kaart geeft een vermoedelijk een behoorlijk goed beeld van de verspreiding en een redelijk beeld van de aantallen. Dat laatste hangt samen de moeilijkheidsgraad van inventariseren: de vogels kunnen heel onopvallend zijn en groepen talingen zijn lastig te interpreteren. Met de nodige slagen om de arm kan geconcludeerd worden dat het Beuven e.o. en het Greveschutven e.o. de beste gebieden waren. Daarbuiten kwamen her en der nog wat territoria voor.

De vele gele stippen duiden vermoedelijk deels op gemiste territoria en deels op late doortrekkers of zwervende vogels.

Wintertaling: territoria in 2021 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar of individu in de periode 30 april t/m 30 juni).

Het aantal territoria lijkt wat hoger te zijn dan in 2021 toen 10-21 territoria in kaart werden gebracht, maar verschillen in de intensiteit van waarnemen kunnen evengoed aan het verschil ten grondslag liggen. Vernetting van natuurgebieden heeft nog niet geleid tot een waarneembaar positief effect op het aantal broedende Wintertalingen.

Rosse Stekelstaart: 1 territorium geteld

Op de westelijke Visvijvers Valkenswaard was een territorium (paar) aanwezig.

In dit gebied werden vanaf mei 2017 in de zomer Rosse Stekelstaarten gezien en er waren territoria in 2019 (met jongen), 2020 en 2021.

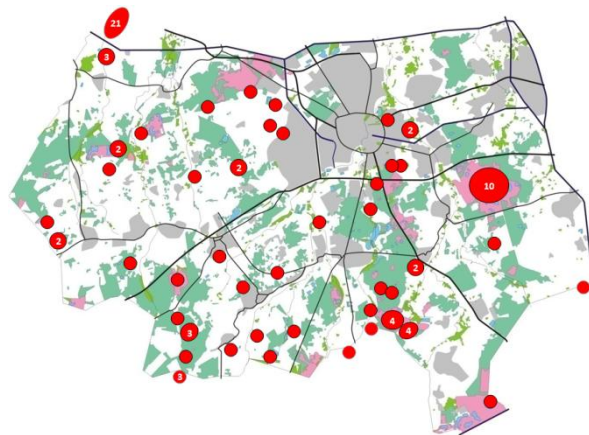

Kwartel: 65 territoria geteld

Kwartel op de Gastelse Heide, 31 mei 2022 (Bjorn Alards)

Ondanks het gebrek aan broedvogeltellingen in het agrarisch gebied werden redelijk wat territoria in cultuurland gevonden. Ook op open heideterreinen kwamen ze voor.

Kwartel: territoria in 2022

Op de verspreidingskaart is te zien dat Kwartels deels redelijk egaal verspreid

voorkomen en deels in clusters. Gebieden met 3 of meer territoria bijeen waren de Weijerkens bij Luyksgestel (3 territoria), de Strabrechtse Heide (10) en de Groote Heide-Gastelse Heide-Kranenveld (8). Ook zijn er enkele opvallend lege gebieden te zien: het agrarisch gebied rond Bladel en Hapert, tussen Eindhoven en Helmond, ten zuiden van Someren en rond Budel.

Rekening houdend met de geringe onderzoeksinspanning in cultuurland zullen er in werkelijkheid aanzienlijk meer territoria aanwezig geweest zijn, wellicht om en nabij de 100?

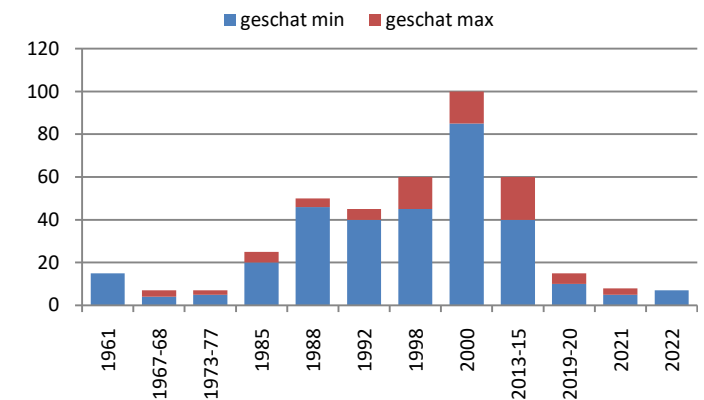
In 2021 werden eveneens 65 territoria vastgesteld, met dezelfde kanttekening wat betreft de (on)volledigheid van de gegevens.

Geoorde Fuut: 7-8 territoria geteld

Paartje Geoorde Futen op de Visvijvers Bergeijk, 28 mei 2022 (Jeroen Stevens)

Hoewel er diverse territoria waren was er geen bewijs voor daadwerkelijk broeden. Op het Pannegoor (Cartierheide; 1 territorium) werden vogels gezien van 6 t/m 26 mei, op het Grootmeer bij Vessem (4-5 territoria) waren in mei meerdere paren aanwezig, met als hoogste aantal 4 paren plus 4 ex op 22 mei, waarna begin juni nog 3 paren opgemerkt werden en daarna niet meer dan 2 ex. Op het Groot Malpieven (1 territorium) werd in mei en juni een paar gezien, en zelfs 6 ex op 1 mei, maar ook nu waren er geen concrete aanwijzingen van broeden. Op de Visvijvers Bergeijk (1 territorium) was van eind mei tot half juni een paar te vinden in een (nieuwe) Kokmeeuwenkolonie.

Geoorde Fuut: geschat aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1961-2021.

Buiten deze gebieden waren er een paar losse meldingen tussen de datumgrenzen die op doortrekkers of zwervers betrekking gehad zullen hebben: 18 mei 1 paar Soerendonks Goor, 11 juni 2 ex Flaes, 22 juni

1 ex Visvijvers Valkenswaard en 14 juli 1 paar Beleven.

In 2021 werden 3-6 territoria vastgesteld, waaronder in de Broekeling en het Beleven waar in 2022 geen territoria waren. De populatiegrootte blijft, vergeleken met de de situatie eind jaren '80 t/m halverwege jaren '00, op een zeer laag niveau.

Zomertortel: 5-7 territoria geteld

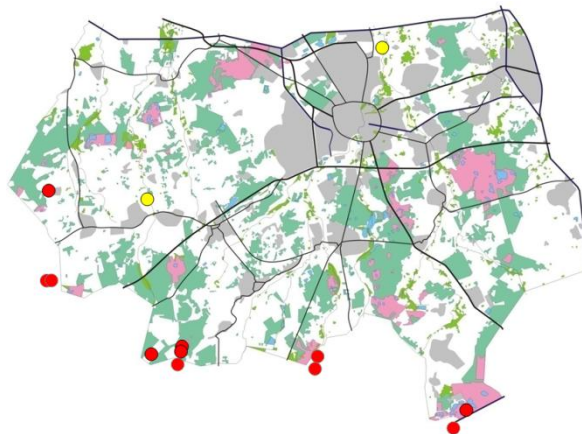

Zomertortel bij de waterzuivering Hapert, 26 mei 2022 (Janet van den Heuvel)

Het aantal territoria dat in kaart werd gebracht is uitermate gering, en hoewel de Zomertortel echt een zeldzaamheid is, zijn er ongetwijfeld gemist omdat bijv. naaldbossen nauwelijks onderzocht werden.

De kaart laat zien dat er in de grensstreek ten ZW van Luyksgestel diverse territoria werden aangetroffen. Dit is een van de

laatste bolwerkjes waar ook in voorgaande jaren Zomertortels werden gehoord.

Zomertortel: territoria in 2022 (geel = onzeker = adult tussen datumgrenzen).

In 2021 werden 12-13 territoria genoteerd, mede dankzij een broedvogelinventarisatie van de Neterselse Heide. Omdat de gegevens verder, net als in 2022, grotendeels op losse meldingen gebaseerd zijn is het niet mogelijk om aan de jaarlijkse verschillen conclusies te verbinden.

Porseleinhoen: 0 territoria geteld

In de Klotputten in Eindhoven werd op 17 april een vogel gehoord en op 19 april gezien. Daarmee werd net niet voldaan aan de Sovon broedvogelcriteria.

In 2021 werden 2 territoria aangetroffen, nl. op de Visvijvers Bergeijk en ten ZO van het Beuven. Deze laatste ontbrak in het overzicht van zeldzame broedvogels in 2021.

Ooievaar: 19 bewoonde nesten geteld

Ooievaar op nest met jong bij Wintelre, 19 juni 2022 (Gerben Helmes)

Op vier locaties werden broedende Ooievaars gevonden. Nieuw was een paar op Hoeve De Nachtegaal bij Wintelre dat op een afgezaagde boomtop het nest had gebouwd. Op het nest werden 2 jongen gezien.

Op het terrein van Zoo Veldhoven waren 4 (vrij vliegende) broedparen present met resp. 2, 3, 4 en 5 jongen.

Het terrein van Dierenrijk was goed voor maar liefst 13 (vrij vliegende) paren met nest. Eén nest bevatte 4 jongen en de overige nesten 2-3. De vogels foerageren grotendeels in het park zelf: ze worden niet bijgevoerd maar pakken voedsel af van andere dieren in het park.

Langs de spoorlijn 500m ten westen van Dierenrijk broedde ook nog een paar. In het nest werden 2 jongen gezien.

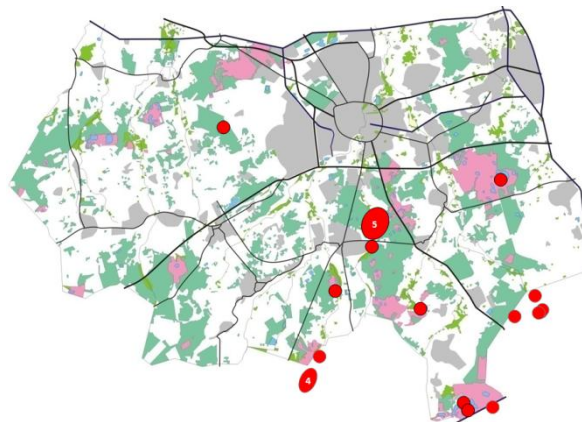
Enkele broedgebieden uit voorgaande jaren, zoals het Dommeldal bij Bokt-Nederwetten en het Greveschutven, waren in 2022 niet bezet. Desondanks ging de soort wederom vooruit: in 2021 waren er 13-14 nesten.

Roerdomp: 12 territoria geteld

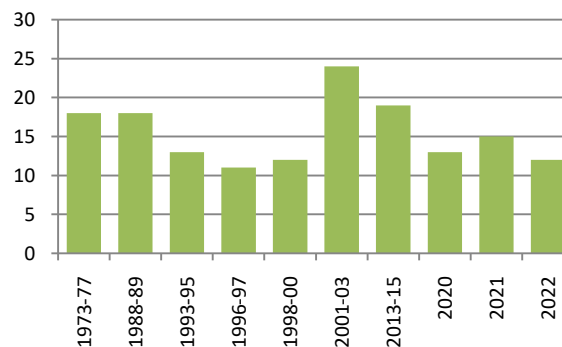
Roerdomp op de Visvijvers Valkenswaard, 2 september 2022 (Jeroen Stevens)

Net zoals in voorgaande jaren was het vijvercomplex bij Valkenswaard het beste gebied met in totaal 6 territoria. Naast de gebieden die de laatste jaren bezet waren (Visvijvers Valkenswaard en Driebruggen, Beuven, Soerendonks Goor en Ringselvennen), is het opvallend en verheugend dat er na vele jaren van afwezigheid ook op de Vessemse Vennen en de Malpie Roerdompen voorkwamen.

Roerdomp: territoria in 2022

Het aantal territoria was in 2022 iets lager dan in 2021 en heel wat lager dan in de begin jaren '00 en medio jaren '10.

Roerdomp: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1983-2022 (bij periodes berekend als de som van maxima per gebied).

Hopelijk zijn de vestigingen in de westelijke Kempen voorbodes van een verdere uitbreiding naar een verspreiding zoals we die uit het verleden kennen.

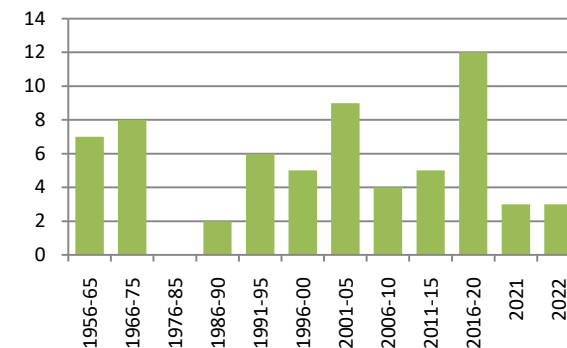
Woudaap: 3 territoria geteld

Op de Visvijvers Valkenswaard waren tenminste 2 territoria aanwezig. Bij strikt toepassen van de fusieafstanden zou het totaal uitkomen op 3 territoria, maar wellicht waren niet alle locaties nauwkeurig vastgelegd.

Op de Visvijvers Driebruggen, dat net ten zuiden van de Valkenswaardse Visvijvers ligt, was ook een territorium aanwezig (28 juni roepend).

Net buiten de Kempen, in het Hageven, kwamen 2 territoria voor.

Het kan zijn dat er Woudapen gemist zijn, maar desondanks blijft het aantal territoria zorgwekkend laag - evenveel als in 2021 overigens - na een hoopvolle piek in de tweede helft van de jaren '10.

Woudaap: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1956-2022 (bij periodes berekend als de som van maxima per gebied).

Purperreiger: 0 territoria

Er waren geen indicaties voor territoria en er was maar één waarneming tussen de datumgrenzen, een onvolwassen vogel langs de Groote Beerze bij Casteren op 30 juli.

Lepelaar: 0 territoria

Adulte Lepelaar in het Achtereinds Laag, 14 mei 2022 (Jules Andela)

Er waren geen indicaties voor territoria. Wel werden de nodige vogels tussen de datumgrenzen gezien, nl. (tussen haakjes het hoogste aantal ex): Diessens Broek (3), Flaesven (4), Beleven (2), Achtereinds Laag bij Aalst (1), Visvijvers Valkenswaard (2), Laagveld in het Leenderbos (1), Strabrechts Broek bij Heeze (1), oostelijke Strabrechtse Heide (4) en Loozerheide (1).

Lepelaars werden vanaf circa 2014 steeds vaker in de Kempen gezien, vooral in augustus en september maar ook in het

voorjaar en de zomermaanden. Na de vestiging van een minikolonie op het Beuven in 2016 bestond de hoop dat dit zou leiden tot een vaste broedpopulatie, maar het Beuven werd na 2018 verlaten en daarna waren er geen zekere broedgevallen meer in de Kempen.

Aalscholver: 14 bewoonde nesten geteld

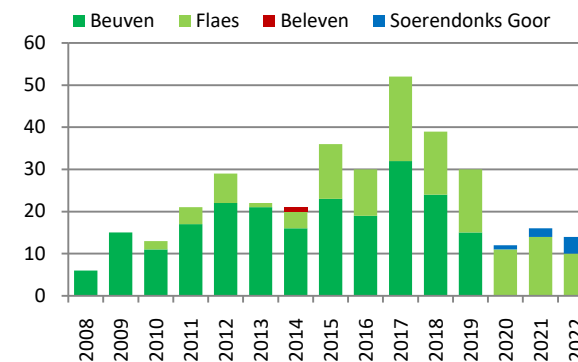
Aalscholverkolonie op de Flaes, 5 juli 2022 (TH)

In elzen op een dijkje in de Flaes waren 10 nesten bezet. Op wilgenstompen in het Soerendonks Goor nestelden 4 paren.

Aanvulling op de gegevens van 2021: op de Flaes waren er 14 nesten i.p.v. 12. Samen met de 2 nesten in het Soerendonks Goor kwam het totaal in 2021 uit op 16 bewoonde nesten.

Het aantal Aalscholvernesten bleef de afgelopen drie jaren vrij stabiel, maar wel op

een veel lager niveau dan in de periode 2012-19. Das was vooral te wijten aan het verdwijnen van de kolonie op het Beuven.

Aalscholver: geteld aantal nesten in de Kempen per jaar in de periode 2008-2022.

Kleine Plevier: 26-34 territoria geteld

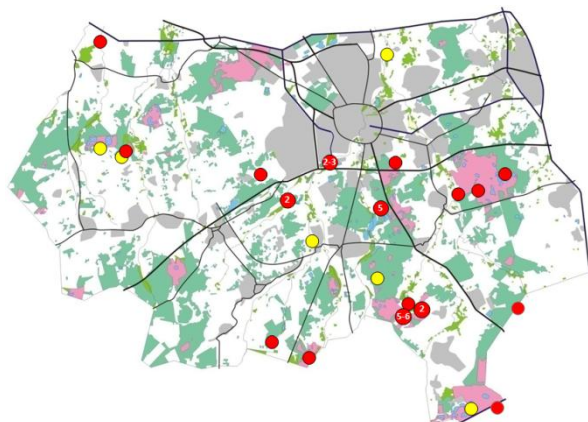

Kleine Plevier met twee kuikens onder de buik op het Soerendonks Goor, 2 juni 2022 (TH)

Verspreid in de Kempen, en dan vooral in midden en zuidoosten, kwamen territoria

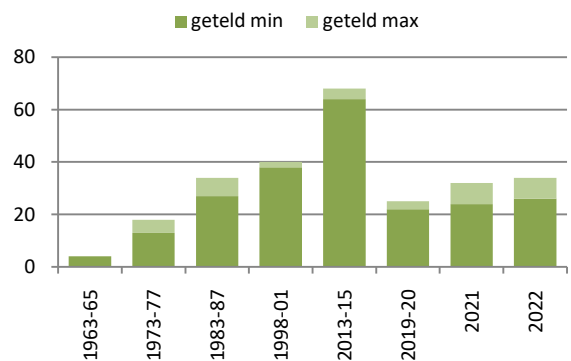
voor. Lokaal gunstige omstandigheden zorgden voor clusters van territoria, zoals bij de Klotputten (ZW Eindhoven), het Achtereinds Laag en de Gastelse Heide.

Kleine Plevier: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult/paar in periode 1 t/m 30 juni).

De kaart geeft vermoedelijk een vrij goed beeld van verspreiding en aantallen, al is het altijd mogelijk dat territoria gemist zijn, vooral waar gebiedsomstandigheden alleen tijdelijk voor Kleine Plevieren gunstig waren. In 2021 was een cluster van 3-4 territoria aanwezig binnen het terrein van Eindhoven Airport; het is niet bekend of daar ook in 2022 naar Kleine Plevieren gekeken is.

Het aantal territoria komt overeen met dat in 2021 maar is een stuk lager dan in de atlasperiode 2013-15 toen aanzienlijk meer territoria aan het licht kwamen, wellicht door meer veldwerk in voor vogelaars normaliter onaantrekkelijke gebieden.

Kleine Plevier: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal periodes in 1963-2022.

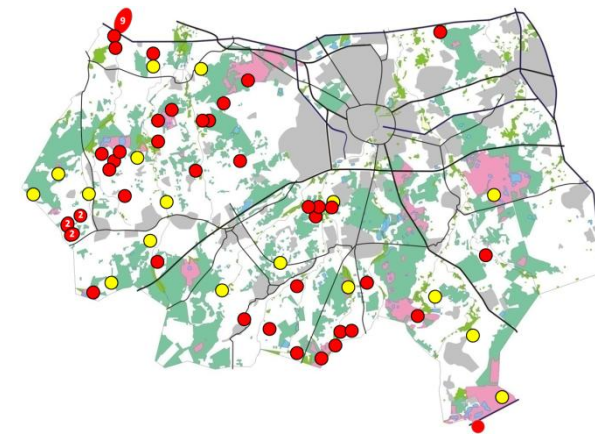
Wulp: 41-58 territoria geteld

Wulp in Molenbroek bij Vessem, 14 maart 2022 (TH)

De gegevens leunen zwaar op losse waarnemingen en geven daardoor een incompleet beeld, al geeft de kaart wel een goede indruk van zwaartepunten in de verspreiding. Net als voorgaande jaren lagen die in de westelijke Kempen, met concentraties op de Schaftse Heide (betreft

agrarisch gebied), het Dommeldal bij Waalre, zuidelijk van de Misperleindse en Neterselse Heide, en tussen Beleven en Hooge Mierde. Net als voorgaande jaren kwamen maar enkele territoria voor in de oostelijke Kempen.

Wulp: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar/zang/balts tussen 15 maart en 31 mei).

Vergeleken met 2021 werden overigens aanzienlijk meer territoria geregistreerd in de landbouwgebieden tussen Lage Mierde en Wintelre, al kan dat ook een waarnemerseffect zijn: de situatie in 2022 kwam overeenkwam die in 2019-20.

Grofweg kwam het getelde aantal territoria in 2022 overeen met 2021 (33-45 territoria) en 2019-20 (47-62 territoria). Door de brede marges en lacunes in de gegevens is het niet mogelijk een trend aan te geven.

Nauwkeuriger onderzoek naar de verspreiding én het broedsucces van Wulpen in de Kempen is dringend gewenst.

Grutto: 18 territoria geteld

Baltsende Grutto's in het Diessens Broek, 11 mei 2022 (Rolf Veenhuizen)

Van de Grutto werden in drie gebieden territoria vastgesteld: het Diessens Broek met 15 territoria (met in het aangrenzende Den Opslag en De Gement ook nog eens 64 territoria) en het Beleven met 2 territoria. Op de Paardse Heide werden op 15 april en 3 mei eenlingen gezien waardoor voldaan werd aan de broedvogelcriteria voor 1 territorium.

In 2021 werden 24 territoria in 3 gebieden geteld (waarvan 21 in het Diessens Broek) en in 2020 26-27 territoria in 7 gebieden (waarvan 17 in het Diessens Broek). De soort neemt dus nog steeds af.

In het Diessens en Moergestels Broek (waartoe ook Den Opslag en De Gement behoren) werden in de jaren 2020 t/m 2022 onder de ca 100 territoria alleen in 2020 bij vier broedsels jongen gezien. Wellicht komt er al jaren lang geen enkel jong groot, vermoedelijk door een combinatie van voedselgebrek en predatie (Poelmans, 2022, Busink 2022). Dat belooft niet veel goeds voor de al gedurende lange tijd wegwijnende populatie Grutto's in de Kempen.

Tureluur: 3-8 territoria geteld

Tureluurs op het Soerendonks Goor, 15 mei 2022 (Toon van Kessel)

Over de Tureluur als broedvogel was in 2022 veel onduidelijk. In het Diessens Broek werden 2 territoria in kaart gebracht, maar in de overige gebieden met (mogelijke) Tureluurterritoria was het beeld door gebrek

aan eenduidige territoriale waarnemingen niet duidelijk:

- Achtereinds Laag: tussen half mei en half juni waren er diverse waarnemingen tot 7 ex (25 mei 7, 28 mei 5, 4 juni 2 ex), maar hierbij waren geen meldingen van balts of een 'paar'. Het is daarom twijfelachtig of er sprake was van één of meer territoria.
- Strabrechts Broek bij Heeze: op 14 april werden in Avimap 4 stippen met broedcode 2 (zang, balts) ingetekend en op 10 mei 2 stippen met broedcode 2, maar wellicht ging het om resp. 2 en 1 paar?
- Beuven: er waren de nodige waarnemingen (25 april 1 ex, 28 t/m 30 april 2 ex, 11 t/m 15 mei 2 ex, 22 mei 6 ex, 8 juni 2 ex) maar er werd geen melding gemaakt van balts op een paar.
- Gastelse Heide en Soerendonks Goor: bij de waarnemingen (15 mei 2 ex, 20 mei 1 ex, 27 mei 2 ex) werd geen balts of 'paar' niet vermeld
- Plateaux: er waren drie waarnemingen (20 april en 5 en 27 mei 1 ex) zonder vermelding van balts.

Genoemde onduidelijkheden verklaren de brede marge van 3-8 territoria.

In 2021 werden 4-5 territoria geteld en in 2020 3 territoria. De Tureluur staat op het punt om als broedvogel uit de Kempen te verdwijnen.

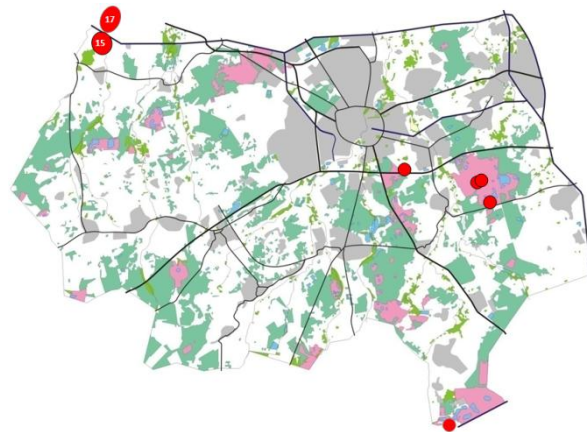

Watersnip: 19 territoria

Watersnip bij Breda, 23 augustus 2020 (Edwin van der Werf)

Het Diessens Broek was goed voor 15 territoria, met in de aangrenze Den Opslag en De Gement (buiten de Kempen) nog eens 17 territoria. Verder waren er territoria ten ZW van het gehucht Gijzenrooi (1) en op de Strabrechtse Heide bij het Maasven (2) en Platvoetje (1).

Watersnip: territoria in 2022

In 2021 werden er 25 territoria in de Kempen geteld waarvan 22 in het Diessens Broek, en in 2020 24 territoria waarvan 17 in het Diessens Broek. De omvang van de Kempische populatie is, net als bij de Grutto, afhankelijk van het wel en wee in het Diessens Broek en de weidevogelgebieden ten noorden hiervan.

Stormmeeuw: onbekend

Er zijn uit 2022 geen gegevens beschikbaar van het bekende broedgebied bij Budel-Dorplein.

Visdief: 0 territoria geteld

Visdief op het Soerendonks Goor, 2 juni 2022 (TH)

Het Visdiefmysterie van de afgelopen jaren blijft ongewijzigd. Ook in 2022 werden er de nodige vogels gezien, vooral in Park Meerland in Eindhoven, maar er was geen

enkele waarneming die indicatief was voor een territorium, laat staan nest.

Tussen de datumgrenzen (20 mei - 30 juni) werden Visdieven gezien bij: waterzuivering Biest-Houtakker (enkele zomerwaarnemingen), plasjes op de De Ruyter van Steveninckkazerne bij de Oirschotse Heide (1 ex op 27 mei en 22 juni), Park Meerland in Eindhoven (1 ex regelmatig van 23 mei t/m 30 juni, 2 ex op 29 en 30 mei en 12 juni), Visvijvers Driebruggen (1 ex op 12 juni), Beuven (1 ex op 26 juni), Soerendonks Goor (1 ex op 2 en 21 juni) en de Ringselvennen (1 ex op 1 juni).

Wespendief: 32-39 territoria geteld

Man Wespendief op de Gastelse Heide, 16 augustus 2022 (TH)

De gegevens zijn voor een belangrijk deel het resultaat van het clusteren van losse waarnemingen en geven daarom een onvolledig beeld. Zo zijn veel rode stippen op de kaart gebaseerd op drie of meer waarnemingen (cf. de broedvogelcriteria),

Portretten van Wespddieven in 2022 (TH)

Valkenhorst, 14 juni

Beersbroek, 30 mei

Weijerkens, 11 juni

Maaijerheide, 22 juni

Kromhurken bij Bergeijk, 22 juni

De Hogt, 23 juli

Weijerkens, 4 juli

Valkenhorst, 8 juli

Kleine Vliet bij Veldhoven, 12 juli

Eindhoven Airport, 27 juli

Oostelbeerse Heide, 27 juli

Heieinden, 29 juli

Rulse Beemden bij Geldrop, 4 augustus

Strabrechtse Heide, 4 augustus

Dommelbeemden Veldhoven, 4 augustus

Landschotse Heide, 9 augustus

Landschotse Heide, 9 augustus

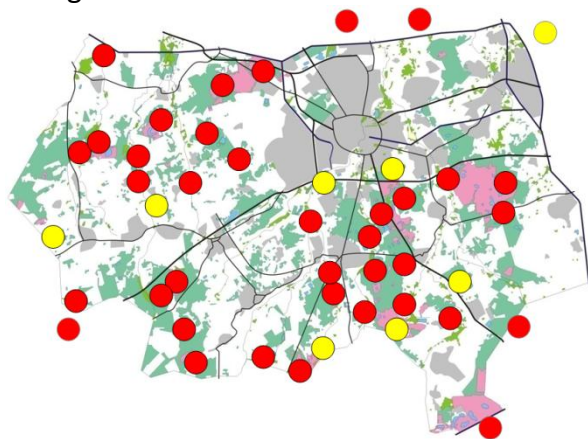
Opperheide, 11 augustus

Groote Heide, 16 augustus

maar het is de vraag of dit een goede afspiegeling is van werkelijke territoria, laat staan broedgevallen. Alleen intensief en specialistisch onderzoek kan hier uitsluitsel over geven.

Wespendief: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar/balts in periode 20 mei-10 aug., of 2 waarnemingen van adult in die periode).

Wespendieven komen volgens de huidige inzichten heel verspreid in de Kempen voor. Wel zijn er, naast de stedelijke gebieden, enkele opvallende witte vlekken, zoals in het westelijke deel van Landgoed De Utrecht zuidwaarts tot aan de Belgische grens, de omgeving van Eersel-Riethoven-Bergeijk, in de omgeving van Nuenen, Mierlo en Lierop, in het gebied tussen Sterksel, Someren en Maarheeze, en in de omgeving van Budel en Budel-Dorplein. Wellicht komt dit voor een deel door een lagere waarneemintensiteit.

Voedsel voor Wespendieven was volop voorhanden: 2022 was een topjaar voor wesp. Ondanks het slechte jaar 2021 waren er blijkbaar toch voldoende koninginnen aanwezig om nieuwe kolonies te stichten. Het lijkt er op dat de omstandigheden in het voorjaar, wanneer de koningin de eerste jonge werksters zelf moet grootbrengen, bepalend zijn of het een goed wespjaar wordt of niet. De monitoring van wesp in een proefgebied van 320 hectare in het dal van de Groote Beerze, gedurende drie jaren, laten een hele grote dynamiek zien in de wespbevolking (Kolsters & Wouters in voorbereiding).

Het verschil met de verspreiding en het aantal territoria in 2021 is groot. De gegevens van dat jaar resulteerden toen in een kaart met 16-22 territoria. Dat lage aantal had vermoedelijk te maken met voedselgebrek door de zeer lage beschikbaarheid van wesp.

Berkvens, M. & J. van Diermen 2021. Grondnesten van wesp, wat bepaalt de kans op predatie door Wespendief. *Natuur.oriolus* 87(1): 1-17.

Kolsters, J. & P. Wouters 2021. Wesp en wespbevolking in het dal van de Groote Beerze. *Blauwe Klauwier* 47(1): 126-139.

Bruine Kiekendief: 0-1 territorium geteld

Vrouw Bruine Kiekendief op de Visvijvers Bergeijk, 28 mei 2022 (Jeroen Stevens)

In het Diessens Broek werd in de periode half mei t/m half juni regelmatig een vrouw gezien en op 11 juni een man. De waarnemingen hoorden bij een territorium dat zich noordelijker (buiten de Kempen) bevond, al was niet duidelijk of daar daadwerkelijk gebroed is.

Verdacht waren enkele waarnemingen op de Visvijvers Valkenswaard maar die hebben niet geleid tot een zeker territorium: 23 april 2 ex (1 vrouw), 22 mei 1 vrouw, 30 mei 1 man, 6 juni 1 ex, 12 juni 1 vrouw met gevulde krop, 14 juni 1 ex en 8 juli 2 vrouwen.

Verder waren er nog de volgende waarnemingen in mei en juni:

- Cartierheide: 1 mei 1 vrouw
- Strabrechtse Heide: in periode half mei t/m eind juni regelmatig een vrouw
- Groote Heide-Soerendonks Goor: 19 mei 1^e KJ, 6 juni 1 vrouw

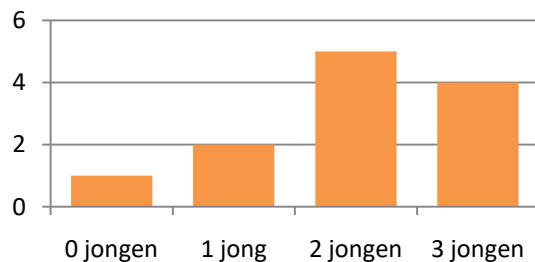
- Visvijvers Bergeijk: 27 1 ex, 28 mei 1 vrouw
- Plateaux: 4 en 15 juni 1 ex
- Ringselvennen en Loozerheide: 10 en 22 juni 1 vrouw
- Beleven: 13 juni adult vrouw

Zwarte Wouw: 1 territorium geteld

Zwarte Wouw bij Valkenswaard, 8 juli 2022 (TH)

Bij Valkenswaard broedde voor het twaalfde jaar op rij succesvol een paar Zwarte Wouwen. De vogels brachten 2 jongen groot wat overeenkwam met het gemiddelde over 12 jaar.

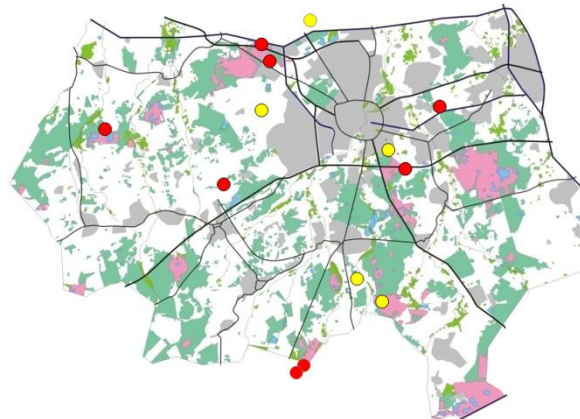
Zwarte Wouw: aantal broedsels per broedselgrootte (aantal uitgevlogen jongen) in 2011-2022.

Ransuil: 6-10 territoria geteld

Ransuil op de Gastelse Heide, 21 februari 2022 (Bjorn Alards)

Er werden zeer weinig territoria aangetroffen. Hoewel niet veel bossen op soorten als de Ransuil werden geïnventariseerd en territoriale Ransuilen niet veel en bovendien zacht roepen, is het opmerkelijk hoe weinig jonge Ransuilen werden gehoord.

Ransuil: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult of paar tussen 15 maart-20 juli).

Zo werden er geen jongen gehoord tijdens de Nachtzwaluwinventarisaties in het Leenderbos en op de Grootte Heide, werden bij broedvogelinventarisaties van de Oirschotse en Oostelbeersche Heide en de Strabrechtse Heide geen roepende adulten of jongen gehoord, en leverden de Oehoe bezoeken vroeg in het jaar eveneens geen Ransuilen op.

Hoewel ieder jaar in de Kempen naar verhouding behoorlijk wat Ransuilen gemist zullen zijn, is het verschil van 2022 met 2021 (20-26 territoria) en 2019-20 (37 territoria, combinatie van beide jaren) opmerkelijk.

Oehoe: 8-11 territoria geteld

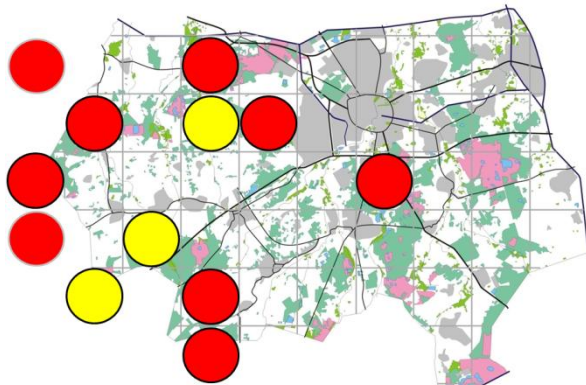

Achteraanzicht van een Oehoe bij Veldhoven, 10 februari 2022 (TH)

In 2022 is een deel van de Kempen speciaal afgezocht op territoriale Oehoe's. Dit leverde 8 territoria op plus drie mogelijke

gevallen, vooral in het westelijke deel van de Kempen (Wouters 2022). Een flink deel van de Kempen werd niet of weinig intensief onderzocht. Het werkelijk aantal in de Kempen zal daarom zeker groter zijn; wie weet 15 of meer??

Oehoe: atlasblokken met territoria in 2022 (geel = onzeker. Eén territorium staat i.v.m. geheimhouding niet op de kaart (naar Wouters 2022).

Er is geen goed vergelijkingsmateriaal beschikbaar omdat in voorgaande jaren geen speciale tellingen werden georganiseerd. In 2020 en 2021 werden resp. 2 en 3-4 territoria bekend maar dat zullen, met de gegevens van 2022 in het achterhoofd, behoorlijke ondertellingen geweest zijn.

 Wouters, P. 2022. Een verkenning naar het voorkomen van de Oehoe in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(4): 75-78.

Hop: 1 territorium geteld

Hop bij nest met jong in het Leenderbos, 17 juni 2022 (Bjorn Alards)

In het Leenderbosgebied werd een succesvol broedgeval vastgesteld. Op 3 mei werd de eerste Hop gehoord. Pas op 10 juni werd duidelijk dat er een paar zat en werden ook foerageervluchten waargenomen. Een week later werd het nest gevonden waaruit 2 jongen vlogen. De laatste Hop werd op 29 juli gezien. De vogels bestreken, voor zover waargenomen, een gebied van circa 1500 x 750m.

Hoewel dit Hoppenpaar geheim werd gehouden was het opvallend hoe weinig vogelaars de Hoppen hebben gezien. Dit benadrukt eens te meer hoe 'geheimzinnig' de vogels in de broedtijd kunnen zijn en hoe makkelijk ze dus kunnen worden gemist.

In tegenstelling tot 2021, toen 5-9 territoria werden vastgesteld, werden er elders in de

Kempen geen Hoppen tussen de datumgrenzen gezien of gehoord.

Aanvulling op de gegevens van 2021: 29 april t/m 12 mei riep een Hop in een bosgebied bij Maarheeze. Dit resulteerde echter niet in een extra territorium omdat de periode buiten de datumgrenzen viel.

 Alards, B. 2022. Hop broedde succesvol in het Leenderbos. *Blauwe Klauwier* 48(3): 81.

Heijnen, T. 2021. Spectaculair aantal Hoppen in 2021. *Blauwe Klauwier* 47(4): 46-52.

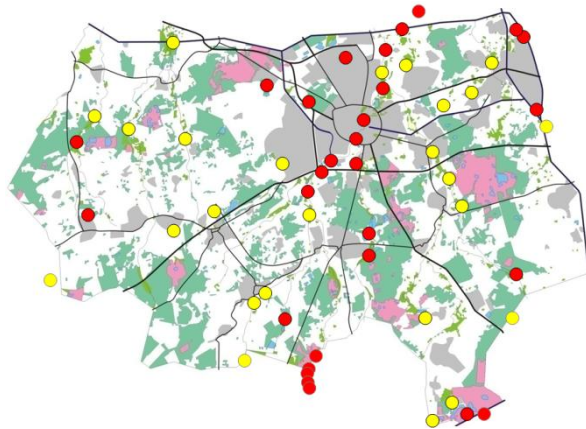
IJsvogel: 22-43 territoria geteld

IJsvogel bij De Hees in Eersel, 25 november 2022 (Hans Blox)

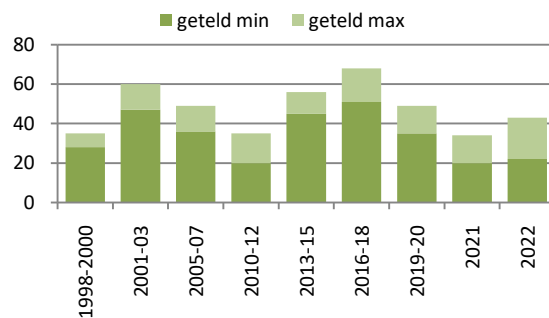
De territoria, die grotendeels gebaseerd zijn op het clusteren van losse waarnemingen, waren vooral langs de Dommel gesitueerd. Daarbuiten werden wel behoorlijk wat IJsvogels gezien, maar door een gebrek aan herhaalwaarnemingen of nestvondsten kon veelal niet tot een territorium worden

besloten. Er staan daardoor ruim 20 'onzekere territoria' (gele stippen) op de kaart.

IJsvogel: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van adult of paar tussen 20 maart-15 mei).

De gegevens duiden er op dat de stand zich iets aan het herstellen is van de afname in 2021, maar een slag om de arm is op zijn plaats vanwege de onvolledigheid van de gegevens.

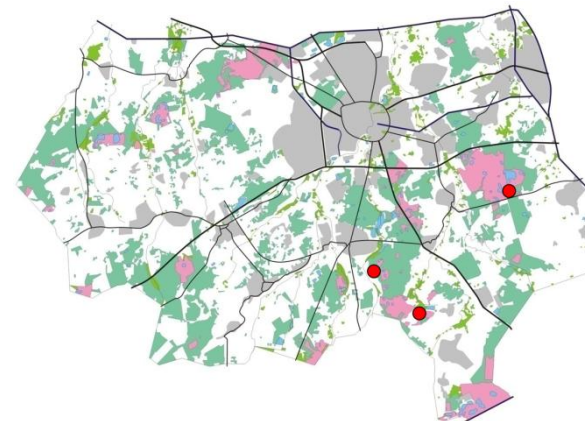
IJsvogel: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1998-2022.

Draaihals: 3 territoria geteld

Draaihals op de Strabrechtse Heide, 29 mei 2020 (Henk Hendriks)

De drie territoria waren gebaseerd op eenmalige waarnemingen van 'zingende' vogels. In het Kranenveld werd op 21 april een Draaihals gehoord, op de Strabrechtse Heide op 22 mei en in het Leenderbos op 21 juni.

Draaihals: territoria in 2022

In 2021 werden 4 territoria geregistreerd en in 2020 3 territoria. Daarmee blijft het aantal

ogenscheinlijk stabiel, maar een 'vast' broedgebied is er in de Kempen niet, de Strabrechtse Heide wellicht uitgezonderd, en vestigingen lijken dus vooral tijdelijk van aard te zijn.

Omdat een groot deel van de potentiële Draaihalshabitats (berkenbos met spechtenholen op zandgrond met mieren) in de Kempen niet of beperkt onderzocht werd, is hier wel een slag om de arm op zijn plaats.

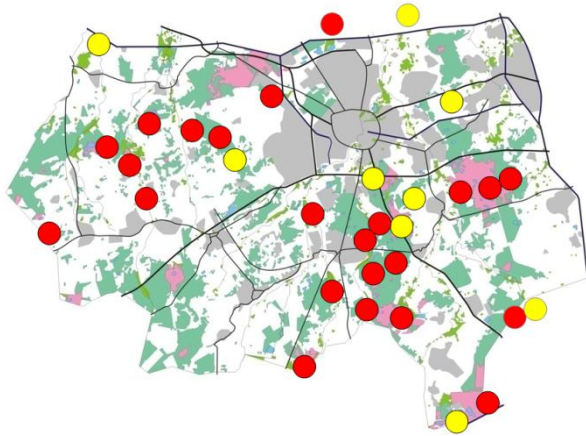
Boomvalk: 21-28 territoria geteld

Boomvalk boven de Ringselvennen, 4 mei 2022 (Hennie Lammers)

De clustering van overwegend losse waarnemingen leverde een verspreidingskaart op waarvan het onduidelijk is in hoeverre dit een goede afspiegeling van de werkelijkheid is.

Boomvalk: territoria in 2021 (geel = onzeker = 1 waarneming van zang/balts of 2 waarnemingen van adult/paar tussen 1 mei-31 augustus).

De kaart geeft in sommige gebieden wellicht een te positief beeld. Zo werden tijdens de BMP-broedvogelinventarisatie van de Strabrechtse Heide (exclusief de omgeving van Beuven-Starven en aangrenzende bossen) geen territoria vastgesteld, terwijl het clusteren van de vele waarnemingen (o.a. meerdere van 5-6 ex in mei en juni) tot 3 territoria leidde.

Overigens is het veel aannemelijker dat in de Kempen de nodige Boomvalkterritoria gemist zijn, o.a. omdat de vogels makkelijk over het hoofd gezien worden en veel gebieden niet of met het oog op Boomvalken beperkt werden onderzocht.

Op de kaart zijn opvallende witte vlekken te zien aan de westelijke rand (waaronder deel van landgoed De Utrecht), het zuidwesten

met o.a. Boswachterij De Kempen en de omgeving van Bergeijk en Luyksgestel, het gebied tussen Eindhoven en Helmond, en de zuidoostelijke Kempen tussen Heeze, Someren en Maarheeze. Het is niet te zeggen of dit reële witte vlekken zijn of dat de waarneemintensiteit voor deze soort laag was.

Het geïnterpreteerd aantal territoria in 2022 valt binnen de grote marge van 19-33 territoria in 2021 en komt bijna overeen met de 20-29 territoria in 2019-2020. Een trendbepaling is niet mogelijk omdat daarvoor onvoldoende betrouwbare telreeksen in een groot gebied beschikbaar zijn.

Slechtvalk: 8 territoria geteld

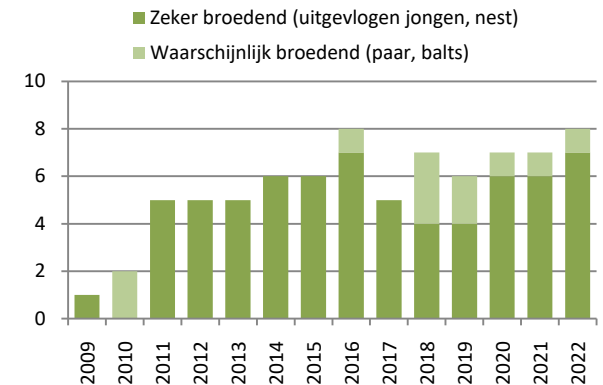

Slechtvalk in Eindhoven, 28 mei 2022 (Frans Hijnen)

De omvang van de broedpopulatie is door jarenlang intensief onderzoek en ringwerk goed bekend. De vogels broedden allemaal in speciaal voor de soort gefabriceerde en geplaatste nestkasten wat het volgen een stuk makkelijker maakt.

Er waren in 2022 8 territoria waarvan eentje niet met zekerheid broedde. Elders in deze Blauwe Klauwier is in het artikel van Peter van Geneijgen na te lezen wat het broedsucces van de Slechtvalken was.

Na het eerste zekere broedgeval in 2009 nam het aantal territoria snel toe tot 5-6. Vanaf 2016 schommelde het aantal tussen de 5 en 8 territoria.

Slechtvalk: aantal territoria per jaar in 2009-2022, onderverdeeld naar zeker en waarschijnlijk broedend.

Slechtvalk: broedcode per locatie in 2009-2022. Betekenis broedcodes: 3 = paar, 5 = baltsend paar, 6 = bezoek waarschijnlijke nestplaats, 12 = pas uitgevlogen jongen, 13 = bewoond nest, 15 = nest met eieren, 16 = nest met jongen.

Locatie	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Budel-Dorplein Nystar	16	5	16	16	16	16	16	15	15	3	6	16	16	16
Veldhoven ASML/MMC		5	16	16	15	16	16	16		3	15	16		3
Eindhoven Techn. Dienst			16	16	16	16		5	12					
Helmond Hoogeind			16	16	16		16	16	12	15	16	16	15	16
Mierlo TV-toren			16	16	16	16	16	16	12	16	?	16	13	16
Eindhoven Incassu Unie						15								
Nederwetten Hooiconk						16								
Eindhoven Catharinakerk							16	16	12	16	16	15	16	16
Eindhoven Evoluon							16	16		16	16	16	16	16
Geldrop St. Bridgdakerk								13			3	3	3	16
Eindhoven stationsgebied										3				
Eindhoven Hightech Campus													16	15
Zeker broedend	1	0	5	5	5	6	6	7	5	4	4	6	6	7
Waarschijnlijk broedend	0	2	0	0	0	0	0	1	0	3	2	1	1	1
Totaal aantal territoria	1	2	5	5	5	6	6	8	5	7	6	7	7	8

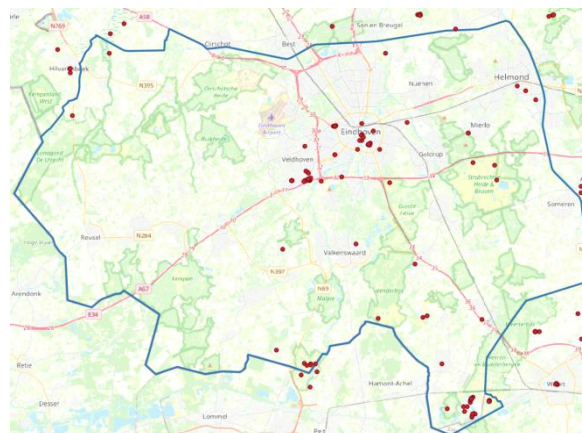

*Slechtvalk in Woensel (Eindhoven),
5 april 2022 (Wim Deeben)*

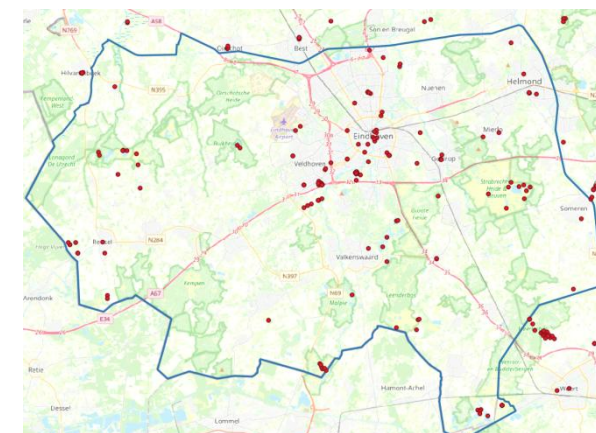
De groeiende broedpopulatie met jaarlijks de nodige uitvliegende jongen leidde ook tot een flinke toename in het aantal waarnemingen van Slechtvalken, ook op grotere afstand van de nestlocaties.

Wellicht resulteert dit in een verder groeiende broedpopulatie, al is de beschikbaarheid van nestkasten op geschikte locaties wellicht de beperkende factor.

 Geneijgen, P. van 2022. Resultaten van Slechtvalken in Oost- en Midden-Brabant in 2022. Blauwe Klauwier 49(1): 33-36.

Slechtvalk: waarnemingen in de periode 1 februari - 30 juni 2015.

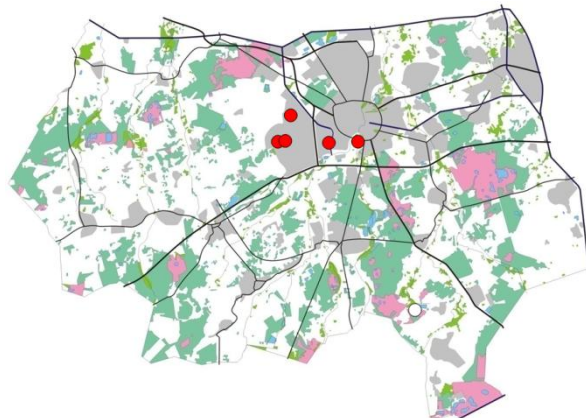

Slechtvalk: waarnemingen in de periode 1 februari - 30 juni 2022.

Halsbandparkiet: 5 territoria geteld

De territoria werden aangetroffen in Veldhoven en Eindhoven, ongeveer in dezelfde wijken als in 2021. Er zijn geen nestplaatsen gemeld, dus in hoeverre de vogels daadwerkelijk hebben gebroed is niet duidelijk.

Halsbandparkiet: territoria in 2021 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar, balts en/of zang tussen 1 februari-30 juni; wit = nog onzekerder = 1 waarneming van een individu of groepje tussen 1 februari-30 juni).

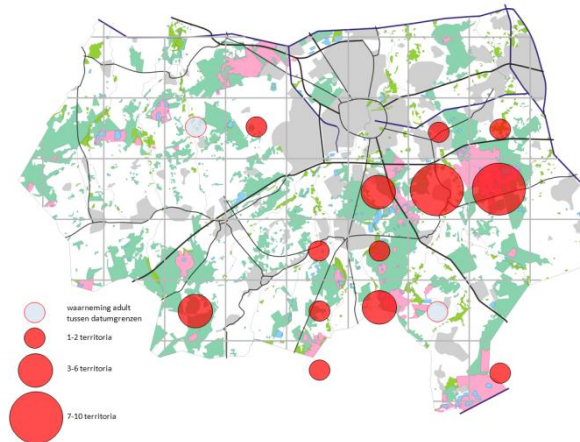
In 2021 leidde de clustering van de losse waarnemingen tot 4-7 territoria en in 2020 tot 7-8 territoria. Ondanks de onzekerheden over exacte aantallen territoria lijkt het er nog niet op dat de soort zich in onze regio verder aan het uitbreiden is.

Grauwe Klauwier: 41-48 territoria geteld

Man Grauwe Klauwier in het Tongelreepdal onder Valkenswaard, 11 juni 2022 (Hans Blox)

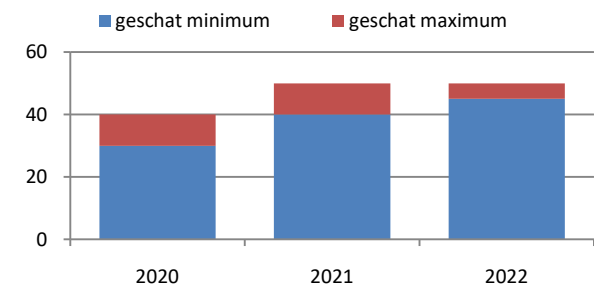
Van de 41 territoria waren er 31 gebaseerd op waarnemingen van uitgevlogen jongen. De meeste territoria waren te vinden in het beekdal van de Kleine Dommel tussen Geldrop en Heeze, op en aan de randen van de Strabrechtse Heide, in het beekdal van de

Grauwe Klauwier: aantal territoria per atlasblok in 2022 (uit: Heijnen 2022).

Tongelreep bij Valkenswaard, ten W en ZW van Luuyksgestel (met diverse territoria net in België), en in en rond Plateaux-Hageven (waarvan de meeste territoria net in België). Daarnaast waren er clusters van 2-3 territoria in natuurterreinen oostelijk van Valkenswaard en zuidoostelijk van Budel-Dorplein.

In de westelijke Kempen kwamen, net als in 2020 en 2021, weinig Grauwe Klauwieren voor. Positief was wel dat het aantal territoria bij Bergeijk toenam tot 1 tot 4 en dat er een territorium was tussen Vessem en Veldhoven.

Grauwe Klauwier: geschat aantal territoria per jaar in de periode 2020-2022 (uit Heijnen 2022).

Het werkelijk aantal territoria in de Kempen in 2022 wordt geschat op 45-50. Na een aanvankelijke stijging van 25-30% in 2021 t.o.v. 2020 was er in 2022 op basis van de schattingen geen noemenswaardige verandering t.o.v. 2021.

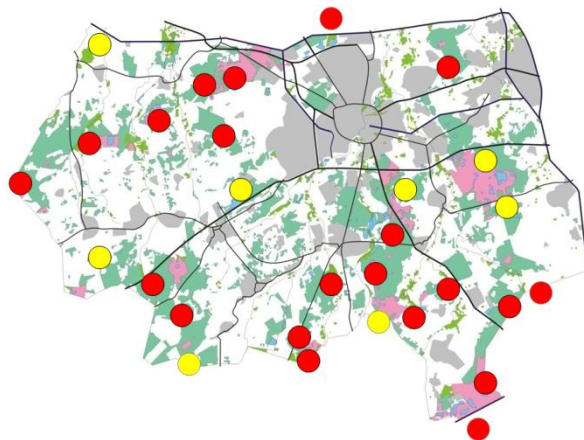
 Heijnen, T. 2022. Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2022. *Blauwe Klauwier* 48(4): 31-36.

Raaf: 18-24 territoria geteld

Raaf op de Landschotse Heide, 19 maart 2022 (Jan Kolsters)

De clustering van overwegend losse waarnemingen gaf een totaal van 18-24 territoria.

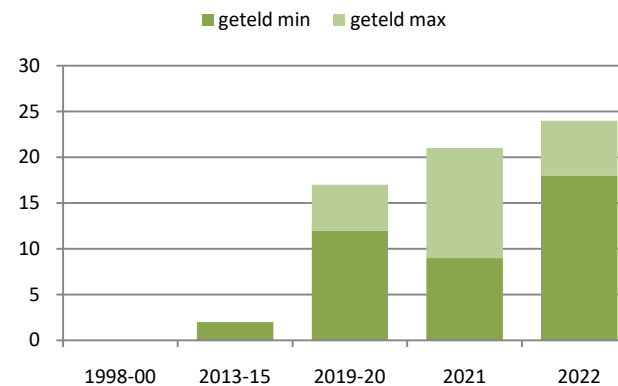

Raaf: territoria in 2022 bij een clusterafstand van 3 km (geel = onzeker = 2 of meer waarnemingen van een adult binnen datumgrenzen of 1 waarneming van een paar/zang/balts binnen de datumgrenzen). Aanname: waarneming van 2 ex = paar.

Nesten werden gevonden op de Postelse Heide (jongen uitgevlogen, aantal onbekend) en Valkenhorst (4 jongen uitgevlogen).

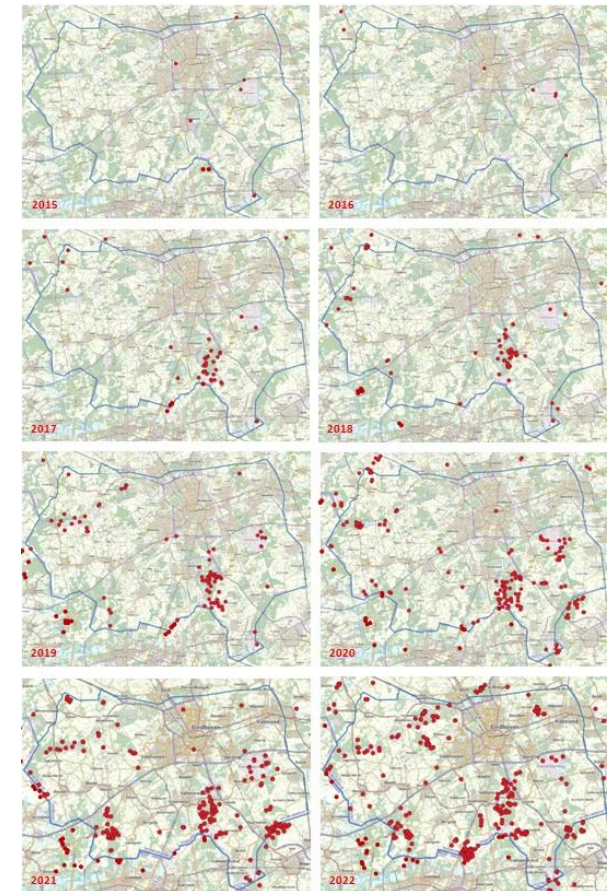
Veel onzekere territoria in 2021 kleurden in 2022 rood, zoals in Boswachterij De Utrecht, Boswachterij De Kempen, Malpie en Stiphoutse Bossen. Ook waren er de nodige nieuwe terreinen, zoals de Oostelbeerse en Oirschotse Heide (wellicht dankzij broedvogelonderzoek in 2022), de Plateaux en de bossen noordelijk van Soerendonk.

De Raaf nam de afgelopen jaren spectaculair toe en ook in 2022 was sprake van een verdere toename wat vooral te danken was aan het bezetten van nieuwe gebieden.

Raaf: geteld aantal territoria in een aantal periodes en jaren.

De toename is ook goed te zien op de kaartjes met alle Ravenwaarnemingen in de maanden februari t/m mei.

Raaf: waarnemingslocaties in de maanden februari t/m mei in de periode 2015 t/m 2022

Cetti's Zanger: 17-22 territoria geteld

De gebieden waar in 2021 Cetti's Zangers voorkwamen waren ook dit jaar bezet, met uitzondering van de Visvijvers Bergeijk waar door beheerwerkzaamheden in 2022 tijdelijk geen geschikt habitat aanwezig was. De populatie bij Aarle-Rixtel nam toe van 4 in 2021 naar 8 territoria in 2022, al waren er in

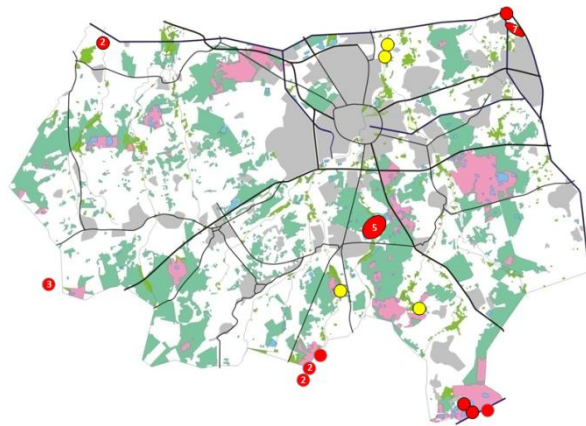

2020 ook al 8 territoria. De ogenschijnlijke afname op de Visvijvers Valkenswaard van 9-10 naar 5 territoria kan komen door een lagere onderzoeksinspanning.

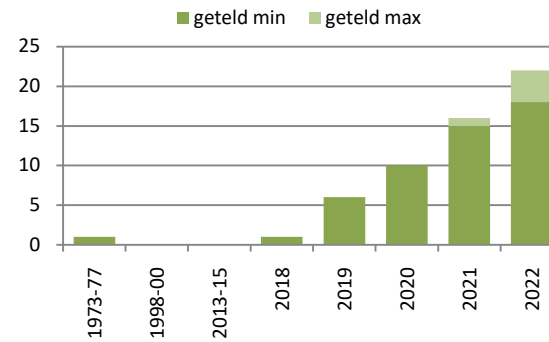
Cetti's Zanger bij de Ringselvennen, 22 maart 2022 (Hennie Lammers)

Bij de Ringselvennen werden in 2022 3 territoria gevonden (waarvan één net buiten de Kempen) tegenover 1 in 2021.

Cetti's Zanger: territoria in 2022 (geel = onzeker = 1 waarneming van zang en/of balts tussen de datumgrenzen).

Ook waren er nieuwe locaties: 2 territoria in het Diessens Broek, en mogelijke territoria in het Dommeldal bij Bokt-Nederwetten, de Malpie en het Soerendonks Goor.

Cetti's Zanger: geteld aantal territoria in de Kempen in een aantal periodes en jaren in 1973-2022.

De soort komt sinds 2018 in de Kempen als broedvogel voor en het aantal territoria en gebieden neemt nog steeds toe.

Fluiter: 32 territoria geteld

Fluiter in de Plateaux, 15 mei 2022 (Freek Lemmens)

De kaart geeft een verre van compleet beeld omdat veel bossen niet op soorten zoals de Fluiter geïnventariseerd zijn. Net als in voorgaande jaren staan de stippen vooral in een aantal redelijk tot goed onderzochte bosgebieden.

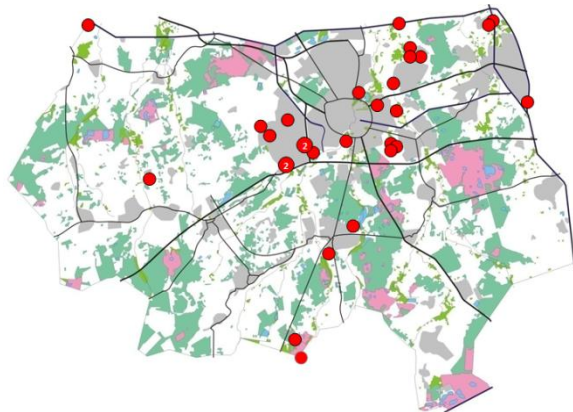
Fluiter: territoria in 2021.

Daarbij vallen wel enkele clusters op: Boswachterij De Kempen ten ZW van Eersel, de noordpunt van de Buikheide en zuidpunt van de Oostelbeerse Heide, de Meelakkers, en bossen aan de zuidrand van de Strabrechtse Heide.

In 2021 werden 39 territoria opgetekend en in 2019-2020 43 territoria. Verschillen tussen de jaren zeggen, vanwege de tekortkomingen in het materiaal, niets over werkelijke veranderingen. Het ontbreekt in de Kempen aan telreeksen in bosgebieden met geschikt Fluiterhabitat.

Braamsluiper: 28 territoria geteld

Ook van deze soort is de kaart verre van compleet, vooral omdat de meeste stedelijke gebieden niet of weinig bezocht, laat staan geïnventariseerd, werden.

Braamsluiper: territoria in 2021.

Net als in voorgaande jaren zijn Braamsluiers vooral in stedelijk gebied aangetroffen, met de meeste in Veldhoven, delen van Eindhoven en in Nuenen-Gerwen. Het is niet bekend of een lagere waarnemingsintensiteit de reden kan zijn dat er in Helmond bijna geen territoria werden opgetekend.

Er waren de nodige Braamsluipermeldingen buiten stedelijk gebied waarbij een indicatie van territoriaal gedrag (normaliter zang) ontbrak. Wellicht hadden deze niet allemaal daadwerkelijk op Braamsluiers betrekking. Deze meldingen zijn *niet* op de kaart gezet. In voorgaande jaren is hierop minder scherp

gelet dus wellicht gaven de kaarten van 2021 (31 territoria) en 2019-20 (52 territoria) een iets te optimistisch beeld van vastgestelde territoria.

Sprinkhaanzanger: 33 territoria geteld

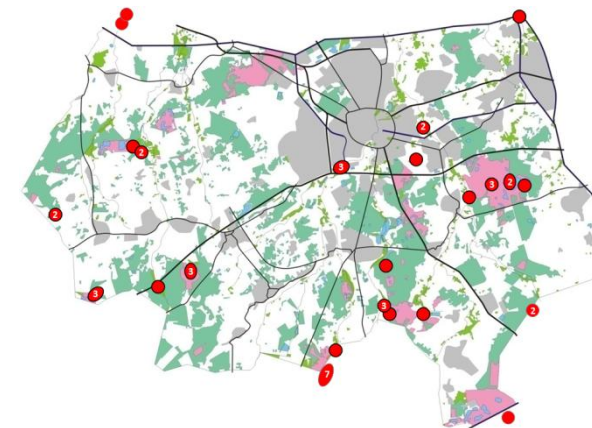

Sprinkhaanzanger bij het Soerendonks Goor, 23 april 2022 (Jeroen Stevens)

Door het gebrek aan geschikt habitat komt de soort alleen zeer lokaal in de Kempen voor, soms in kleine clusters van enkele territoria zoals in 2022 op de Neterselse Heide en Achterste Most, in de Reuselse Moeren, op de Cartierheide, bij de Klotputten in Eindhoven, op de Patersgronden en op de Strabrechtse Heide.

Het totaal aantal territoria was vergelijkbaar met 2021 toen 36 territoria werden opgetekend, al waren er de nodige lokale verschillen met in 2021 bijvoorbeeld meer territoria in het Diessens Broek met

aangrenzende Den Opslag en De Gement, op de Patersgronden en op de Strabrechtse Heide, maar minder op de Cartierheide en bij de Klotputten.

Sprinkhaanzanger: territoria in 2022

De populatie Sprinkhaanzangers is ondanks vernattingsprojecten nog niet terug op het niveau van de beginjaren '10 toen tijdens de atlasperiode 2013-15 naar schatting 100-150 territoria voorkwamen.

Snor: 0 territoria geteld

Er waren in 2022 geen waarnemingen van Snorren in de Kempen.

Orpheusspotvogel: 0 territoria geteld

Er waren in 2022 geen waarnemingen van Orpheusspotvogels in de Kempen.

Grote Karekiet: 1 territorium geteld

In het Diessens Broek werd langs het Wilhelminakanaal een Grote Karekiet gehoord van 22 mei t/m 11 juni.

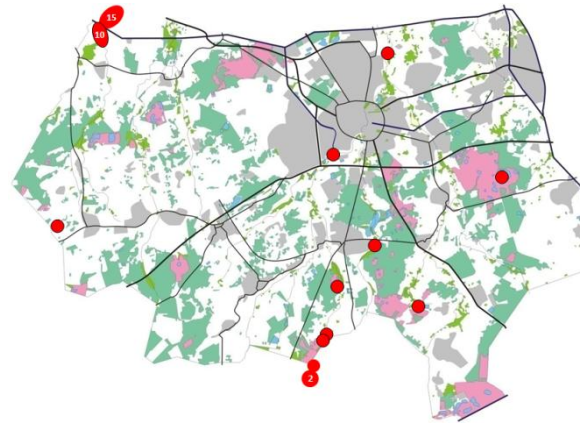
In 2019, 2020 en 2021 werden resp. 2, 3 en 1 territoria in de Kempen aangetroffen.

Rietzanger: 19 territoria geteld

Rietzanger in Dooland bij Bladel, 13 augustus 2022 (Jan Kolsters)

Rietzangerterritoria werden op maar enkele plekken aangetroffen en het betrof allemaal eenlingen, met uitzondering van het Diessens Broek waar 10 territoria in kaart werden gebracht met nog eens 15 territoria in het aangrenzende, maar buiten de Kempen gelegen, Den Opslag en De Gement. De kaart zal onvolledig zijn omdat lang niet alle potentiële habitats onderzocht zijn en Rietzangermannen kort na aankomst al hun snavel houden als ze gepaard zijn.

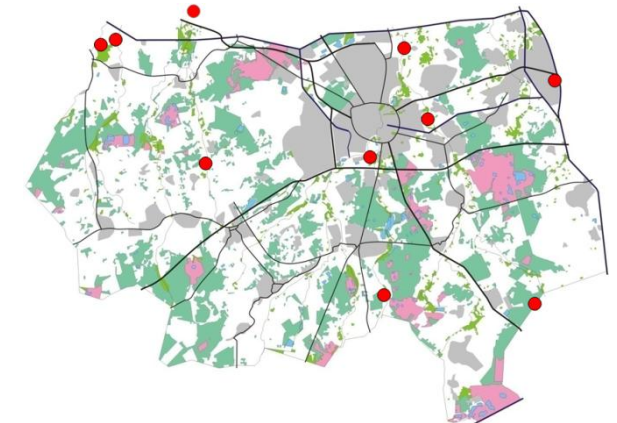
Rietzanger: territoria in 2021.

Ondanks de onvolledigheid van de gegevens is het opvallend hoe groot het verschil is met 2021 (33 territoria), al is het onderscheid met 2019-20 (23 territoria) niet groot.

Ten opzichte van 2021 ontbraken in 2022 territoria op de Visvijvers Valkenswaard (in 2021 5 territoria), maar dat kan deels komen door een lagere onderzoeksinspanning. Ook werden in 2022 geen territoria gemeld in de Collse Zegge (3 in 2021) en bij de Ringselvennen (4 in 2021).

Nachtegaal: 9 territoria geteld

Verspreid door de Kempen werden enkele territoria opgemerkt. Ook hier geldt dat veel bossen niet of beperkt onderzocht werden en het beeld daardoor (zeer?) onvolledig is. Een deel van de meldingen betrof overigens eenmalige waarnemingen van een zingende vogel.

Nachtegaal: territoria in 2022

Hierbij waren meldingen in gebieden waar een BMP inventarisatie werd uitgevoerd (zoals het Koebosch bij Hoogeloon) of waar veel vogelaars kwamen (zoals de Patersgronden). Ging het in die gevallen om late doortrekkers of zwerfvogels?

Uit 2021 waren slechts 3 territoria en gecombineerde gegevens van 2019-20 kwamen uit op 18 territoria. Het is niet duidelijk of die grote 'fluctuaties' écht zijn of een artefact van de onvolledige, niet-systematische verzamelde gegevens. Door de zeldzaamheid van de soort in de Kempen is het niet meer mogelijk om een telreeks op te bouwen waarmee betrouwbare uitspraken gedaan kunnen worden.

Paapje: 0 territoria geteld

Er waren geen territoriumindicerende waarnemingen van Paapjes in de Kempen.

Tapuit: 0-1 territorium geteld

Man Tapuit op de Malpie, 2 mei 2022 (Anton Vink)

Onder de doortrekkers in april-mei 2022 waren diverse zingende vogels, maar in geen enkel geval konden deze later bevestigd worden en als territorium worden opgetekend.

Wel waren er twee juni-waarnemingen. Op 2 juni werd een Tapuit op de Strabrechtse Heide gezien, en op 7 juni zong een mannetje op de Groote Heide. Die laatste is als een mogelijk territorium aangemerkt.

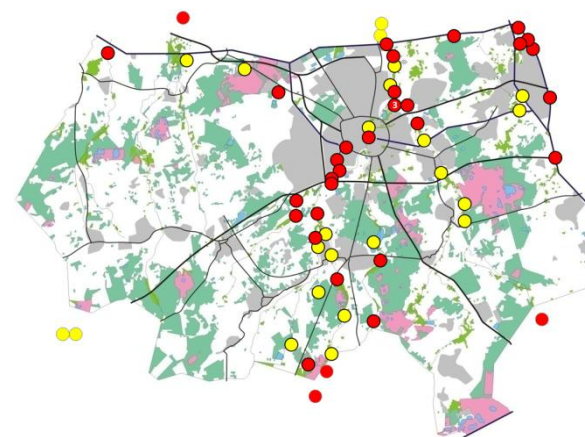
De Tapuit komt alleen nog incidenteel als broedvogel in de Kempen voor.

Grote Gele Kwikstaart: 31-50 territoria geteld

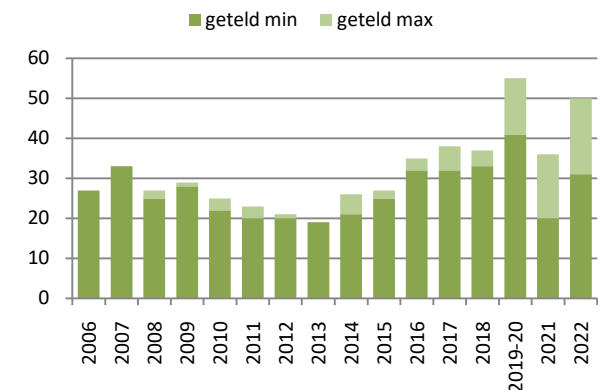
Grote Gele Kwikstaart langs de Dommel bij de Loondermolenbrug, 24 april 2022 (Peter Simon)

De vele 'mogelijke territoria' laten zien dat er veel onduidelijkheid is over de verspreiding en het aantal territoria in 2022. Zonder speciaal onderzoek valt het ook niet mee om territoria op te sporen.

Grote Gele Kwikstaart territoria in 2021 (geel = mogelijk = 1 waarneming binnen de datumgrenzen).

De meeste territoria werden gevonden langs de Dommel, met de Kleine Dommel en de Zuid-Willemsvaart bij Helmond als goede tweede. Clusters waren er bij de Klotputten en Gender in Eindhoven, op en nabij de waterzuivering in Eindhoven, en op en nabij de waterzuivering bij Aarle-Rixtel. De beken in de westelijke en de zuidoostelijke Kempen waren opvallend 'leeg'.

Geteld aantal Grote Gele Kwikstaart territoria in de Kempen in een aantal jaren in 2006-2022.

De broedpopulatie lijkt bijna hersteld te zijn van de dip in 2021, die wellicht veroorzaakt werd door sterfte tijdens een korte, pittige vorstperiode in februari 2021. Onzekere factor is echter dat het niet goed mogelijk is om de volledigheid van de jaarlijkse cijfers in te schatten waardoor waarneemeffecten een flinke invloed kunnen hebben op de geregistreerde aantallen.

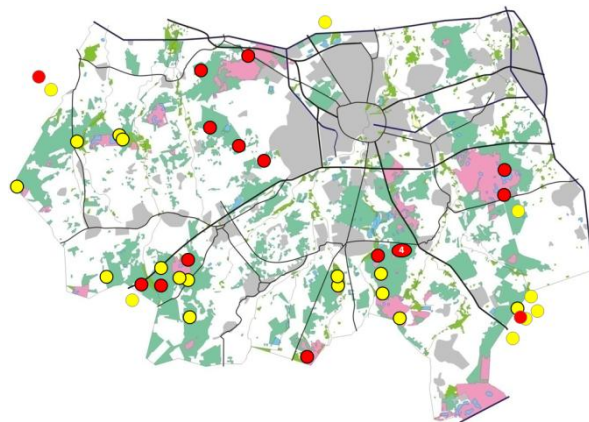

Kruisbek: 16-31 territoria geteld

Man Kruisbek op de Neterselse Heide, 5 maart 2022
(Henri Haan)

Kruisbekterritoria zijn moeilijk in kaart te brengen en veel naaldbossen werden niet bezocht, laat staan op vroege soorten als de Kruisbek geïnventariseerd.

Kruisbek: territoria in 2021 (geel = onzeker = 1 waarneming van paar etc. of 2 of meer waarnemingen van adult tussen de 1 januari-15 mei).

De kaart geeft daarom, net als in voorgaande jaren, een zeer onvolledig beeld. Clusters van (mogelijke) territoria waren er in de Boswachterij De Kempen tussen Eersel en de Belgische grens, en in het Leenderbos.

In 2021 konden 11-15 territoria worden onderscheiden en in 2019-20 (met combinatie van beide jaren) 33-44 territoria. Werkelijke aantallen territoria waren vermoedelijk een veelvoud hiervan.

Kleine Barmsijs: 0 territoria geteld

Er waren geen territoriumindicerende waarnemingen.

Sijs: 0 territoria geteld

Er werden geen territoria vastgesteld. Er waren sowieso bijna geen waarnemingen tussen de datumgrenzen: 21 april 1 ex op de Meelakkers, 23 april 1 ex op de Postelse Heide en 18 mei op 3 plaatsen 1 ex op de Oostelbeersche en Oirschotse Heide.

In voorgaande jaren werden diverse territoria vastgesteld: 2-10 in 2021 en 3-4 in 2020. Werkelijke aantallen waren vermoedelijk veel groter, al valt niet uit te sluiten dat er maar weinig Sijzen daadwerkelijk in de Kempen broedden.

Dankwoord

Henk Sierdsema verstreekte wederom de basisgegevens; dank Henk! Die gegevens werden verzameld door vele tientallen vogelaars die in de Kempen het veld ingingen én de moeite namen om hun waarnemingen digitaal vast te leggen. Zonder hen was dit overzicht niet mogelijk.

Paul van Pelt bedank ik voor het kritisch doornemen van de tekst. Dank aan Martijn Menting van Dierenrijk voor het verstrekken van de gegevens over Ooievaars in Dierenrijk, Wil de Veer over de Visvijvers Valkenswaard, Frans Hijnen over Slechtvalken in de Kempen, Roel van den Heuvel over Cetti's Zangers bij Aarle-Rixtel, Jan Kolsters over wespen (in verband met Wespendienven) en Theo van de Voort over Wulpen in Reusel-De Mierden. ■

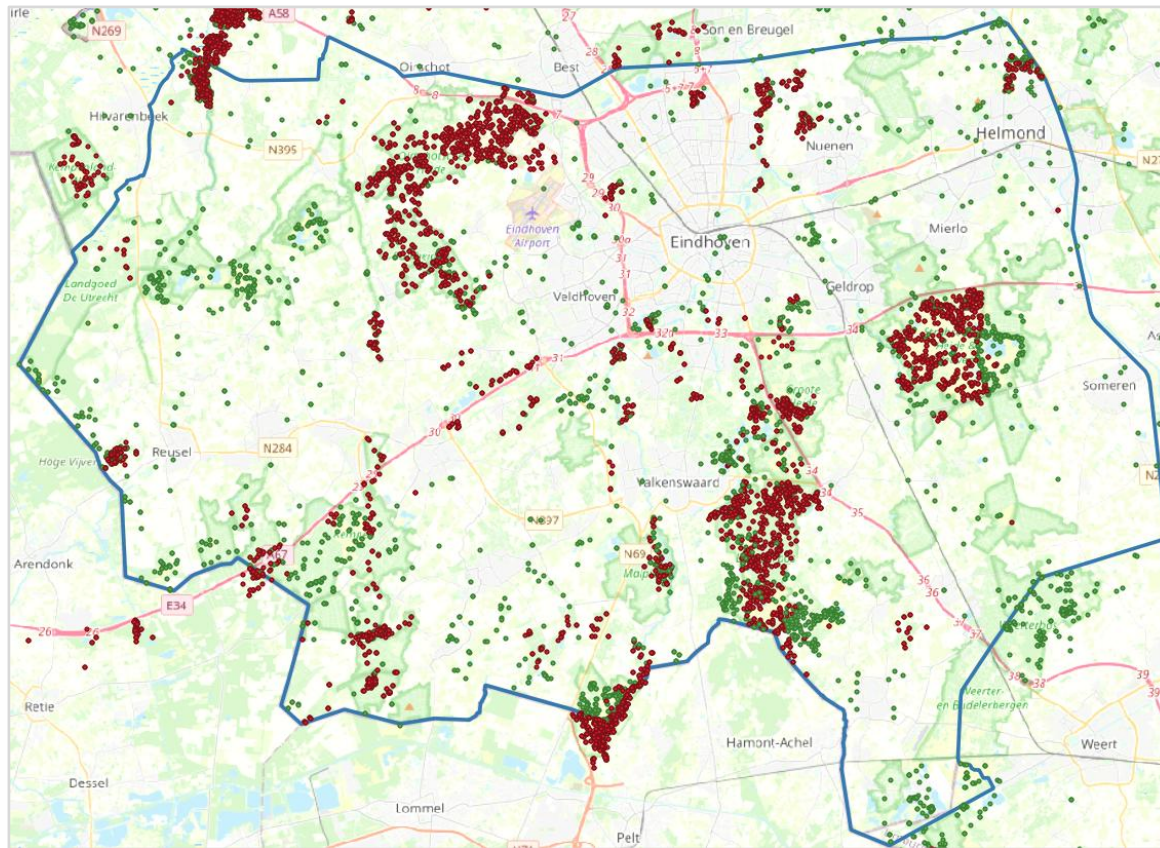
Literatuur

Hieronder staat gebruikte literatuur die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd is.

- Busink, P. 2022. Inventarisatieverslag 2022 Territoriumkartering Broedvogels in Natuurnetwerk Brabant De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Poelmans, W. 2022. Inventarisatieverslag 2021 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.

Bijlage: sommatie van alle waarnemingen van ca 60 zeldzame/schaarse (mogelijke) broedvogels in de Kempen in 2022.

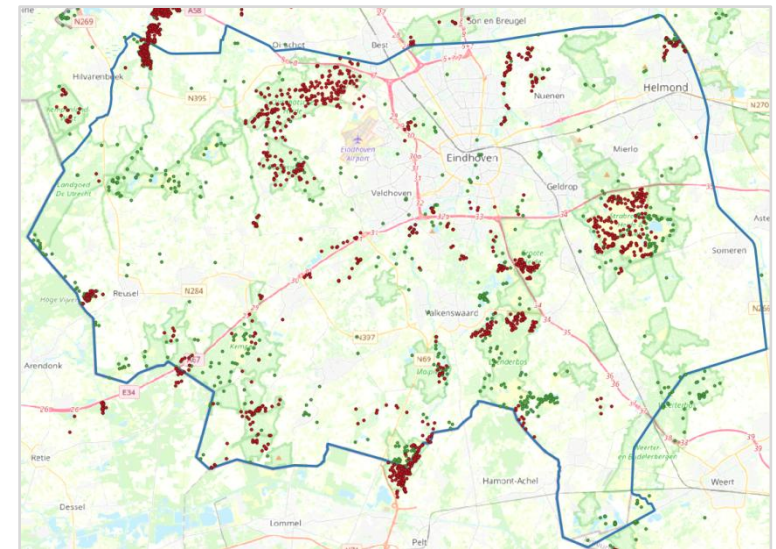
Gehele broedseizoen (februari t/m augustus)

Op de kaarten staan de volgende gegevens:

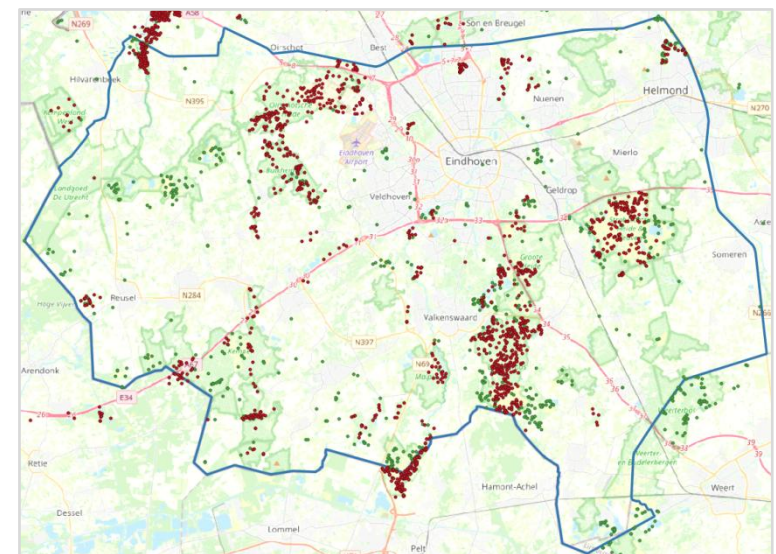
- in **rood** alle meldingen uit Avimap met broedcode 2 of hoger; het betreft hier niet alleen BMP broedvogelinventarisaties, maar ook gebiedstellingen van soorten zoals Nachtzwaluw;
- in **groen** alle meldingen in waarneming.nl met gedrag 'baltsend/zingend', 'nest' en 'territorium'; alle meldingen in LiveAtlas met broedcode 2 of hoger; alle meldingen in NDFF met telonderwerp 'territorium' of 'broedpaar'; alle meldingen in Sovon-bestand met kolonievogels.

De kaarten geven een indruk van de waarneemintensiteit (en uiteraard ook de verspreiding van de geselecteerde soorten) en hoe de verdeling was over voorjaar (maart-april) en zomer (mei-juni).

N.b.: bij sommige soorten (zoals Boomvalk en Wespendif) zijn in het artikel ook waarnemingen van individuen (zonder zang, balts etc.) gebruikt. Deze staan niet op deze kaarten.

Maart en april

Mei en juni

*Geringde Grote Zilverreiger op de Visvijvers Valkenswaard,
10 september 2022 (Roel Verbraak)*

Geringde Grote Zilverreiger uit Wit-Rusland

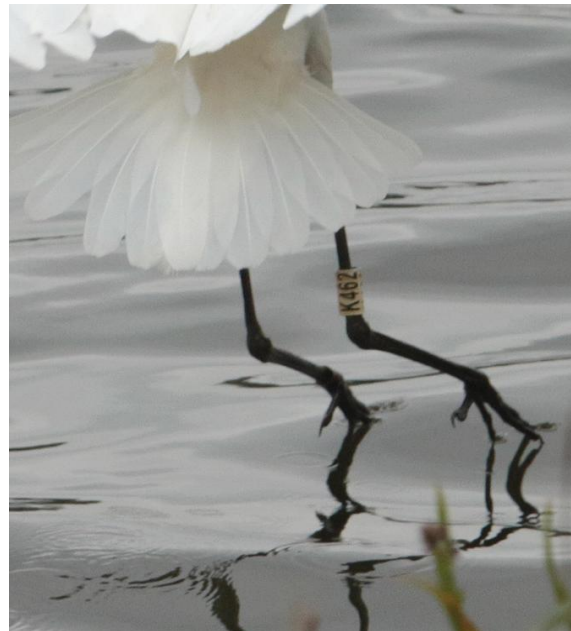
Roel Verbraak

Op 10 september 2022 bevond zich, naast o.a. een groep van 11 Lepelaars, een groep van zo'n 18 Grote Zilverreigers op "Valkenswaard 1", één van de twee openbare vijvers in het gebied Visvijvers Valkenswaard van Brabants Landschap.

Grote Zilverreiger op de Visvijvers Valkenswaard, 10 september 2022 (RV)

De vogels waren in een ondieper deel van de vijver in een losse groep aan het foerageren en af en toe vloog er één een stukje verder om het daar eens te proberen. Toen één van de vogels pal voor de toren landde, besloot ik van de gelegenheid gebruik te maken en

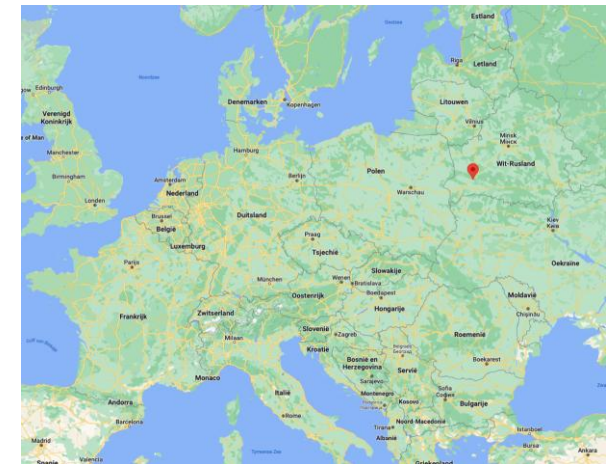

Op de foto was het ringnummer goed af te lezen (RV)

de vogel op de gevoelige plaat vast te leggen. Bij het terugkijken van de foto's viel me direct een witte kleurings om de rechterpoot op. Gelukkig was de code leesbaar op de foto: K462.

De vogel bleek als nestjong geringd te zijn in Byaroza district, Wit-Rusland (of Belarus moeten we tegenwoordig eigenlijk zeggen) op 8 juni 2022. Hemelsbreed ca. 1350 km van de plek waar ik de vogel 3 maanden later fotografeerde.

Ik ontvang nog wat extra info van contactpersoon Matthias. Na 7 jaar Grote Zilverreigers ringen in Wit-Rusland, weten ze dat de meeste van deze vogels overwinteren in Duitsland en Nederland. Er zijn echter ook terugmeldingen uit Groot-Brittannië en Frankrijk en zelfs één uit Spanje, op ca. 2000 km van de plaats waar hij/zij was geringd.

Ringlocatie van Grote Zilverreiger K462.

Ik heb er in de weken daarna bij elke voorbijvliegende Grote Zilverreiger op gelet of ik een ring kon ontdekken, maar ik heb de bewuste vogel niet meer gezien. Toen ik de informatie over deze vogel ontving, was er

inmiddels wel een vervolgaarneming gedaan. De vogel was op 7 oktober 2022 gezien bij Rosmalen en hing dus inmiddels niet meer rond in de Kempen.

Hopelijk volgen er meer terugmeldingen en doet de vogel in het voorjaar wellicht de Kempen nog een keer aan. ■

Great white egrets Belarus

Project leader: Belarus Bird Ringing Center

Contact: Tatiana Pavlushchick and Ivan Bogdanovich (bym.minsk@gmail.com) or Matthias Haupt (matthiasgull@gmail.com)

Metal ring C01778
Color ring K462
Central Minsk
Species Great white egret *Egretta alba*
Age at ringing Pullus
Ringing date 08.06.2022
Ringing place Zhigulyanka, Byaroza district, Brest O. (BY20)
Latitude 52,60077 **Longitud** 25,17104
Ringing country Belarus
Ringer I.Bogdanovich, D.Zhuravliev, A.Pyshko
Remarks

Date	Place	Latitude	Longitude	Country	Distance (km)	Direction (°)	Time interval	Age at recovery	Finder
10.09.2022	Valkenswaard, Visvijers	51,3577	5,489	Netherlands	1354	264	94	First-year	R. Verbraak
07.10.2022	Rosmalen, Rosmalensche Hoeven	51,7598	5,3977	Netherlands	1351	266	121	First-year	J. van der Linden

Terugmeldingsgegevens van Grote Zilverreiger K462.

*1^e zomer Havikarend (vogel 3c) boven Korverskooi
op Texel, 24 april 2020 (Laurens Steijn)*

Havikarend gefixt in de Kempen in 2020

Tom Heijnen

In de whatsapp-groep *Kempen*, die in juni 2014 is gecreëerd, houden vogelaars elkaar op de hoogte van waarnemingen van bijzondere vogelsoorten in de Kempen. Onlangs kwam daar een bericht voorbij over een gezenderde Havikarend die de Kempen had aangedaan. Ik dook in de gegevens en kon daar bijgaand overzichtje van maken.

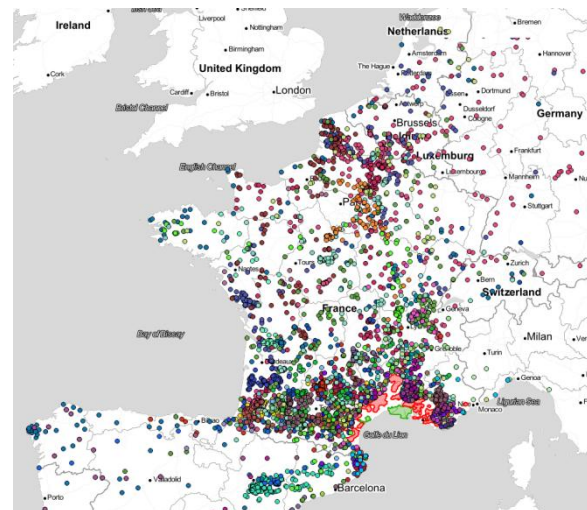
Franse Havikarenden

De Havikarend is in Europa met 1100-1200 paren een zeldzame broedvogel. De soort komt in Europa voor in een aantal zuidelijk gelegen landen, waarvan het merendeel in Spanje (ca 750 paren: bron: klik [hier](#)).

Broedgebieden van de Havikarend in Europa (bron: [European Breeding Bird Atlas 2](#)).

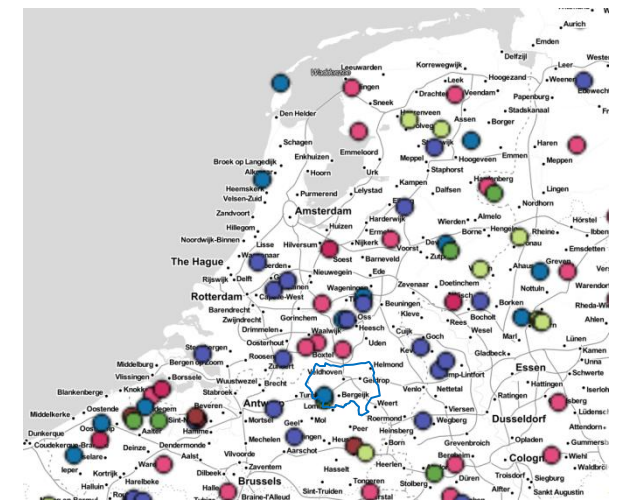
In Frankrijk broeden enkele tientallen paren, in bergachtige gebieden in het zuiden. Sinds een aantal jaren worden jonge vogels van een GPS-zender voorzien waardoor hun bewegingen nauwkeurig bekend zijn. De vogels kunnen enorme afstanden afleggen en ze zijn waargenomen tot in Denemarken en Letland in het noorden en Marokko in het zuiden (klik [hier](#) voor twee voorbeelden), al verschilt dit sterk per individu. Het merendeel werd echter teruggemeld uit het zuidwesten van Europa.

Telemetrische gegevens ('fixes') in midden Europa van als jong gezenderde Havikarenden (stand 13-12-2022, klik [hier](#) voor bron). De broedgebieden in Frankrijk zijn rood gearceerd.

Havikarenden in Nederland

Ook in Nederland zijn er de nodige 'fixes' (GPS positiebepalingen) van gezenderde Havikarenden. Zo hadden in 2020 tenminste twee verschillende vogels, bekend onder hun codenaam 3c en 26, het Nederlandse luchtruim doorkruist. Eén hiervan werd door vogelaars in het veld waargenomen (klik [hier](#) voor meer informatie).

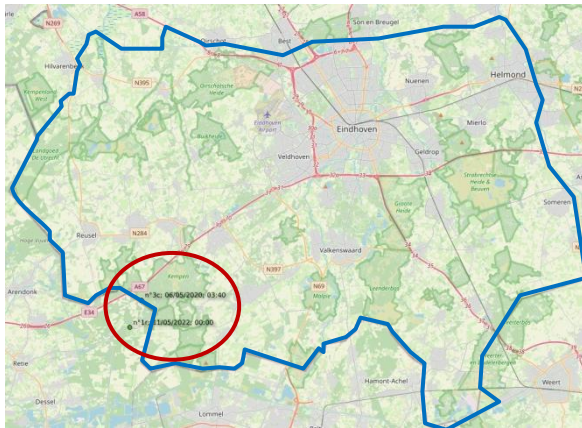

Dezelfde kaart, nu ingezoomd op Nederland.

3c en 1r

Als we inzoomen op de kaart dan zijn twee fixes te zien in of vlakbij de Kempen. Het

blijkt om twee verschillende vogels te gaan, codenamen 3c en 1r.

Nóg verder ingezoomd, nu op de Kempen.

Havikarend 3c werd geboren en geringd in het voorjaar van 2019 in het departement Aude (omgeving van Carcassonne). Na flink wat omzwervingen werd de vogel in ons werkgebied gefixt: in Boswachterij De Kempen op 6 mei 2020 om 3:40 uur. Dit is de eerste en enige melding van de soort in ons gebied!

Havikarend 1r werd op 11 mei 2022 gemeld in een bosrand tussen Postel en de Nederlandse grens. Net in België dus, al scheelt het maar anderhalve kilometer.

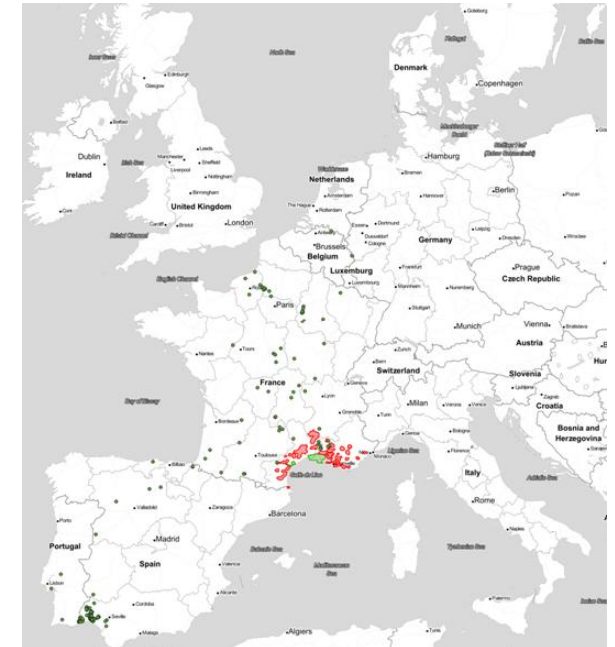
Het is opmerkelijk dat deze twee individuen met een tussenpoos van twee jaar bijna op vrijwel dezelfde locatie werden gemeld.

Vogel 3c werd overigens ook elders in Nederland gefixt: op 17 april 2020 ten ZO van Aardenburg in Zeeland, op 24 april 2020 in het Noordhollands Duinreservaat, op 25 april 2020 in De Slufter op Texel, op 14 juni 2020 ten Z van Maren-Kessel in Noord-Brabant, op 15 juni 2020 ten N van Druten in Gelderland en op 16 juni 2020 ten ZO van Westerbork in Drenthe.

Telemetrische gegevens ('fixes') van Havikarend 3c (stand 13-12-2022).

Dezelfde vogel werd het jaar daarop één keer in Nederland gezien, nl. op 3 mei 2021 tussen Laren en Holten in Gelderland. Het kaartbeeld laat zien dat 3c een zeer groot gebied bestreek, zuidelijk tot ver in Marokko (oktober 2019) en noordelijk tot in het puntje van Denemarken (juni 2021).

Telemetrische gegevens ('fixes') van Havikarend 1r (stand 13-12-2022).

Vogel 1r daarentegen werd niet in ons land gemeld. De omgeving van Postel was de meest noordelijke locatie.

Het zenderen van vogels levert ongekend veel inzichten op over het gedrag van vogels in ruimte en tijd. ■

*Broedende Bonte Vliegenvanger bij Bladel,
13 mei 2022 (Pieter Wouters)*

Monitoring van broedsucces in nestkasten bij Bladel in 2022

Bernice Goffin (Sovon)

Om het effect van het toepassen van steenmeel op het broedsucces van mezen te onderzoeken, is Sovon in 2022 in opdracht van Bosgroep Zuid-Nederland gestart met de coördinatie van de monitoring van nestkasten nabij Bladel. Hiertoe zijn begin 2022 45 nestkasten in het bos opgehangen: 15 in een bosperceel waar steenmeel is toegepast, 15 in een bosperceel waar juist geen steenmeel is toegepast, en 15 in het nabijgelegen bosreservaat.

Onderzoeksvragen

De te beantwoorden onderzoeksvragen bij de monitoring van deze nestkasten zijn:

1. Is er een verschil in bezetting van de nestkasten tussen de deelgebieden en is deze gerelateerd aan het wel of niet toepassen van steenmeel?
2. Is er een verschil in broedsucces van de bezette nestkasten en is deze te relateren aan het wel of niet toepassen van steenmeel?
3. Is er een verschil aan te tonen in het moment van toepassen van steenmeel op een hierboven benoemd effect.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden worden de 45 nestkasten jaarlijks in de periode 2022-2026 gemonitord op bezetting en broedsucces. Hieronder wordt verslag gedaan van de resultaten van het eerste monitoringsjaar, 2022. Daarnaast worden aanbevelingen voor volgende jaren gedaan om de monitoring uit te breiden.

Steenmeel bij Bladel, 20 april 2022 (Pieter Wouters)

Methode

Vanaf 6 april tot en met 2 juli werden de 45 nestkasten wekelijks gecontroleerd. De monitoring in het veld werd in 2022 uitgevoerd door vrijwilligers Pieter Wouters en Cor van Pelt. Gedurende de controles werden de nestkasten aan de bovenkant geopend om de inhoud te bekijken. Hierbij

werd genoteerd welke soort er in de nestkast broedde en hoeveel eieren en/of jongen er aanwezig waren.

Cor noteert alles, 26 mei 2022 (Pieter Wouters)

Extra aandacht werd besteed aan indicaties voor kalkgebrek, zoals 'kalkeieren' met dunne eischalen of skeletgebreken bij jongen. Tevens werden nesten in aanbouw

Tabel 1. Bezetting per soort in elk van de drie deelgebieden, met daarnaast de totale bezetting per deelgebied weergegeven.

Deelgebied	Koolmees	Pimpelmees	Bonte Vliegenv.	Totaal
Steenmeel	33% (N=5)*	7% (N=1)	33% (N=5)	73% (N=11)
Zonder steenmeel	60% (N=9)	7% (N=1)	0%	67% (N=10)
Bosreservaat	27% (N=4)	0%	20% (N=3)	40% (N=6)**
Totaal	40% (N=18)	4% (N=2)	18% (N=8)	60% (N=27)

* In één van de nestkasten vonden twee broedsels plaats, omdat het in deze tabel om kastbezetting gaat en niet om het aantal broedsels is dit als N=1 meegenomen.

** Totale bezetting komt niet overeen met opgetelde bezetting van Koolmees en Bonte Vliegenvanger omdat er in één nestkast een broedsel van zowel Koolmees als Bonte Vliegenvanger is geconstateerd.

Tabel 2. Broedprestaties van de Koolmees in elk van de drie deelgebieden en in totaal.

Deelgebied	Aantal broedsels	Aantal succesvolle broedsels	Nestsucces	Totaal aantal uitgevlogen jongen	Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest
Steenmeel	6	3	50%	21	7,0
Zonder steenmeel	9	8	89%	64	8,0
Bosreservaat	4	1	25%	7	7,0*
Totaal	19	12	63%	92	7,7

* Berekening op slechts één broedsel gebaseerd.

Tabel 3. Broedprestaties van de Pimpelmees in elk van de drie deelgebieden en in totaal.

Deelgebied	Aantal broedsels	Aantal succesvolle broedsels	Nestsucces	Totaal aantal uitgevlogen jongen	Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest
Steenmeel	1	1	100%	11	11*
Zonder steenmeel	1	1	100%	6	6*
Bosreservaat	0	0	-	0	-
Totaal	2	2	100%	17	8,5

* Berekening op slechts één broedsel gebaseerd.

Tabel 4. Broedprestaties van de Bonte Vliegenvanger in elk van de drie deelgebieden en in totaal.

Deelgebied	Aantal broedsels	Aantal succesvolle broedsels	Nestsucces	Totaal aantal uitgevlogen jongen	Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest
Steenmeel	5	5	100%	29	5,8
Zonder steenmeel	0	0	-	0	-
Bosreservaat	3	3	100%	16	5,3
Totaal	8	8	100%	45	5,6

Onder nestsucces wordt verstaan het % nesten met minimaal één vliegvlug jong

genoteerd. Na het uitvliegen van de jongen of mislukken van het nest werd de nestkast geleegd om daarmee ruimte te bieden voor een eventueel volgend broedsel.

Nestgegevens werden via de mobiele app AviNest ingevoerd in Meetnet Nestkaarten om deze beschikbaar te maken voor analyse.

Het logo van AviNest

Resultaten broedseizoen 2022

In de tabellen op de voorgaande pagina is de bezetting en het broedsucces per deelgebied voor de drie in de nestkast aangetroffen

vogelsoorten samengevat. De aangetroffen soorten betroffen Koolmees, Pimpelmees en Bonte Vliegenvanger. Er werden voornamelijk bij geen van de soorten aanwijzingen voor kalkgebrek in eieren of jongen vastgesteld.

Kastbezetting

In tabel 1 is de bezetting per deelgebied weergegeven, zowel per soort als in totaal. Het betrof hier alléén kasten waarin minimaal één ei is gelegd. Kasten waarin nestbouw plaatsvond maar waar géén ei in werd gelegd, worden niet als bezette nestkast meegerekend. In totaal waren 27 van de 45 nestkasten bezet (60%).

Broedsucces

In tabel 2 is het broedsucces van de Koolmees per deelgebied weergegeven.

In tabel 3 is het broedsucces van de Pimpelmees per deelgebied weergegeven. Er waren gedurende het broedseizoen slechts twee broedsels van de Pimpelmees, waardoor de steekproef zeer beperkt is.

In tabel 4 is het broedsucces van de Bonte Vliegenvanger per deelgebied weergegeven.

Evaluatie en vervolgstappen

De controle van de nestkasten gedurende het broedseizoen is goed verlopen en op één

na zijn alle nestkasten gedurende het broedseizoen goed blijven hangen (een gevallen nestkast kon tijdens de eerste monitoringsronde weer eenvoudig bevestigd worden). De bezetting was met 60% over alle nestkasten gerekend nog aan de lage kant. Dit kan te maken hebben met de timing van het ophangen van de nestkasten. De kasten werden in februari opgehangen, wanneer veel mezen al een territorium en mogelijk ook een nestholte hebben afgebakend. In de bospercelen met steenmeel en zonder steenmeel werden de nestkasten op 9 februari opgehangen en in het bosreservaat 22 februari. Of de relatief late plaatsing van de nestkasten nog tot een iets lagere bezetting heeft geleid in het eerste monitoringsjaar, zal uit de bezetting in de komende jaren blijken.

Aan de hand van de evaluatie van het eerste monitoringsjaar in november 2022 zijn een aantal aanvullende punten meegenomen waarmee de monitoring volgend jaar uitgebreid kan worden. Men moet dan denken goed in kaart brengen van voedsel beschikbaarheid en inzichtelijk maken van verschillen in deelgebieden. Ook gaan we kijken of de omgeving meespeelt in de bezetting van de nestkasten. ■

*Slapende Pimpelmees in een nestkast bij Bladel,
27 december 2022 (Pieter Wouters)*

Avondcontrole van nestkasten bij Bladel: invloed van steenmeel?

Pieter Wouters

VWG de Kempen werkt vanaf 2022 mee aan een meerjarig onderzoeksproject in de gemeente Bladel. Op diverse plekken is steenmeel uitgestrooid om extra mineralen toe te voegen aan de bodem. Aan de hand van nestkastenonderzoek wordt getracht het effect van steenmeel op het broedsucces van mezen in kaart te brengen.

Uit de gegevens van in nestkasten broedende vogels bleek dat deelgebieden zonder steenmeel nu nog favoriet zijn, en niet de deelgebieden mét steenmeel (zie voorgaand artikel). Om hier meer duidelijkheid over te krijgen worden komend jaar aanvullende projecten uitgevoerd. Een daarvan is het monitoren van het aantal slapers in de nestkasten.

Methode

We zijn op 27 december met het monitoren van de slapers gestart. We begonnen met een ochtendronde zodat we de nestkasten 's avonds beter terug te konden vinden. Bij elke nestkast werd een rood/wit lint opgehangen en werd er gekeken of er al eerder in de nestkasten geslapen was.

's Avonds werden alle nestkasten gecontroleerd op slapers. De slapers werden geringd met een aluminiumring van het Vogeltrekstation. Tevens werden geslacht, leeftijd en vleugellengte bepaald. Het lint werd daarna verwijderd.

Boomklever wordt geringd, 27 december 2022 (PW)

Eerste resultaten

Deelgebied 1: zonder steenmeel

Overdag hadden we in dit deelgebied de meeste nestkasten waarin eerder werd

geslapen. 's Avonds werd dit bevestigd. Van de 14 nestkasten (ZS4 lag op de grond en telde deze ronde niet mee) werden er 11 beslapen: één door een Boomklever en 10 door Koolmezen.

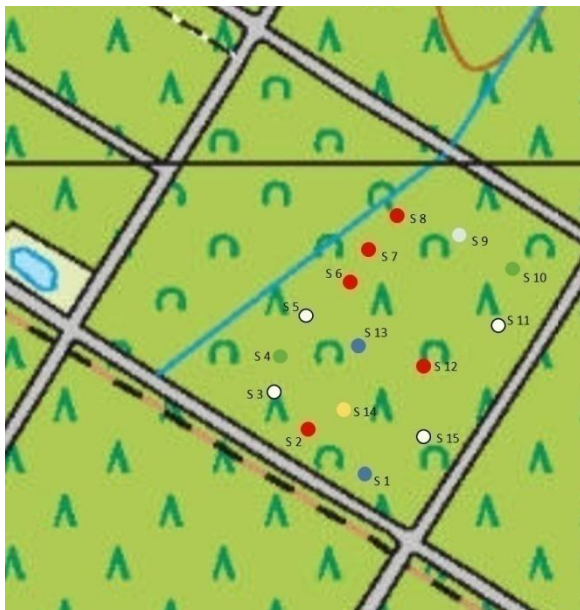
Slapers in deelgebied 1, zonder steenmeel

Het leek erop dat er bij de Koolmezen paarsgewijs werd geslapen. In vier gevallen zaten in naburige nestkasten een vrouw en man. Door het ringonderzoek kunnen we hierover in het broedseizoen mogelijk uitsluitsel krijgen.

Deelgebied 2: met steenmeel

Ook hier werd overdag vastgesteld dat in een redelijk aantal kasten (10) eerder werd geslapen. 's Avonds viel het toch wel tegen. Er waren slechts zes kasten bezet met een slaper: één Boomklever, twee Pimpelmezen en drie Koolmezen. Paarsgewijs slapen was hier niet direct aan de orde, tenzij de vogels uit S9 en S13 een paar vormden.

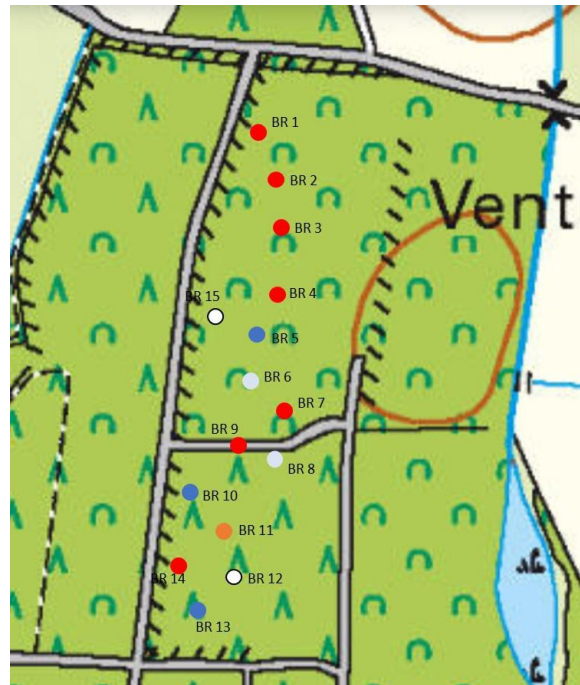

Slapers in deelgebied 2, met steenmeel

Deelgebied 3: bosreservaat

Dit deelgebied komt wat ligging en leeftijd goed overeen met deelgebied 2 (steenmeelgebied). In het bosreservaat werd in acht nestkasten eerder geslapen, vergelijkbaar met de tien in het steenmeelgebied.

's Avonds waren er zes nestkasten beslapen, evenveel als in het steenmeelgebied. Het ging om een Boomklever en vijf Koolmezen, waarvan op één plek een slapend paar (BR5 en 6).

Slapers in deelgebied 3, bosreservaat

Conclusie

We zien in deze controle terug wat we in het broedseizoen van 2022 ook zagen: het deelgebied zonder steenmeel was ook nu favoriet. Waar dit aan ligt proberen we het komend broedseizoen uit te zoeken.

Zelf denk ik dat de voedselsituatie in het deelgebied zonder steenmeel veel beter is dan in de andere twee deelgebieden. Eén van de Bladelse vogelakkers ligt tegen het deelgebied aan en bungalowpark De Tipmast, met bij elke bungalow een voederplaats, ligt op slechts 400 meter afstand. De andere deelgebieden zijn echte bospercelen, waar het in de winter waarschijnlijk geen vetpot is

Hopelijk kunnen we volgend jaar hier iets meer over zeggen. ■

 Het gaat goed met de broedvogels in onze bossen. Toch? [Website Staatsbosbeheer](#)

Steenmeel helpt bij duurzaam herstellen van 520 hectare bodem en natuur. [Website Bosgroep Zuid-Nederland](#)

Vogels, J. et al. 2020. Steenmeeltoepassing ten behoeve van herstel biodiversiteit in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Stichting Bargerveen e.a. [Download](#).

Visvijvers Valkenswaard, 21 juni 2022 (Henk Sierdsema)

Op date met een ornitholoog

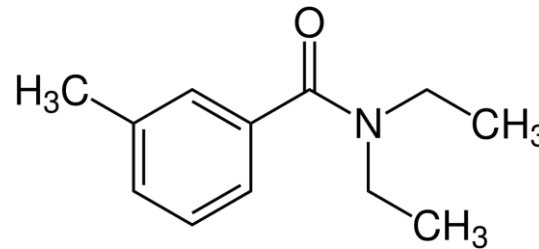
Janine Hendriks

Sinds enkele maanden heb ik een nieuw lief, een vrije vogel van beroep. Hij is ornitholoog en heet Henk Sierdsema. We ontmoetten elkaar een paar mensenlevens geleden. De muur was nog niet gevallen, om maar iets te noemen, en mijn kwartje blijkbaar ook niet, want ik trouwde eerst nog met een ander.

Nu we elkaar gevonden hebben, zijn er een paar decennia in te halen. Gelukkig hadden we al een ding gemeenschappelijk: vogels kijken. En zo word ik mee op sleeptouw genomen in de wereld van trek- en andere tellingen, van observaties en monitoring.

Om mee op stap te kunnen, is een goede outfit onontbeerlijk. Een broek, bijvoorbeeld, waar muggen niet doorheen kunnen steken, om niet op te vallen of uit de toon, godbetert. Dat laatste is vooral handig voor de diersoort waar ik bij hoor: met deze mimicry lijk ik één van hen te zijn (of onderneem ik hoopvol een poging) en mag meestappen in deze terra incognita.

De formule voor een goede DEET (bron: [Wikipedia](#))

Op de planning staat een telling van nachtzwaluwen. We gaan naar een gebied waar vroeger vissen voor de sportvisserij werden gekweekt. Een groepje verzamelt zich bij een hek waar Verboden Toegang op staat. Een prettige sensatie om ergens binnen te stappen, waar niemand mag komen, maakt zich van mij meester. Alle participanten zijn in schutkleuren, regenlaarzen en verrekijkers. De flesjes DEET gaan van hand tot hand. Ik grap dat het voor een eerste date wel kan tellen.

Het is valavond als we ons naar het terrein begeven. Onderweg doen we nog even het nest van een havik aan. Denken we. Terwijl de camera op een statief gezet wordt, heeft ma havik allang onraad gehoord en gezien (en misschien wel geroken ook, met al die DEET stinken we een uur in de wind) en ze sommeert de kleine havikjes plat in het nest te gaan liggen. Dan maar verder.

Op het nachtzwaluwterrein gebeurt niet veel. Of toch wel: de muggen zijn blij met hapklaar avondeten. Enkele groepsleden hebben daarom zelfs een miniklamboe over hun hoofd. Ziet er niet uit, maar zeer efficiënt.

De nachtzwaluw (1) laat zich maar één keer horen en houdt verder de snavel dicht. Nee, deze avond gaat 'm niet worden jongens. Gezellig is het wel.

Op de terugweg komen we langs een grote vijver vol met zwanen. Mijn lief raapt een mooie zwanenveer voor me op. Zou hij de symboliek hiervan kennen? Ik smelt. Dat er nog maar veel dates mogen volgen. ■

Activiteitenkalender

Samengesteld door Paul van Pelt

Veel activiteiten worden de komende tijd concreet gemaakt. Vandaar dat de kalender soms wat beknopt is.

Slaapplaatstellingen

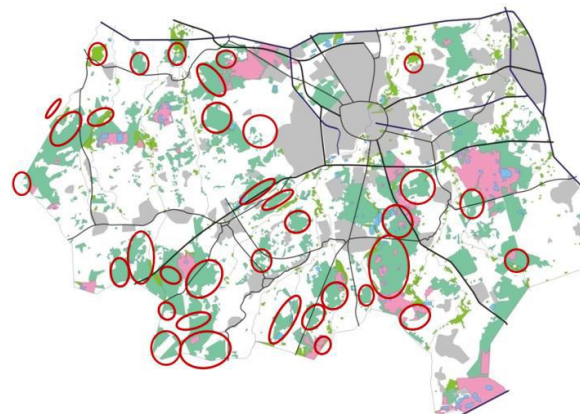
De tellingen voor de **Grote Zilverreiger** en voor de **Blauwe Kiekendief** lopen nog een tijdje door. Op twee plaatsen worden deze vogels stelselmatig geteld onder coördinatie van *Hans van Nunen*: Grote Zilverreigers op de Liskes en Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide. Wil je hier meer van weten, of een keer meegaan op een telling, dan kun je contact opnemen met Hans.

Grote Zilverreiger in de omgeving van Breda, 2 januari 2021 (Edwin van der Werf)

Oehoe-inventarisatie

Net als vorig jaar willen we ook dit jaar zo goed mogelijk in kaart brengen hoeveel Oehoeterritoria er zijn in de Kempen. De vogels roepen al in de winter en het vroege voorjaar om hun territorium te claimen en een partner te vinden, dus zullen we hier in de komende maanden mee aan de gang gaan.

Gebieden die in 2022 op Oehoe's onderzocht werden

Net als vorig jaar zal *Pieter Wouters* de inventarisatie coördineren. Hij komt op korte termijn met meer details. Wil je ook een bijdrage leveren, dan kun je vragen om toegevoegd te worden aan de Whatsapp-groep die hiervoor in het leven geroepen is.

Broedvogelinventarisaties

Zoals elk jaar willen we één of enkele gebieden gedegen gaan inventariseren op broedvogels, volgens de BMP-methode die Sovon daarvoor hanteert. De eerste inventarisatierondes zullen in maart gedaan gaan worden, maar het is nog niet bekend welke gebieden dit jaar geïnventariseerd worden.

Excursies

Op verzoek van de leden is er vorig jaar een aantal excursies georganiseerd. Hoewel de opkomst niet altijd even groot was, waren deelnemers onverdeeld enthousiast en is er uitgesproken om ook dit jaar weer een aantal excursies te houden. Er staat nog niets concreet gepland, maar het staat elk lid vrij hier initiatief in te nemen. Heb je een gebied wat je eens aan andere leden wil laten zien, of een gebied dat je graag eens wil bezoeken om te kijken wat het te bieden heeft aan vogels (of andere leuke flora en fauna)? Plan een datum en doe een oproep!

Excursie in De Mortelen, 28 mei 2022 (Jules Andela)

Ledenbijeenkomsten in D'n Aard

In het komende kwartaal zullen we op 27 januari, 24 februari en 24 maart onze maandelijkse bijeenkomst in D'n Aard houden.

Op **27 januari** starten we met de Algemene Ledenvergadering, waarna in de jaarlijkse Mystery Bird Quiz op een leuke manier jullie vogelkennis getoetst zal worden. Dat is enerzijds een wedstrijdje "om niets" en anderzijds een goede gelegenheid om weer wat kennis bij te spijkeren over vogeldeterminatie.

Een Mystery Bird (Harold Bierens)

Op **24 februari**, als we nog druk doende zijn met onze Oehoe-inventarisatie, komt Scipio van Lierop van Oehoewerkgroep Nederland ons meer vertellen over deze aansprekende uilensoort.

Website van Oehoe werkgroep Nederland

Op **24 maart** geven we het podium aan Boena van Noorden, die ons meer komt vertellen over de Spotvogel en zijn ringonderzoek in de Grote Peel.

Boena had tijdens zijn [on-line Sovon-lezing](#) in november 2021 een wereldpremier

Al met al dus weer genoeg interessante materie en daarnaast de ideale gelegenheid om weer eens bij te kletsen met de andere leden. ■